

Ազգ

28 ՓԵՏՐՎԱՐ 2020 ՈՒՐԲԱԹ 8(5604)

Հայաստանը Թե՛լ Ավիվում դեպի անապատներ և կիլիմի

Փետրվարի 27-ին, ՀՀ կառավարությունը որոշել է դեպի անապատներ և կիլիմի... «Իսրայելում դեպի անապատներ և կիլիմի...»

ՀԱՍԱՐԿԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵՐԼՈՒԹՅԱԿԱՆ ԸՆԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՕՐԵՐԻ ՀԵՏ

Իրականության զգացողությունը կորցրած երկիր Հայաստան

Ճիշտ այն օրը, երբ երեւանում ջուլիս նախագահների ջուլիսակ դասավարտություն էր ընթանում, Բախլում Թուրքիայի և Ադրբեջանի նախագահների մամուլի ասուլիս էր տեղի ունենում: Ռեզեպի Թայիպ Էրդոհանն ու Իլիհամ Ալիեւը խոսում էին փչչ առաջ իրենց միջև ստորագրված 14 լուրջագրերի, էներգետիկայի մասնակցության մասին: 2023-ին երկկողմանի առևտուրը այժմյան 2 մլրդ դոլարից 15 մլրդ-ի հասցնելու, թուրքական երկաթուղին Նախիջեանով մեկ երկարելու, Բախլ-Թրեբիսի-Կարս 826 կիլոմետրանոց երկաթուղին զարգացնելու և օգտագործումը ազատականացնելու մասին: Մինչդեռ իրականության զգացողությունը վաղուց կորցրած մեր երկրում, ղեկավարողները ու մամուլը, շարունակում էին զբաղվել անվերջանալի դասավարտություններով, ամբողջ 5-ի համաբերական համար դրամահավաք կազմակերպելով, դարձնելով մեր ժողովրդի վրա զարմանալով, մեղադրանքներով ու փոխադարձ մեղադրանքներով: Միայն մեկ ակնթարթ հասարակության ուշադրությունը ներկայացվեց Էրդոհանի ուշադրով հայաստանյան Արցախի մասին, այն էլ՝ աղճատ թարգմանությամբ: Մերոնք այն թարգմանեցին՝ «Ղարաբաղի հարցը նաեւ Թուրքիայի հարցն է», մինչդեռ Թուրքիայի նախագահն իրականում ասել էր՝ «Ղարաբաղը որքան մեր՝ նույնքան էլ Ադրբեջանի խնդիրն է» («Karabakh as much our issue as Azerbaijan's»):

Մի ֆանի ամիս առաջ, երբ հեռուստատեսությամբ հայտարարում էի, թե Արցախը Թուրքիայի համար ավելի կարևոր հարց է, քան Ադրբեջանի, գործընկերներիցս ոմանք սարակուսանք հայտնեցին: Մինչդեռ այդ միջոց ինքն չէր, այլ վաղուց էր, արքայի ձեռնպահումներով, արտահայտվել թուրքերի կողմից: Դեռևս 90-ականներին նախագահ Օզալն էր Հայաստանի հարավային հատվածը «անիծյալ սեղ» որակել՝ ի մեկ ունենալով Չանգզուր-Արցախ ամառական մեր դասվարը ընդդեմ Նախիջեանով Թուրքիա-Ադրբեջան գրկախառնման: Դա այն օրերին էր, երբ հայր Ալիեւը կոչ էր անում Անկարային իր «հոգաբարձության» ակնվերցնել Նախիջեանը և աղա ձեռակերտում էր իր հայրնի՝ «Մեկ ազգ, երկու ղեկավարում» բանաձեռը:

Հակասակարգ է, որ Բախլի հանդիպումը հաջողում էր Թուրքիա-Ադրբեջան բարձր մակարդակի ռազմագիտական համագործակցության խորհրդի 8-րդ ժողովին, որը նախագահում էր Իլիհամ Ալիեւը: Համաձայն ասուլիսում գրեթե չխոսվեց թուրք-ադրբեջանական ռազմական համագործակցության մասին: Թե՛րևս կարի էլ չկար: 1991 թ.ից ի վեր, երբ Ադրբեջանը անկախացավ և Սառը ղարաբաղի օրերին համաբարձարային հակամարտ երկու խմբավորումների միջև «սամոյն գոթ» համարվող Թուրքիան սկսեց սարածաբազանում ներկայանալ իբրև «մոդերնային երկիր», թուրք-ադրբեջանական ռազմական համագործակցությունը սկսվեց և շարունակվեց թափ առաջ այնպիսի ինտենսիվությամբ, որ Թուրքիան համարվեց, իրավամբ, ադրբեջանական զինված ուժերի հիմնադիրը, աղա զարգացնողը, սղառագիտությունների մասնակարարը, ռազմավարական ուսուցիչը, ՆԱՏՕ-ի կազմում ադրբեջանական ուժերին Աֆղանստանում և Կոսովոյում ներգրավողը, համատեղ բազմաթիվ զորավարությունների կազմակերպիչը: Ըստ էության, ադրբեջանական բանակը մաս է կազմում թուրքական ՆԱՏՕ-ական բանակին: Եւ այսօր կարելի է Ալիեւյան վերոհիշյալ բանաձեռը ամբողջացնել. «Մեկ ազգ, մեկ բանակ, մեկ սնտություն», երկու ղեկավարում: Հետևաբար, ղեկ է համաձայնվել մեր վերլուծաբաններից Հակոբ Բաղդասարյանի հետ, որ օրերս գրում էր, թե «նեգոցիան մակարդակում Հայաստան Արցախի հարցում գործունի Թուրքիայի ուժն», միայն մեկ ձեռքով ոչ միայն Արցախի հարցում: Հայաստանը գործունի իրեն 28 տարուց ի վեր խեղդամահ անել փորձող, Ցեղասպանությունը շարունակելու ցանկացող Թուրքիայի հետ, որի անիծյալ կոկորդին խրված կարծես սեղ է Արցախը, ինչի մասին ներկա համարում իրավամբ գրել է մեր վերլուծաբան Արմեն Մանվելյանը:

Իսկ հիմա՞ գլխավոր հարցը. ինչի՞ համար էր Էրդոհանը զննելու Բախլ: Պայմանագրերն ու հուշագրերը թողնենք մի կողմ: Եւ զննելու էր, առաջին հերթին, Ռուսաստանի հետ Սիրիայում իր երկրի հարաբերությունների փչացման դեմքում թուրքական զազանությունը բացառադրելու ադրբեջանական զազով լցնելու գործով: Ի սկզբանե գրեթե ձախողության դասադարձված մի առաջնություն, ֆանգի ազդերից այդքան զազ չունեն:

Երկրորդ՝ ՆԱՏՕ-ի կազմում իր երկրի կորցրած վարկը Կովկասում իր ազդեցության ոլորտի մեծացմամբ վերականգնելու նպատակով, մամուլում որ մեր թեթևալույիկ հարեան Կրասնան օրերս առաջարկել էր Անկարային Ինչիրլիկի ՆԱՏՕ-ի ռազմախաբիսը փոխադրել Սեւ ծովի վրացական ափեր, առաջարկ՝ որը ժամանակին հայր Ալիեւի անվանության գծով խորհրդական Վաֆա Գուլիզադեմ էր շարունակ կրկնում՝ մասնացույց անելով Արեւմտյան թերակղզին:

Երրորդ՝ դրդել Բախլին ռազմական լայնածավալ գործողությունների ընդդեմ Արցախի, իսկ Նախիջեանով՝ ընդդեմ Մայր Հայաստանի, հույս ունենալով, ի վերջո, ռուսների հետ հավասարը հավասարի նստել սակարկության սեղանին՝ նաեւ այս սարածաբազանում:

Ու ֆանի որ բոլոր ձգանձամային դաշտերին հայերս սովորություն ունենք աչքերս հանել դեմի Ռուսաստան, եւ էլ շրջվեն դեմի Սոսկիա եւ հարց սամ՝ այդ ինչի՞նչ էին մտածում ռուսները, երբ S-400 էին վաճառում թուրքերին. ընդդեմ Հայաստանում իրենց ռազմախաբիսիսների: Կամ՝ այդ ինչի՞նչի՞նչ դաճակցից է Ռուսաստանը, որ զերարդիական զենքերով զինում է մեր՝ իր դաճակցի թե՛նամիներին: Ո՞վ չգիտի, որ թուրք-ազդերից մույն կամ մամուլային զենքի համար 3-5 անգամ ավել ղեկ է վճարել Արեւմուտքին:

Իսկ հարցերի հարցը՝ ինչի՞նչ է մտածում մեր ֆաղափական ու զինվորական այսպես կոչված էլիտան: ՎԱԿՈՒ ԿԵՐՆԵՐԵՆ

ՊՏՈՅՆ մը վերջին օրերի մեջ

ՄԱՐԻԵՏԱ ԽԱՀՍՏՐՅԱԼ

Մեր երկու բարեկամ երկրներում՝ Իրանում և Վրաստանում, որոնց հաղորդողներով Հայաստանը կապվում է աշխարհին, կորոնավիրուսի դեմքեր կան: Մեր մյուս երկու հարեանների սահմաններն անկախ ամեն ինչից փակ են: Այնպես որ կորոնավիրուսի՝ Հայաստանում դեռևս չի հաստատվել մեր դրոշմներն ամենաինչ չի թեթևացնում և մեզ դուրս չի դնում վարակի ղաճառով ամեն օր Ուր իրավիճակում հայսնվող աշխարհի հոգսից, ֆանի որ հենց մեր փոքրիկ երկիրը շատ լավ գիտե՝ ինչ է շրջափակում և ինչ շտափ ունի նա:

Բայց կարծես այդ հարցը միայն առողջադասական մարմիններին է հետաքրքրում, մենք բոլորս կարծես չենք ուզում կրկնել մեր ամենօրյա մուկունկասուկից: Ինչ լավ է, չէ, երբ լրիվ ֆեզ դուրս եւ դնում աշխարհից ու ողջ ազգով գլխովին խրվում ֆաղափականության մեջ, փիլիսոփայություն եւ ֆեյսբուքում, սղառնում և ասում, անվանարկում և վարկաբեկում օճկայն: Թիվ մեկ բժիշկն ևս ֆեզ երեւակայում ու խորհուրդներ եւ

սալիս առողջադասական նախարարին՝ ինչ անել կորոնավիրուսի դեմ, մեկ էլ զարմանում եւ, որ մարդիկ Չինաստանից ներկրած բժշկական դիմակները շասնակի գնով հետ են ուղարկել Չինաստան ու բիզնես արել: Մեկ (զանգվածաբար) խորհուրդ եւ սալիս վարչաղեկին, թե բալան, Իրանի սահմանը փակի, հաշվեցի՝ 2,5 հազար մարդ իրեն իրավունք էր վերաղահել անմիջաղես սահմանը փակելու դաճանց ու խորհուրդ ներկայացնել վարչաղեկի էջում. դե հա, Լուսնի վրա եւ ամբողջ, օղային սրանաղորսն էլ դաճանք կանգնած, հաղորդակցությունը մեր ինչին է ղեկ, հիմա էլ Վրաստանի սահմանը կղահանջեն փակել: Սոսկ սահման վերահսկելուն հավան չեն, կամ ուղղակի չեն հավասում, ֆանի որ հայերս ինքներս մեզ հո ճանաչում ենք՝ այսօր դիմակը թանկ գնով հետ կարահանենք Չինաստան, վաղը վերահսկողը սահմանին փողը կառնի ու կորոնավիրուսին մերս կթողնի: Այս մտայնության կողմն ենք ոչ մեկս մեղավոր չէ ոչ մի բանում, բոլոր մյուսներն ամեն ինչի համար մեղավոր են, մենք ընդամենը ճարակներ ենք, ամեն գնով փող աշխատող, բա:

Չին գիտնականները ստեղծել են պատվաստանյութ

Ինչի՞նչ են վստանալու կորոնավիրուսները

Չինաստանում ներկայումս սարածված վիրուսը ղաճակում է կորոնավիրուսների այն խմբին, որոնք անցյալում առաջացրել են համաճարակներ, օրինակ՝ «անսովոր թոբաբոր» անունով հայսնի ծանր շնչառական համախտանից Sars-ը 2003 թվականին, ինչպես նաեւ մեր ճարարարներիցս շնչառական համախտանից Mers-ը 2012 թվականին: Դրանցից առաջինի դեմքում մահացավ բոլոր վարակակիրների 9 տոկոսը, իսկ երկրորդ համաճարակի ղայմաններում՝ բոլոր հիվանդների 35 տոկոսը:

Sars-ի, Mers-ի և 2019-nCoV կորոնավիրուսի փոխանցողները, ինչպես ենթաղրվում է, եղել են ոչ թե մարդիկ այլ կենդանիներ: Վերջիններս մարդկանց համար վստանալու շատ վիրուսների կողմն են, բայց մրանցից մարդու վարակելու դեմքերը բարեբախտաբար սակավաթիվ են: Ամենից հաճախ գոյություն ունի այսպես կոչված շտակային ղաճակ, եւ վիրուսի համար այն սովորաբար անհաղթահարելի է:

Բայց եթե ինչ-որ մեկի իմունիստեղ թուլացած է կամ գոյություն ունի որեւէ գործոն, որը նղասում է վիրուսի փոխանցմանը կենդանուց մարդուն, կարող է տեղի ունենալ վարակման այդ հազվագյուտ դեմքը, ասում է Ուրիխյան համալսարանի գիտնական Էնդրյու Իսոնը:

Վստանող ամենից հաճախ կաղված է վիրուսի փոխակերտման հետ: Որդես կանոն, վիրուսը ղեկ է որոակի ձեռով փոխվի, որդեսգի կարողանա աղրել ևւ աճել նոր, անսովոր միջավայրում: ղեկ է իրեւել, որ վստանալու են ոչ բոլոր կորոնավիրուսները. մարդը առօրյա կյանքում բախվում է մվազ վստանալու սարստեսակներին: Բայց մի շտակից մյուսին փոխանցվողները առավել մեծ վստանք են ներկայացնում, նշում է BBC-ն: Այդ դեմքում դժվար է կանխատեսել, թե ինչպես կզարգանան իրաղարձությունները:

Վիրուսները, այդ թվում կորոնավիրուսները, բավական արագ են փոխակերտվում: Դա նշանակում է՝ մրանք կարող են արագորեն սարածվել մարդկանց միջավայրում, հետևաբար կարճ ժամկանակամիջոցում մրանք կարող են ընդգրկել շատ ընդարձակ սարածներ: Դա մասնավորաղես վերաբերում է Չինաստանում ներկայումս սարածված կորոնավիրուսին: Եթե դրանով վարակվում է թուլացած իմունիստեղ մարդը, ղաճառը կարող է լինել այն, որ նա աղրեն ունի իրեն ավելի խոցելի դարձած հիվանդություն: Ըստ որում, առողջ մարդը կարող է ևւ չվարակվել: Վասն այն է, որ վիրուսի սարածումը միշտ չէ, որ հմարավոր է կանգնեցնել դեղերի միջոցով: Հակավիրուսային ղաճառակների արդյունավետությունը շատ ցածր է: Արդյունավետ միջոցներ կարելի է համարել, օրինակ՝ ձեռք մվանալը եւ բժշկական դիմակ կրելը: Շատ կարելու է վարակակիրներին հմարավորինս շուտ հայսնաբերելը, որդեսգի հմարավոր լինի օգնել մրանց ևւ կանխել վարակի հետագա սարածումը, ասում է Էնդրյու Իսոնը:

Sars և Mers վիրուսների բացահայտումներից հետո միջազգային մակարդակով մի շարք միջոցներ ձեռնարկվեցին հիվանդության սարածումը կանխելու նղասակով:

Հայաստանը դուրս է գալիս քաղաքական մեկուսացումից էջ 4

Ինչպես տեսա «Ատամ-նաբույժն ...տորե՛ն» ներկայացումը էջ 9

Իդիլը թուրքերի դիվանագիտական ղեկավարներին... էջ 11

ՅԱԿՈՒ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

Վայրենիները

Հիմա որ Հայկոյի շուրջ էլ համասկոս սա- նող մայրուղիին երկու կողմերը ահագին սարածութիւններ ազատագրուեցան սու- րիական բանակին եւ ռուսական օդուժին շնորհիւ, սարքեր լրասուամիջոցներ ու լրագ- րողներ սկսան այցելել այդ վայրերն ու լու- սանկարել, կամ վիճակները լուսարձա- քով ինչը տարածել եւ տարածել տեսա- րանները:

Եթէ սիւրս ունիս նայելու այդ անծայրածիր աներուածութեանց, կմախփ դարձած շնորհ- րուն, գործարաններուն, հանրախանութնե- րուն, առանձնատներուն, որոնք լուսա- րազնէն առաջ այնքան կենդանի էին, կեն- սունման ու շնորհ, այնքան գեղեցիկ ու այնքան կենսայորդ... Եթէ կրցար զստել ար- ցունները, եթէ կրցար հանդարտեցնել սահ- մուկած սիրտի բարբախտները, ակամայ ծիչ մը լինէր ժայթք մերտը, ու մաղձալից բառ մը լինէր թոյն շրթերէնդ՝ վայրենի- ներ...:

Այս ինչ աներուածութիւն է, այս ինչ ջա- նասիրտութեամբ քանդած է ամէն ինչ ու թա- լանած, զոհոյցած-սարած ամենայնէն ղոտուակն իսկ, ամենաչնչին մանրուկն իսկ: Ընդդիմադիր կոչուած վոհմակներ, աշխարհի չորս ծագերէն հաւաքուած ահա- բեկիչ վանսալներ, այս առաքելութեամբ ե- կաք Սուրիա, քար-քարի վրայ չձգելով, ամէն ինչ զոհնալով, առնել սանելով, եւ ո՛ր՝ Թուրքիա...:

Ազնիւ ընդդիմադիրը կը յարգուի, ղէ՛սք է յարգուի, սարակարծութեանց եւ ազատ խօսքի իրաւունքով, սակայն այդ անուան սակ ծուարած մարդանման զազանները, ո- ռոնք յասուկ ուղարկուած են «Սուրիոյ խեղը անհիծելու», որոնք տարածել ի վեր մահ ու աներ կը սփռեն, որոնք միջուկաւոր մարդոց տեղահան ըրին, սնանկ դարձուցին ու վրաններու սակ զաղթակայաններու բնա- կիչներ դարձուցին, անմարդկային, անե- նասահաւոր լուսաններու մէջ, ինչպէ՛ս ի- րաւունք սաս անոնց «ընդդիմադրութեան»:

Անոնք եկան, կամ՝ առաքուեցան Սու- րիան գրաւելու եւ «բռնասիրական» վարչա- կարգը փոխարինելու «ժողովրդավարա- կան» վարչակարգով: Եթէ այդ էր անոնց նպատակը, ապա իրենց գրաւած տարածու- րուն մէջ, ըստ իրենց յայտարարութեանց «Տի- դար» ղեկավարները մտնէին ստեղծելու, ար- դիական, զարգացած, լուսաւոր... որդեգրի «բռնասիրական» ղեկավար սակ կրած մար- դիկ, տեսնելով այդ բոլորը, իրենք ալ ցան- կային միանալու ապստամբներուն եւ մաս- նակցելու յեղափոխութեան: Սակայն, ինչ տեսան...

Յաւը միայն մեր տեսածը չէ, ցաւը այս բո- լորը տեսնելով օտարներուն լուրն է: Եւրո- դական հեռատեսիլի կայաններ որդեգրեց ըն- թացիկ լուր կը հաղորդեն ու կ'անցնին, ա- ռանց դոյզն ցաւակցութեան, կամ դատա- դարարանի:

Հեղինակաւոր անձնաւորութիւններ յա- ճախ կը դատարարեն եղած վանսալիզմը, կը հիանան Սուրիոյ դիմադրողականու- թեան վրայ, դրուատարի խօսքեր կը շնայ- լեն, սակայն անոնց վերաբերմունքին հան- դէղ ղաւտուածական շրջանակներ ու ղեկա- կան լրասուամիջոցներ փակ կը դադարեցնեն ի- ռենց ակնազները:

Սուրիա ինչպէ՛ս որ դիմացաւ այս ինչը տարածուեց, լեղին խմեց ցմրուր, արիւնա- քան եղաւ, բայց ծունկի չեկաւ, այդպէս ալ աներուածը ղիտի վերաբերմ, անհրաժեշտ ղիտի վերաբերմ, թալանուածները ղոտե- րով ղիտի փոխարինել: Երկիրը ղիտի օսնէ իր երբեմնի փայլը: Կը հաւատանք, ո՛չ երկնա- յին հրաւերներու, այլ՝ մարդկային հրաւերին, սուրիացիի՝ իր երկիրն հանդէպ տեսնած սի- րոյն, նուիրուածութեան, կամքի զօրութեան ու, նաեւ, բարեկամներու աջակցութեան:

Այս բոլորէն ետք ո՛վ ղիտի հաւիտ ղախան- ցէ վայրենիներու տրեւէն, ո՛վ ղիտի ղախ- ղի արժանացնէ ղանոնք: Վերջապէս, ո՛վ ղիտի ղիտի ղիտն անոնց արմատը, որդեգրի ի- ռենց ղարութիւնը ղարածեն ուրիշ երկիրնե- րու վրայ ալ, որդեգրի աշխարհը մարդիկ ղարագործներէ: Ռ՛վ:

ԱՐՄԵՆ ՄԱՆՎԵԼՅԱՆ

Պ.Գ.Ք.

Արցախյան ղաւտարածի ավարտից, ավելի ղիտ՝ ղամանակավոր հրադա- դարի կնիւնից անցել է 26 տարի: Ու ղնայած այդ հարցի «լուծման» շուրջ ըն- թանուն է բանակցային գործընթաց, այսպէս կոչուած ԵԱԿԿ Միտակի խմբի համանախազահների միջնորդայամբ, սակայն ակնկալել որեւիցէ առաջան- թաց այս հարցում՝ ղոնք տեսանելի ա- ղազայում անիմաստ է:

Սակայն հենց Հայոց ղասնութեան տեսանկյունից է կարելուր այս հարցի շարունակական վերահանումը, փնտա- րումը եւ հայութեան ու նրա կողմից ղե- տակաւորութեան կառուցման հերթական փորղի տեսակետից դրա արժեւորումը: Սա կարելու է, փանի որ հարկավոր է այդ հաղթանակը բոլորեղացնել, ներկայաց- նել դրա ղասնական կարեւորութիւնը հայ ղողովրդի ղասնութեան, հայութեան կայացման, ազգային-էթնիկ ղեւազրի ղեւք բերման եւ վերջապէս՝ որդեգրի հաղ-

Արցախի հերոսամարտի նշանակությունը Հայոց ղասնության մէջ

Կամ ինչպէս մտնել մի ամբողջ տերիտորիալ հաղթանակ

թանակած ազգ մերկայանալու համար, որը ազգային արժանապատեւութեան վե- րակերտման, հասկապէս Յեղատարանու- թիւնից հետո, կարելուր ղայման է: Սա- կայն դա էլ ավելի կարելու է ազգային ղեւտութեան կառուցման ու դրա աղա- ղան մախանցելու տեսանկյունից:

Համուն ղնարտութեան ղեւք է շե- տեմք, որ վերը նշուած գնահատականնե- րը ղեւտական մակարդակով միմեք օրս ղեն հնչել, ո՛չ ներկա եւ ո՛չ էլ մախկին իշխանութիւնների կողմից, իսկ Հա- յասանուն տեղի ունեցած իշխանափո- խութիւնից հետո սկսվել է թերաւտու- վել դրա նշանակութիւնը: Արցախյան ղաւտարածի դիտարկումը որդեգրի միայն այդ տարածքի շուրջ առղակասում՝ խմ- դիրը խորհային կերտով ղիտակաւորու, տարածաշրջանում վերջին 500 տարինե- րին ընթացող գործողութիւնները ղիմա- նալու արդիւնք է:

Իսկ վերջին 500 տարիները տեղի է ու- նեցել Հայկական լեւնաշխարհը հայու- թիւնից մարտելու գործընթաց, որին ակ- տիկ կերտով ներգրաված են մեր բոլոր հարեւանները ու հասկապէս դրա թոյն- փալեզու հասկածը: Արցախյան ղաւտ- արածը այդ գործընթացի հերթական հասկածն էր, հասկապէս Յեղատար- անութիւնից հետո, որը սակայն ի տարե- րութիւն մախկին դեղմերի ավարտվեց հայութեան հաղթանակով:

Ու երբեմն այնպիսի տղաւարտութիւն է, որ ղազմի դաւտում մեր ազատար- տիկների, նրանց հրամանատարների ու տղաների կերտած հաղթանակը այն աստիճան անակնկալ էր հասկապէս հայ փաղաքական էլիտայի համար, որ վերջինս ղարողացավ այն ինչպէս հարկն է գնահատել ու ինստիտուցիոնա- լացնել՝ ղազմական այդ հաղթանակը վերածելով հայ ղողովրդի հոգեւոր ու բարոյական վերածնունդի կարելուր գործուն, որի շուրջ էլ ղեւք է կերտվել հայկական նորոյա ղեւտակաւորութիւ- նը:

Արցախյան հաղթանակը միմեք օրս էլ դիտարկվում է որդեգրի հայ-արբերջանա- կան լոկալ հակամարտութիւն, բայց ոչ մի կերտ՝ որդեգրի ազգային ազատար- կան ղայքար: Միմեք իրականում, այն ինչ տեղի ունեցավ 1991-94թթ-ին, հենց իրական ղայքար էր հայութեան ղոյու- թեան եւ հայկական ղեւտակաւորութեան վերտեղծման համար:

Մենք համալս եմք շեւտում, որ ՀՀ ան- կախացավ ԽՍՀՄ-ի փայլաման հետե- ւանմով, սակայն ղենք նշում, որ հայկա-

կան ղեւտակաւորութիւնը ստեղծվեց հենց այդ ղաւտարածում կերտած հաղթա- նակի արդիւնքում: ղաւտարածը Ար- ցախյան ղաւտարածում վերջնականա- ղեւտ կալեւեր Հայկական ղեւտակաւոր- թեան ղաղաքարն անգամ, նրանից թող- նելով միայն հուտեր ղաւտութեան դա- սազրերում:

Սակայն հաղթանակը մեք՝ հայերիս մեկ անգամ եա շանք սվեց լծվելու ան- կախ ղեւտակաւորութեան կառուցման դե- վարին ու բարդ գործին: Հայկական հեր- թական անկախ ղեւտութեան կառուց- ման գործում ղգիտեա ինչու հաւելի ղառնվեց Արցախյան ղաւտարածում ղրանցված հաղթանակը եւ դրա կարե- տրութիւնը նորանկախ ղեւտութեան կա- ղուցման գործում:

Մենք փորղեցինք ղեւտութիւն կառու- ցել եվրոդական մոդելի, բանակ՝ սովե- տական օրինակով եւ այդ բոլոր գործըն- թացներում էլ հաւելի ղառնվեց Արցա- խյան հաղթանակի ղասնական նշա- նակութիւնը եւ դրա փորղը: Նոյնիսկ մեր բանակը ղարղավ Արցախում հաղ- թանակ ղրանցած ազատամարտի ջո-

նական սվալներ, ընդամենը մոտ 100 մարդ:

Համեմատութեան համար նշենք, որ ղուտազգի կամավորները այդ ղաւտ- արածում մոտ 300-ն էին: ԽՍՀՄ-ի փայ- փայման ղախին խորհրդային բանակում ղառայող 3 հազարից ավելի հայ տղա- ներից Հայաստան եկավ միայն հարյու- րը:

Ու ստեղծված այս ղաւտութի ղաւտա- ղը համընդհանուր ազգային ղաղաքարի բացակայութիւնում էր, Արցախյան ղաւտարածի իրական ղաւտաւորները եւ դրա մաստարը ղիտակաւոր: Հայկա- կան այդ հաղթանակը բացառիկ էր ու միմեք օրս ըստ արժանութեան ղգնահատ- ված, ինչը արտապայքում է նրանում, որ ի վիտակի ղենք ինչպէս հարկն է գնա- հատել այն կերտած հերտներին:

Այդ հաղթանակը մեք սվեց մոտ 6 հազար 6 հարյուր հայորդիների արյան գնով, սակայն երբ համեմատում ենք Յե- դատարանութեան ղոտերի թվի հետ հաս- կանալի է դառնում, որ հայ կամավորնե- րը իրենք կյանքի գնով կանխել են հա- յութեան հերթական ղեղատարանութիւնը

կասների իրավահաջորդը:

Ինչպէս ղազմական գործի մասնա- գեւտներն են ղոնդում, Արցախում հաղ- թանակ ղրանցեց մի բանակ, որը կազմ- ված էր ֆիդայական ջոկատներից, իմ- մականում կամավորութեան սկզբունքով հավաքված տղաներից եւ աղջիկներից, ինչը կարելի էր գնահատել որդեգրի հայ- կական ազգ-բանակի օրինակ, իսկ հե- տազայում կառուցվեց մեկ այլ տղի ղիմված ուտեր, որը սկզբունքորեն շաւ փչ առնչութիւն ունեւ Արցախյան հաղ- թանակի հետ: ղաւտարածի ավարտից ու նոյնիսկ կնքված ղամանակավոր հրա- դաղարից հետո էլ ղիտակաւոր, որ ըն- դամենը սկսվել է նոր ղաւտարածի մա- խաղատարանման երկարատեւ ղամա- նակաւորութեան:

Իսկ աղիլայն բախումները ցույց սվեցին, որ այդ ղաւտարածը սարերի հե- տետում ղէ, եւ այն կարող է սկսել ամեն րոդե, անտղատելի ու այն ղամանակ, երբ բոլորից փչ ենք տղատում: Մենք այդ- ղեւ էլ ղգնահատեցինք ու ղիտակաւոր, որ Արցախյան ղաւտարածը դա ղաւտ- արած էր ողջ հայութեան դեմ, 100 տարի առաջ սկսված Յեղատարանութիւնը վերջնականաղեւտ ավարտին հասցնելու համար:

Ու, ցավով, այդ ղաւտարածը ղարղավ համահայկական, կամավորութեան սկզբունքով այդ ղոյամարտին մասնակ- ցեց 30 հազար մարդ, որն այդ ղախին կազմում էր ՀՀ-ի ու Արցախի բնակչու- թեան հաղիվ մեկ տղայ: Յոթ միլիոնա- նոց սփոյնտախայութիւնից այդ հերտ- սամարտին մասնակցեց, ըստ ղաւտար-

եւ հաղթանակ ղարղել: Սակայն, ինչ- ղեւտ նշեցի, այդ հաղթանակը այդպէս էլ ղի գնահատվել հավոր ղաւտաւոր, ղի ինստիտուցիոնացվել, դրա շուրջ ղի կա- ղուցվել ո՛չ նորոյա հայկական բանա- կը, ո՛չ էլ հայկական ղեւտակաւորութիւ- նը:

Ու այսօր, երբ ՀՀ-ում տեղի ունեցած «թալեյա հեղափոխութեան» հետեւան- փով փորղ է արվում մոտաջութեան տալ այդ հաղթանակը, նվաստացնել նրա կենդանի մնացած հերտներին, որոն- ցից շաւտերի դեմ փրեական գործեր են հարուցվել, ղորոդազանութիւն են արղեփ- ներ, որոնք ոչ միայն ոչ մի առնչութիւն ղունեն հայութեան հետ, այլեւ վստազում են Հայոց ղեւտակաւորութեան աղազան: Այդ «արղեփներ», որոնք կեղծ ու միա- կողմանի խաղաղասիրութիւն, բայց ի- րականում ղաւտակաւորութիւն են փարղում, փորղ է արվում ոչնչացնել ինմատղատարանական այն բնազը, ո- րը ղոնք հայութեան առողջ մասի մոտ դեմ արթում է:

Մենք ղարողացանք եւ ղգնակաւոր արղեփները ու գնահատել Արցախյան հաղթանակը, ղիտակաւոր, որ դրա փորղի ու ստեղծած արղեփների իմման վրա ղեւք է կառուցվել հայկական ղե- տակաւորութիւնը, փանի որ այդ հաղթա- նակը կերտվել էր հայութեան լալազոյն հասկածի, նրա ղեւտոնքոնդի արյան գնով: Մենք ղիտակաւոր ու ղգնահատե- ցին այդ հաղթանակի կարեւորութիւնը, մախեցինք այդ հաղթանակի արղեփները, եւ այդ գործընթացը, ցավով, շարունա- կում ենք միմեք օրս:

Ստորագրության «պատիվը» թողնում եմ ձեզ, պարոնա՛յր...

Փետրվարի 21-ին՝ մայրենի լեզվի միջազգային օրը, ԵՊՀ Գիտությունների արհեստագիտական ժամանակ ֆունկցիոնալ էր «Բարձրագույն կրթության եւ գիտության մասին» ՀՀ օրենքի նախագիծը, մասնավորապես՝ հայագիտական առարկաների դասարանի լիցենզիայի վերաբերյալ: Մայր բուհը դեռ էր դասարանական քննարկում հայագիտության վերաբերյալ: Կոմպլեքսային ավելի հարմար ու խորհրդանշական օր՝ հարգանքի տուրք մատուցելու մայրենի լեզվին ու դասարանին, թե՛ ես, ոչ:

Արեւելագիտության ֆակուլտետի դեկան **Ռուբեն Մելիքյանը** առաջարկեց գերակայություն տալ հայագիտական առարկաներին ու հետազոտություններին՝ ամբարշտելով դրանք որպես մեր ինֆորմացիոն արժանատիք: Մայր բուհը գործունե էր: Այդ քննարկումը առաջ մղեցին եւ դասարանները **Արծրուն Ավագյանը, Էդիկ Մինասյանը, Յուրի Ավետիսյանը, Արմեն Ավետիսյանը, Գուրգեն Մելիքյանը** եւ այլք: Բայց, որքան էլ զարմանալի էր, ԵՊՀ ռեկտորի ժամանակավոր դասարանակազմի, ակադեմիկոս **Գեղամ Գեւորգյանը**, իր առաջին անգամների հետ սկսեց «չհասկանալ» գերակայություն բառի իմաստն ու բարբառել, թե բառը չի համապատասխանում ակադեմիկոսական մոտեցումներին, ուստի՝ առաջարկին հավանություն տալ չեն կարող: Այդպիսով՝ առաջարկը չընդունվեց: Դրան կողմ փոխադրվել էին միայն երկու ասանակի հասանող միջնակարգի մասնակիցներ՝ **Արծրուն Ավագյան, Յուրի Ավետիսյան, Գուրգեն Մելիքյան, Արմեն Ավետիսյան, Էդիկ Մինասյան** եւ այլք: Իսկ մնացածը... Մնացածն այդպես էլ չկարողացան «ընկալել գերակայություն» բառի իմաստն ու լուռ նստեցին: Գուրգեն կողմից հնչեց, բայց, եթե Գիտությունների ակադեմիան մարդ է նստում եւ հայտարարում, որ ինքը չի հասկանում գերակայություն բառի իմաստը, ուրեմն դեռ է մտածել, որ կամ այդ մարդը զգես է, կամ այն դասարանները, որոնց ինքը գերակայություն է տալիս, արգելել են նրան հասկանալ այդ բառի իմաստը, երրորդ աստիճանի լիցենզիայի կարող. բացառվում է:

Չգիտեմ ինչու, բայց համոզված եմ, որ ժամանակավոր ռեկտորի ու իր ձեռքարկի ժամանակավոր անդամները միանգամից կսկսեն հասկանալ գերակայություն բառի իմաստը, եթե ստանան ԿԳՄՍ նախարարի թույլտվությունը ու գեթ մեկ ժողիք, ժողի, որն այնքան կենսական անհրաժեշտություն ունի նման մարդկանց համար:

Եւ այսպես. Մայրենի լեզվի միջազգային օրը, երբ ամբողջ աշխարհում ազգերը նշում էին իրենց մայրենի լեզվի օրը, Հայաստանի մայր բուհի դեկանության ճեզոլ մեծամասնությունը որոշեց, որ լեզուն գրականությունն ու դասարանները չեն կարող դասարանի լիցենզիայի վերաբերյալ, թե՛ ԵՊՀ-ում, թե՛ ՀՀ մյուս բուհերում:

Սա արդեն խայսառակություն է, որ հավերժ մնալու է համալսարանի դասարանում մեզ: Պե՛տք է բոլորս ամաչենք, որ մեր կենսոճանակն կրթությունն ունան արասավոր բարեկեցիկ են սիրում: Պե՛տք է սխրեմք, որ այդ կարեւոր կառույցը դեկանարան են մարդիկ, որոնք հեռու են սենյակից չեն կարողանում: Որովհետեւ, եթե ոչ այսօր, առաջ վաղը, վստահաբար, հայագիտական առարկաները կրկին գրավելու են իրենց դիրքերը՝ ավելի լավ դասարաններում, բայց, այնուամենայնիվ, ԵՊՀ-ն նույնպես կլինի այն բուհերից մեկը, որը դասարաններն ունեն ժողովուրդը երկրորդական է համարել հայագիտությունը:

Այնուամենայնիվ, ուրախակի ու հուսադրող է, որ կան եզակի համալսարանականներ, որոնք կհասկանալու են իրենց ունեցողին: Ես նույնպես, որպես կրթության համալսարանական դեմ եմ, եւ չեմ «ստորագրում» այդ աղազագային մասնագրի սակ. ստորագրության «դասիվը» թողնում եմ ձեզ, դասարանայի...

ԳԵՎՈՐԳ ԳՅՈՒՆՈՒՄՅԱՆ

Բալային համակարգ Առաջընթաց, թե՛...

2020թ.-ի հունվարից ուժի մեջ է մտել երթուղիների կանոնների բալային համակարգը: Սակայն նոր կանոնները բոլորի արժեքը չեն: Դա ունի ինչպես օբյեկտիվ, այնպես էլ սուբյեկտիվ դասաճանաչում:

Հունվարից կիրառվող բալային համակարգի օրոք թե՛ բանավեճեր են ծավալվում: Ինչպես հաճախ է լինում նման դեպքերում, օրենքի ընդունմանը հաջորդել է հասարակության ու փորձագետների ոչ միանաճանակ արձագանք: Ոմանք նախաձեռնությունը ճիշտ են համարում՝ նշելով, որ նոր կանոնները կանոնադրում են վարորդներին: Ոմանք էլ դժգոհ են, որ նոր կարգավորումների բեռն իրենց վրա կզգան հիմնականում բարեխիղճ վարորդները, քանի որ անսահման խախտումներ յուրաքանչյուրը կարող է անել, այդ թվում՝ կարգապահ վարորդները, իսկ «խալազայուցներն» արդեն գիտեն, թե որտեղ գերազանցեն արագությունը, որտեղ՝ ոչ:

Եվս մի խոչընդոտ: Կարծիքներ կան, որ ոմանք կարող են փող աշխատել բալային համակարգի միջոցով: Ինչպե՛ս: Ամեն ինչ դարձ է. մարդն ունի վարորդական իրավունքի վկայական եւ ամեն օրի ստանում է 9 բալ: Գալիս է նրա մոտ ճանապարհային երթուղիների կանոնները խախտած հարեանը կամ ընկերը եւ խնդրում որոշակի գումարի դիմաց իր վրա վերցնել խախտումը: Անուշտ, թանկարժեք բալերը փողի դիմաց ստանալու ամենախելամուհոն որոշումը չէ, բայց հայկական մտածողությունը նորը հասկացություն է, եւ միշտ չէ, որ համընկնում է չոր սրամաքանության հետ:

Մեր անցկացրած հարցախոյզի արդյունքում դարձ դարձավ, որ բալային համակարգից դժգոհ հիմնական խավը սահմաններն ու առաջիկաներն են: «Սաղ օրը դիվիդենդն մեզ ենք, ո՞նց կարա՞նք սահմանափակել մեզ ենք, որպեսզի բալային չունենան, երկու ամսից փոփոխվու ա, սասը ամիս էլ անընդմեջ ենք էլի:

Զե՛նուն էինք էլի, բալայինը ո՞րն ա էլ: Ռ՞վ խախտում չի անում, չուզես էլ՝ սացվելու ա, էն էլ սահմանների մոտ», -իր խոսքում նշեց 45-ամյա Արամ Սարգսյանը:

Արեւելային շրջանային աշխատող սափու մեկ այլ վարորդ ասաց՝ իրենց նկատմամբ անհասկանալի մոտեցում էր լիցենզիայի դրսեւորվել, ի սարքերություն սնից աշխատանքի եւ հակառակ ուղղությամբ ամեն օր երթուղի վարորդների, իրենք ռիսկային գոտում են գտնվում՝ ԱՊՊԱ-ի համար ավելի մեծ գումար են վճարում, քան մյուսները, մի խոսքով՝ բալային համակարգը իրենց համար չէ:

«Ինքը մեքենան օտարաբանում է ընդամենը 1-2 ժամ, եւ օտարաբանում են 18 ժամ, ինձ էլ 9 բալ, իրեն էլ 9 բալ: Տափու վարորդ՝ 18 ժամ, հնարավոր չի առանց սխալի, անկախ ամեն ինչից սացվում ա: Թող ինձ էլ բալ գա, բայց իմ բալերի թիվը ավել լինի: Ուղեւորը ձեռք բարձրացնում ա, բոլորը փողոցում օտարաբան են, եւ տեղ չեն կարողանում գտնել, որ ուղեւոր վերցնեն, ստիպված՝ կամեան նկարում ա երկրորդ օրը», - ասաց վարորդներից մեկ ուրիշը:

Բալային համակարգից անհանգստացած վարորդների երկրորդ խումբը ա-

ռաֆիչներն են. «Ես, օրինակ, առաֆիչ եմ աշխատում, ինձ ձեռք չի տալիս այս նոր օրենքը, որովհետեւ ես երկրորդ գիծ օտար են կանգնում: Սացվում է՝ մի երեք-չորս ամիս կփեմ, ու կզրկվեմ իրավունքից: Գոնե ժամանակ դնեն՝ ես աշխատող եմ, ես հինգ րոպե կարողանամ կանգնել, սովորական վարորդը հինգ րոպե կարողանա կանգնել»:

Շարժային վարորդները բալային համակարգից ակնկալում են երթուղիների ազդեցիկ նվազում: Մասնաճանաչում են որոշ երթուղիներ՝ գծանշանները երբեմն չեն երեւում, կան թափանցանքներ, որոնք հանգեցնում են ինֆորմացիոն խախտումների, այդուհանդերձ, մեզ հանդիպած վարորդները կողմ են ճանապարհային երթուղիների կանոնների խստացմանը՝ հույսով՝ որ խախտումները կնվազեն:

Մի ֆիչ կծովներ վարորդները, կզուլվեն մի ֆիչ, կսկսեն իրենց ճիշտ դասել, կարգին փել, չխանգարել, երթուղիների կանոնները դիտարկել: Պիտի որ դրական արդյունք սա, վաս վարորդները թե՛րեւս մի ֆիչ կֆանան:

ՀԱՄԱՅԻՆ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ, ՀԳՄ համալսարանի լեզուաբանության 2-րդ կուրսի ուսանողուհի

Եկեղեցական դասակարգումը խորացնելու նոր փորձ

Անհատալ անդադարաճանալով Վինձոն (Օնտարիո, Կանադա), եկեղեցական անջատողական նոր ծովս ստեղծելու Բաբկեն արք. Չարյանի նախաձեռնությունը, Կանադայում հրատարակվող «Աղազայի» շաբաթաթերթը այն ուղակի է «Անընթացելի եւ աններելի»՝ հազարի առնելով ներկայիս Հայաստանին եւ սփյուռքահայությանը ստանալու բազում մարտահրավերներ:

Չարյանը Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոսության ներկայացուցիչն է Կանադայում, եւ ցավալի է, որ նման արհեստական խոչընդոտներով փորձ է արվում էլ ավելի խորացնելու մոտ 70 տարի առաջ սկիզբ առած սարձայնությունը մեր եկեղեցական կյանքում: Վինձոնում արդեն 27 տարի է, ինչ գործում է Կանադայի հայ առաքելական եկեղեցու հիմնադրող օրինական՝ էջմիածնական ծովսրդ:

Ցեղասպանության հարյուրամյակի առթիվ Ամենայն հայոց կաթողիկոս

Գարեգին Բ-ն եւ Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոս Արամ Ա-ն ընդունել էին, որ մեր ժողովրդի օտարերկրյա հակառակ սարձայնությունը հրատարակելու միջոցով հարց է եւ առաջարկել էին ֆաշիզմի միանալականության ջանքերը բոլոր թեմերում եւ ծովսրդում: Այդ առումով կրկնակի դասադասելի է Վինձոնում կատարվածը, որտեղ մինչ օրս սարձայնություն չի եղել հավասարակշռության օրինակ: Վինձոնի եկեղեցական ծովսրդ, ինչպես նշվեց, ստեղծվել էր 27 տարի առաջ Հովհանն արք. Տրեյրյանի նախաձեռնությամբ: Փոփոխ համայնքի ֆինանսական կարողությունները հազարի առնելով, առաջնորդը կարգադրել էր, որոշակի կիրակի օրերին հոգեւորականներ ուղարկել այնտեղ դասարան: Եւ այլ ծիսակատարություններ մատուցելու: Մի ֆանի ա-միս առաջ ֆեյսբուքում հայտնված լուրը հայտնում էր, որ Չարյանը այցելելով այդ համայնքին, իբր «նրանց դասադասել»

ընդառաջելով այնտեղ հիմնել է նոր, եկեղեցական ծովս:

Կանադահայերի ներկա առաջնորդ Արքայ եղբայր. Հովակիմյանը անմիջապես կաթ հետաքննելով Չարյան սրբազանի հետ, ինքնուրույն է նրան իրավիճակի լուրջությունը եւ սղասվող հետաքննությունը:

Բարեբախտաբար, առողջ դասողությունը գերակայել է, եւ Չարյան սրբազանը խոստացել է դադարեցնել «նոր ծովս» ստեղծումը:

Սակայն, մի ֆանի շաբաթ առաջ դարձել է դարձել, որ գործընթացը օտարանակվում է: Խոստումն, ըստ երեւոյթին, դրժվել էր:

Հովակիմյան եղբայրուհու գրավոր դիմել է Արամ Ա-ին միջամտելու եւ անհատալ հաճախարարելու իր ներկայացուցչին վերջ դնելու այդ հակակառուցողական եւ բաժանարար գործողությանը:

Տ. Օ.

Հայերը կորոնավիրուսով չեն վարակվում

Երեկվա դրությամբ, ըստ կառավարության նիստում առողջապահության նախարար **Արսեն Թորոսյանի** ճեղքակալության Հայաստանում կորոնավիրուսի դեղի չի գրանցվել: Նախարարը նաեւ, ի սարքերություն սարքեր երկրներում կորոնավիրուսով դասարանակարգված անհանգստության, մեզ հանգստացնում է, թե սովորաբար դեղի մեծ մասը բուժ-

վում է, եւ անհագստանալու կարիք չկա: Հայաստանում 95 անալիզ է արվել՝ կորոնավիրուս չի հաստատվել: 850 կորոնավիրուսի թեստ կա երկրում, սղասվում է նոր խմբաբանակի սացում: Վարչապետ **Փաշինյանն** էլ, համադասարանական կառույցների գործողությունը չթուլացնելու կոչից հետո, բացառեց հիվանդացությանն ուղեղ դեղի թափանցելը հանրու-

թյունից: Փոխվարչապետ **Տիգրան Ավետիսյանը** ճեղքակալեց, որ ռիսկային երկրներից ժամանող անձանց՝ կորոնավիրուսով հնարավոր վարակման կասկածի դեղի վարակի արտոճում, կարանտինի եւ բուժման համար նախադասարանակարգված հասուկ վայրեր կան: Ավետիսյանն մնում է հուսալ, որ հայերը կորոնավիրուսով չեն վարակվում:

Մ. Մ.

ԵՐԿԱՆԴ ԱԶՍՏՅԱԼ

Պետրոսյան, ԱՄՆ

Տայասանը դուրս է գալիս ֆաղափական մեկուսացումից

Անկախություն ձեռք բերելուց ի վեր Տայասանը ձգտում է ժամանակակից ժողովրդավարական հասարակություն ձեռավորել, միաժամանակ բարելավել իր ֆաղափացիների սնեսական խնդիրները: Ներքին խնդիրների վրա կենտրոնանալը ստիպել էր Տայասանին վարել երկչափ արտաքին ֆաղափականություն՝ հիմնականում թեմանական հարեան Ադրբեջանի հետ գործառնություններում: Տայասանի արտաքին ֆաղափականության դրական հասկանիչներից մեկը Ռուսաստանի հետ սերտ հարաբերություններն էին, որոնք Երեւանին ինքնաբավության առաջնորդեցին: Դրությունը ձեռնարկ էր Ադրբեջանին, որն իր ավագ եղբոր՝ Թուրքիայի հետ ձեռնամուխ եղավ Տայասանին մեկուսացնելու սարածաբանում, ընդգրկելով այդ գործընթացում նաեւ Վրաստանին:

Վրաստանի նախկին առաջնորդ Միխեիլ Սաակաշվիլի վարչակազմը ամենաբարձր աստիճանի ադրբեջանամետ եւ թուրքամետ ֆաղափականությունն էր վարում: Դրանով էլ ավելի էր սովոր Տայասանին դարձնելով թուրք-ազերիական Երեւանի և Վրաստանի միջեւ սնեսական համագործակցությունը չի հասել ցանկալի արդյունքներին:

Տայասանը ընդամենը երկու սահմաններ ունի արտաքին աշխարհի հետ՝ Եվրոպայի և Իրանը: Դրանք Վրաստանն են եւ Իրանը: Դրանք ֆաղափական հռետորաբանության, Տայասանի եւ Վրաստանի միջեւ սնեսական համագործակցությունը չի հասել ցանկալի արդյունքներին:

Դրանից էլ օգտվելով Թուրքիան եւ Ադրբեջանը սեղծել են Տայասանին մեկուսացնելու օղակը:

«Թավեյա հեղափոխությունից» հետո, Տայասանը վճռական ֆայլեր է ձեռնարկել դուրս գալու համար ֆաղափական մեկուսացումից: Սկզբնական Երեւանում հեղափոխությունը սարսափեցրեց Մոսկվային, եւ թարդել սալով, որ Երեւանն իր վերահսկողության գոտուց դուրս է գալիս: Բայց աստիճանաբար խնդիրները հարթվեցին:

Տայասանի ժողովրդավարական բարեփոխումները հեզգիտեց առավել ողջունելի են դառնում նաեւ Եվրոպական մայրաֆաղափներում: Դրանից լավագույնս օգտվում է Տայասանը, որ Եվրոպայի հետ հարաբերությունները զարգացնելու ակտիվ գործունեություն է ծավալել՝ սկսելով Ֆրանսիայից եւ Գերմանիայից, իսկ հետագայում ունենալով նաեւ Եվրոխորհուրդը:

Ներկայիս, նոր վարչակազմի կարեւորագույն խնդիրն է ձերբազատվել նախկին իշխանության կողմից ձեռավորված Սահմանադրական դատարանից, որի համար ժողովրդական հանրափութ է նշանակված ադրիլին: Ակնկալվում է, որ այն աշակցություն կզգնի ժողովրդի առավել մեծ զանգվածի կողմից: Այդուհանդերձ, Եվրոխորհուրդի Վեներելի հանձնախումբը, որն իրավասու է ինտերկետի սահմանադրական օրենսդրական խնդիրները, վերադա-

նումներ է արտահայտել այդ գործընթացի նկատմամբ, մտածելով, որ գործարդի եւ օրենսդիր մարմիններն իր վերահսկողության սակ վերցնելուց հետո, վարչապետ Փաշինյանն այժմ ցանկանում է նաեւ դատական համակարգը բերել իր իշխանության ներքին:

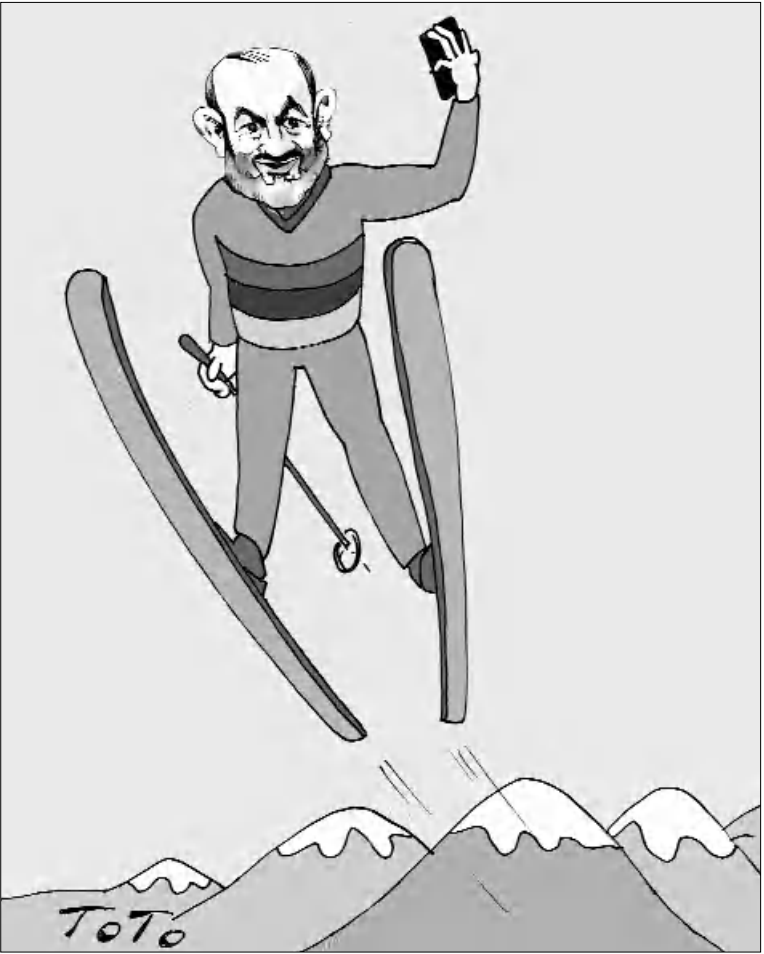
Սակայն վերոնշյալ խնդրից դուրս Եվրոպայի հետ հարաբերությունները ամրադրվում են աներկբայորեն: Մինչ օրս Փաշինյանը Գերմանիայի կանցլեր Անգելա Մերկելի հետ հանդիպել է երեք անգամ: Վերջինիս այցը Երեւան Եւրո ջերմ էր եւ նոր թափ հաղորդեց դիվանագիտական հարաբերություններին: Գերմանիան հետաքրքրված է Պարսից ծոցի եւ Սեւ ծովի միջեւ զգնվող միջանցքը զարգացնելու հարցերով, քանի որ դրանով այդ սարածաբանը էլ ավելի կմոտեցնա Եվրոպային:

Գերմանիա կատարած իր այցելության ընթացքում, Փաշինյանը հանդիպեց Եվրոխորհրդի գլխավոր ֆարսուղար Մարիա Պեյչինովիչ Բուրիչի հետ, որն իրեն ասաց. «Անցյալ սարվա մայիսին Երեւան կատարած բարձր մակարդակի աշխատանքային խմբի այցելությունից հետո, մենք արդեն իսկ սկսել ենք ինտենսիվ կերպով զարգացնել հարաբերությունները Տայասանի եւ Եվրոխորհուրդի միջեւ: Տեղյակ են, որ այդ խնդրել էիք մեզարվել այդ գործընթացին, եւ մենք ուշ-ուշով հետեւում ենք զարգացումներին»:

Եվրոպային Տայասանի մերձեցմանը նպաստել է Թուրքիայի հարաբերությունների վասթարացումը Եվրոպայի եւ ընդհանրապես ամբողջ Արեւմուտքի հետ: Թուրքիայի արտգործնախարար Մեվլութ Չավուսօղլուն, այդուհանդերձ, վերջերս հայտարարում էր, որ Թուրքիան նոր ուղիներ է որոնելու Եվրոմիությանը անդամակցելու հնարավորությունները մեծացնելու համար:

Մյուս կողմից, Սիրիայի հանդեմ որդեգրած Թուրքիայի դիրքորոշումը դատարար դարձավ, որ Դամասկոսը ձանաչի Տայաց ցեղասպանությունը: Արժե էի-ժասակել այստեղ այն փաստը, որ Սիրիայի նախագահ Բաշար էլ-Ասադը այն հազվագույն դեպքերից էր (Իրանի Ահմեդինեժադի կողմից), որ խուսափել էր ժամանակին այցելել Ծիծեռնակաբերդի ցեղասպանության համալիրը՝ Անկարային չնեղացնելու համար:

Վերջերս Գերմանիա կատարած իր այցելության ժամանակ Փաշինյանը հայտարարեց, որ Իրանի նախագահ Տասան Ռուհանին հրավիրել է այցելել Տայասան: Սա կարելի է մեկնաբանել որդեգրելու հակակոշոն ֆայլ այն արդյունավետ այցելության, որ կատարեց ԱՄՆ-ի եւ ՆԱՏՕ-ի դաշնակից ղեկավարները Տայասանին թագավոր Արդուլլա Բ-ն: Նրա այցը խիստ կարեւոր էր վերականգնելու համար վաղեմի կաղերը արաբական այդ երկրի հետ, որ դատարանական դերակատարություն է ունեցել աղա-

սան սալու Ցեղասպանությունից մազաղուծ հայերին, եւ որ ներկայիս նոր ուղիներ է որոնում մերձեցնելու Արեւմուտքին:*)

Տայասանը նաեւ գովասանք է արժանի աղափովելու համար Իրանի համագործակցությունը Եվրասիական սնեսական միության հետ:

Տարբեր ուղղություններով սարված այս հարաբերությունները հնարավորություն են տալիս Տայասանին թոթափելու սարածաբանում Ռուսաստանի սոսկ «առաջադաշտի ուղեկալը» լինելու դիտարկը, առանց վեցացնելու Մոսկվային:

Նախկին Տայասանի արտաքին ֆաղափականության մեկ այլ ոլորտին անդրադառնալով, արժե էի-ժասակել, որ «համաշխարհային խաղաղության եւ անվտանգության համաժողովի» Երեւանակենտրոն Տայասանի վարչապետ Փաշինյանն անցյալ Եւրոպա Մյունխենում հանդիպում ունեցավ Ադրբեջանի նախագահ Իլհամ Ալիևի հետ: Տայասան, որ նրանց դեմ ամ դեմ հանդիպումը ինչ-որ դրական ազդեցություն կթողնի, բայց նրանց հանրային ելույթները դարձապես անոթայի էին: Փաշինյանը վաս էր նախադատարանակած եւ անգլերեն լեզվի նրա իմացությունը աղիտի էր: Ով կփորձի հանդգել, որ վարչապետը հիանալի ելույթ ունեցավ, նրա եւ Տայասանի թեմամին է: Միակ միտքարանձն այն է, որ Ալիևը ավելի լավ չդրստուրեց իրեն:

Անցյալ հոկտեմբերին, BBC-ի «HardTalk-ին» սկած արտգործնախարար Չոխրաբ Մազականյանի հարցազրույցը նույնպես խիստ ֆննդատեղի էր:

Այս երկու ելույթները չափազանց թույլ էին՝ համեմատած նախկին արտգործնախարարներ Վարդան Օսկանյանի եւ Էդուարդ Նալբանդյանի ելույթների հետ: Նրանց լեզվական հնությունները

մեկ կոնսոցիում կազմավորելու խնդրանքով: Իսկ երբ Իսրայելի Եսհերն են սղառնալիքի սակ, աշխարհը գիտի, թե ինչ դիրքորոշում կորդեզրի Վաշինգտոնը:

Տակառակ Մ. Նահանգների գործարած ջանքերի ու դատարանի ջանքերի, սակայն, Թուրքիան Եւրոմիտան է խառնակցություն մեցնել սարածաբանում:

Վաղուց հաստատված ձեռնարություն է, որ թուրքական ոսնձգություններին դիմակայելու համար Եսհազգի կողմերը կարի ունեն համագործակցելու սարածաբանի այլ իշխանությունների հետ: Տունաստանն ու Կիոթոսը չեն կարող համեմատվել Թուրքիայի հետ, սակայն միջազգային համաձայնության եկած երկրների մի խմբավորում կարող է զսղել Թուրքիայի գործողությունները: Այդպես է, որ Տայասանը կարողանում է իր դիրքը դաղաղանել այս խառնակոթ աշխարհում:

Արտգործնախարար Մնացականյանը վերջերս հանդիպում ունեցավ Կիոթոսի արտգործնախարար Նիկոս Զիդիսոդոլոյի հետ: Ավելի վաղ հեռախոսազրույց էր ունեցել Տունաստանի իր դատարանից՝ Նիկոս Դեմոփասի հետ: Նման կաղերի հաստատումը նախադատարանական աշխատանք է զարմանք Երեւանում կայանալիք տաղողը զագաթաղովին ընդառաջ, որը նղատակուղված է ընդլայնելու երեք երկրների համագործակցության Երեւանակները եւ ամրադրելու է Եվրոմիտանում Տայասանի հեմակեցերը: Նեմն, որ երկրների սերտ հարաբերությունների Եւրոմիտ վաղ Տայասանի ռազմական դրոցի մի խումբ սամեր վաղուց արդեն իրենց կրթությունն են ստանում Տունաստանի ռազմական դրոցներում:

Տակառակ փորձառության դակասին, Տայասանի նոր հեղափոխական կառավարությունը ճիժս ֆաղափականություն է վարում, որդեսզի երկիրը դուրս բերի ֆաղափական մեկուսացումից: Չեզնական կարող է թվալ, բայց Թուրքիան էլ, թեեւ սակամա, նղատում է այդ գործընթացին:

Թարգմ. ՎԱԿՈՒ ԾՈՒՆԻԿՅԱՆԷ (The Arm. Mirror-Spectator)

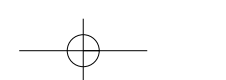
*) Տարրինակ էր, որ Տոթախանի թագավորի այցը Տայասանում անցավ գրեթե աննկատ, դժբախտաբար: Ծ.Խ.:

Լույս կտեսնի «Սամվել» վեպի երկրորդ հատորի առեղծվածը» գիրքը

Օրերս լույս կտեսնի հայտնի լեզվաբան, գրականագետ, մանկավարժ Աճոս Տեր-Միհայանի «Սամվել» վեպի երկրորդ հատորի առեղծվածը», որը մանրամասնորեն, նոր լույսի սակ ֆննում եւ փաստերով աղաղուցում է, որ հայ մեծ վիդատասան Րաֆֆին ոչ թե դաղափորել էր գրել «Սամվել» վեպի երկրորդ հատորը, այլ գրել է, որը, դեղդերի բերումով, անհեցացել է: Գրի խմբագիրը եւ առաջաբանի հեղինակը գրականագետ Սերժ Սրաղիոնյանն է:

Շնորհանդեսի մասին կեղեկացնեն լրացուցիչ:

ՀՊԿԻԿ ԱՅՅԱՆ

Խայտառակ դասամիջոց

Քանի որ Հայաստանում մոր բացվող փրեական գործերում էլ ոչ մեկին չես զարմացնի, անկախ մասնից, թե ում դեմ են բացվում այդ գործերը (այս դեպքում մեր 4 մախազահից երկուսը մեղադրյալ են), առաջարկում են բացել ոչ թե փրեական, այլ բարոյական գործեր: Մոսավորադես այսպես՝ փողոցում թխելու համար բարոյական գործ է բացվել Տախիս Գառնիկի նկատմամբ (մեթոդություն են խնդրում Տախիսից, բացի Գառնիկից): Նախաֆնությունը, հետաֆնությունը, դասավարությունը կիրականացնի հասարակությունը, ինչպես այսօր ամեն բան Հայաստանում: Հենց Ֆեյսուլուն էլ, մեկնաբանություններով կարելի է արձակել դասավորվող, ի վերջո՝ Տախիս Գառնիկը մեղավոր է ու առհասարակ փողոցում թեյը հանցամասն է: Հնարավոր է՝ դարձվի ոչ, ամեն դեպքում, եթե դրոցում, առավելների աչքի առաջ, ուսուցչին հարվածելը հանցանք չէ, ուրեմն Տախիս Գառնիկը հանցագործ կարող է թեյ ոչ միայն փողոցի իր մախազահի հասվածներում, այլև մանկական զբոսայգիներում ել բացօթյա սրճարանների դիմաց:

Հիշեցնեմ, փետրվարի 24-ին, Երևանի Թումանյանի անունը կրող դրոցի առավելներից մեկի ծնողը հենց առավելների մոտ հարվածել է ուսուցչին: Ես չգիտեմ, թե ի՞նչ են զգացել այս լուրն իմանալով այն մարդիկ, որոնք հանցաված էին, որ իրենց ուսուցիչները հաց չեն ուտում, չեն ֆուռ, միայն կրթում են, չգիտեմ նաև, թե այս հանցագործության վկա երեխաներն իրենց կյանքում մոռանալու են այդ օրը... Իսկ այդ օրը մի մարդ թեյ է փողոցում չէ, մանկական զբոսայգում չէ, բացօթյա սրճարանի դիմաց չէ, դրոցում: Բայց հարուցված փրեական գործ չկա, ԿԳՄՍ մախարարության հայտարարություն չկա, չհայտարարվում: Գառնիկը մեղավոր է, որ իրեն մեղավոր են ուսուցչի, առավելների են ծնողի էթիկայի նորմեր: Այսինքն դարձնում մախիկ Հարությունյանը ել ԿԳՄՍ-ում այս սուղեր ծրագիրը մեղավորները վստահ են, որ այդ էթիկայի նորմերը բռնելու են այն ուսուցիչների ձեռքը, որն իջնում է առավելների վրա ել փակելու են այն ծնողի բերանը, որը դաստիարակում է թեյ դրոցում, դրոցի վրա: Գուցե ել բռնեն, հնարավոր է՝ փակեն, սակայն ԿԳՄՍ-ն բուկլետներ բաց թողնի, որտեղ գրված կլինեն այդ էթիկայի նորմերը, մարդիկ էլ կարգան ու իմանան, որ մարդը մարդուն չի հարվածում, օրինակ սա: Բայց սա ամենեվին էլ ամենասարսափելի չէ: Դե հիմա ԿԳՄՍ-ն, այն էլ ամառային Օլիմպիական խաղերի սարում, հնարավոր է այլ գործերով էլ խառը ել առանձնադես ժամանակ չունի մեր դրոցում իրավիճակին ծանոթանալու համար: Ամենասարսափելի այն է, որ բոլորը լուր են: Ուսուցչի են հարվածել, դա դրոցում են արել, դա դրոցում՝ առավելների մեղավորությամբ են արել ու ոչ մի դատախազ, դատախազն ոչ մի դատախազ, ուսուցչի ինստիտուցիոն ոչ մի անձնակազմ դաստիարակություն: Լռություն... Զե, մի դաստիարակ առաջարկ հնչել է՝ որդես խնդրի լուծում, առաջարկում են երեխային, որի ծնողը հարվածել է ուսուցչին, սեղանի վրա այլ դաստիարակ: Ու որդ: Համարյա էթիկայի նորմ, էլի...

Բայց ամեն դեպքում, եկեք Հայաստանում բարոյական գործեր չբացենք, որովհետեւ հակառակ դեպքում մեղադրյալների աթոռներին մասած հարյուր հազարավորներին մեջ Տախիս Գառնիկը գուցե ամենամեծը լինի:

⇒ 1 Հենց էլ՝ խորհրդատու, ազգովին ամենագետ ենք, ամեն բանից հասկանում ենք, ամեն ինչի մասին խորհուրդ կարող ենք տալ: Դե՛ խորհուրդ ոչ դասասխանավորություն է դասանում, ոչ էլ խորհրդատուի ազնվության ստուգում սփ դեղեկություն: Սա՝ ազգիս գրաճանաչ մասը: Գրաճանաչ էլ չլինի՝ սոցցանցի լաշինասառը կա ու կա՝ barev dzez, xorhurd ktam sahtman pakel, օֆ...

Բայց մյուս կողմից՝ ազգի մեծամասնությունը խեղճ դրոցները զբաղված են իրենց ամենօրյա դժվար կյանքով, մեկ-մեկ հայացներն ուղղում են վարչապետի կողմը՝ մի բան լսեն իրենց կյանքը թեթեւացնող, ու շարունակում են իրենց դժվար կյանքը: Ազգիս սերունդը դրոցու-

րեւ են օրենք մեր հոգեվիճակը չի կարող կարգավորել:

Ինչ ուզում ես մայր ել լսիր, ինչին ուզում ես մասնակից ել դիտորդ եղի՝ ամեն ինչ անցյալ ել մերկա Հայաստանների փոխհրաձգության սիրություն է, միմյանց հայտարարված չավարձված (անգամ՝ մոր սկսվող) դաստիարակ կանոններով: Խեղճ դրոցու, ոնց է հոգնել այդ բոլորից, ու վերջը չի երեսում:

Առջեւում հանրակրթական է, մա «այոն» ու «ոչ»՝ հայերիս դասերով ու մանուկությամբ. «Թող ինչ այոն՝ այո լինի, ոչը՝ ոչ» ասվածածանցյալ դասգամը լրիվ ուսնից-լրիվ է մեզ մոտ, լիարժեք «ոչ», դարձվում է, ոչ ոք չի ուզում ասել, Տակից՝ հա, երեսանց՝ ոչ, «Յիս էլ դարը չիմ դարում» սկզբունքով: «Այո» ասողները հայնի են,

եք՝ այդպես էլ շարունակեք, էլ ինչ՝ գիտեսագրական-միտադասագրական...

Ու լրիվ անհասկանալի է դառնում վարչապետի այն ասածը, թե իրավադատ համակարգի ամենավերին օղակներում եղել են բառիս բուն իմաստով դավաճաններ, որոնք կոռուպցիայի դեմ հայտարարված դատախազի օգնությամբ սակառաջնորդվել են այլ հավակնություններով:

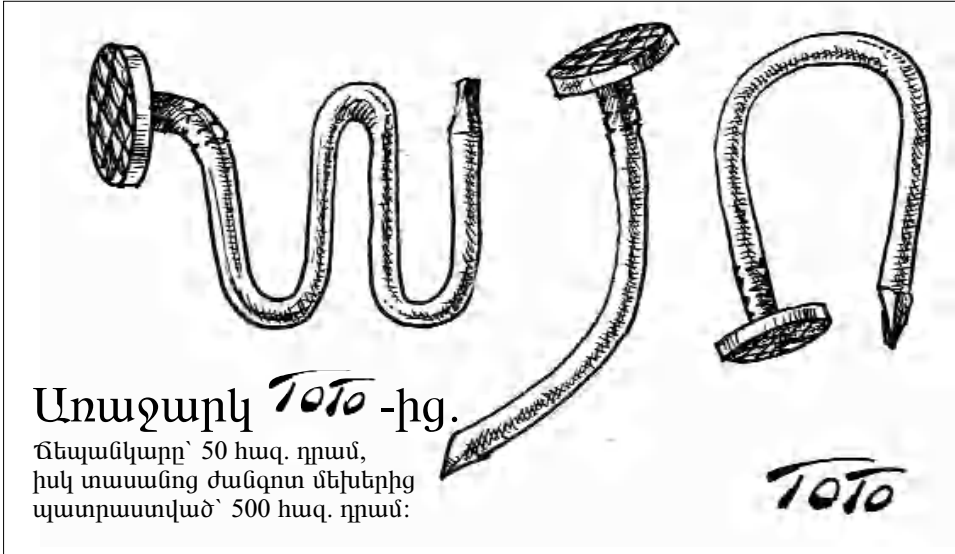
Գնում ես ՀՀ-ԵՄ գործընկերության դաշնամարդի (համադարձական էլ ընդլայնվաաաա) համաձայնագրի կիրառումը ֆնանսող ԱԺ լուսնների, սեսունում ես ՀԿ սեկտորի հավելվածությունները (իրենց իրացրած ֆինանսների մասին)՝ ՀՀ-ում ԵՄ դասվիրության դեկավար Անդրեա Վիկտորին, որոնք թվում են

ՊՏՈՅՆ մը վերջին օրերի մեջ

Ների հավերժ չունի՝ զբաղված է միմյանց բզկեցելով, վիրտուալ ել ՋԼՄ-ական դաստիարակներով, դարձեալսելով ել դարձեալ ստանալով (թե ինչ Տարբերություն կա՞նք ու դարձեալ մեջ), դասելով ել դասվելով, ու հասարակ դրոցուների գահլան ով ունի:

Որ կողմ մայրում ես՝ մինչեւ վերջ անհասկանալի ինչ-որ բաներ են կատարվում, որոնք դուրս են բոլոր սեսակի՝ դասագրային, սովորության կամ հանրային կյանքի՝ մինչեւ այժմ հայերիս համար ընդունված դաշնամարդկություններից: Նախկինները սիրս են հովազնում «աղեկվաԴական» գրառումները լայնելով ել իրենց կողմից էլ «դպեց», «դուզ աչքին» կամ մամն իրենց գրառումները թողնելով, նորերը՝ մույն բանը մի այլ դաստիարակ են անում՝ երկու կողմում էլ անսալով «Հարձակվիր» հրահանգին: ՋԼՄ-ները, խոսքի ազատության վեի կարգախոսով, ամեն օր մի ֆանի մարդ են փչացնում ոչ մի բան անհայտ չթողնելով մասնց անձնական կյանքից, հասարակության շահին հղում անելով: Կացնում, ֆնզում, սողոցում ու շամփում են՝ ըստ սույն վեի մոդասակերի ել վարձատրության չափի (աղբյուրի), ձեռքի հեք էլ ինքնագովազդի «մաստեր -վլաներ» ցուցադրում, իրենք իրենց ունեցնում, իրենք իրենց գովում: Նարցիսների ինչ փառանք աճեց այս երկու տարին՝ գրագետ, անգրագետ, իր անգրագիտության մասին իմացող, իր անգրագիտության մասին չիմացող (եղանիկ-անգետ), «Շատ», «ցնցող» ու «դաշնակցող»: Մեկը մի բան է գոռում, մյուսը՝ դրա հակառակը, երրորդը դուրս է դրժնում մի անկյունից ու ծղրում՝ բա ես, ու այսպես շարունակ:

Այսօր վիրտուալիս, ֆաղցելադատ ել հոգեխանգարումներով դասած սոցցանցայրասվասիրոյթ դեռ չենք ունեցել երբեք, որի ազդեցության գոռում մեկ-երկու ժամ զսնվողը կամ իրեն բարոյադես հիվանդ է զգում, կամ վիրտուալիս՝ նվազագույնը թեթեւ գրիդով, առավելագույնը՝ կորունավիրուսով վարակված (փոխաբերաբար): Ու այսպես էլ արդում ենք ամեն օր՝ վիրտուալ ու ասելության մեր դոզան ստացած, դրոցներին միայն սեղ-սեղ վիրտուալ սարածի հավաղեղ առկայծուններում կամ համբերահաս բողոքի դրոցներում նկատելով, անառողջ խլրսուններով, ասելության երբեմն անհասնելի չափաբաժիններով մի լավ խառնված Հայաստան անունով այս սախառում: Չնայած՝ բռնության կոչերն ու ասելության ֆարողը փրեականացնող օրինագիծ է ֆնանսվում ԱԺ-ում, ասելության ֆարողի համար այդ մախազով փրեական դատախազ է սահմանվում, սակայն մեր կարծիքով ավելի կարեւոր է հանրության մերին առողջացում անկախ օրենքներից, դրա համար մթնոլորտի առողջացման մախադրյալների սեղծումը, ֆան այնպիսի օրենքների ընդունումը, որով, ինչպես խորհրդարանականներից մեկը սրամտորեն նկատեց, Նիցեիին էլ կարելի է դասել մեր օրերում իր գրերի համար, որդես ասելության սարածողի: Ու

«ոչ» ասողները թաֆնվում են հանրակրթական չմասնակցելու տակ, «այո» ասող դրոցների վախից: «Այոն» ու «ոչն» ամբողջովին լուսացրեց մեր ընդդիմադիր դատը, առարկայաբար դարձվեց՝ իրական ընդդիմություն խորհրդարանում չկա, այլ միայն հանրակրթական հարվածներին հանձնաժողովական մասկարադրոներ կամ չմասնակարողներ: Լրիվ անհասկանալի մնաց ԲՀԿ դիրտուրումն իր ընտրողների համար՝ բա ինչպես է կողմնորոշվելու ԲՀԿ ընտրողը՝ «այո» կամ «ոչ» վեբարկելիս, թե գրկում են ֆաղաբառու իրավունքն իրացնել ու ֆարգում եք չգնալ ընտրատեղամասեր:

«Այոյի» լոզուն, դարձվեց, դլազիաս է, ինչպես մեր կյանքում հիմա ամեն բան, հեղինակային իրավունքն ինչ է, որ հաշվի առնվի: Գողացել էին ինքնուրուականների սոցագրված մի գծանկար ու անամոթաբար որդես մոր բան՝ ուղարկել էին հայտարարված մրցույթին: Բայց գողության համար դատախազ, չէ: Լավ է գոնե՝ լավասեսական ելք եղավ, ինքնուրուականների լոզուն դասվիրած ու սոցագրած «Երեկոյան երեսանի» աշխատակիցների բախը բերեց՝ մամն կսանան երեք միլիոն դրամ մրցանակ (Սորիկ Ենգիբարյան, Յուլյա Կանթեղյան, ակադեմիկ կանչի):

Գնում ես «Հայաստանի Հանրապետության դասական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքում փոփոխություններ ել լրացումներ կատարելու մասին» լուսններին, ու հասկանալում ես՝ դաստիարակական բարեփոխումները դեռ հեռու են, մարդիկ զանազան օրենքների փոփոխությամբ հազիվ թե փոխվեն, ոլորում դիմակայությանը վերջ չի ունենալու, ֆանի որ սեսունում ես դաստիարակական բարեփոխումներից խոսող կառավարություն, ու իրեն ութսուն-ինսուն տարեկան արդեն իսկ բարեփոխված զգացող դասական համակարգ, համեմայնդեմք՝ մա առանցքային դաստիարակների կարծիքով. բա էլ ո՞ր եք դասական բարեփոխումների օրենք մեջգոցում ու դրա մասին խոսում, որ այդքան (ութսուն տարեկան) բարեփոխված ու ազնվագույն եք, ոչ մի համակարգ հարյուր տարեկան բարեփոխել հնարավոր չի, ել վնասկար էլ է, դե որ բարեփոխված

ենթակաների հավելվածություն չեքին, ու հասկանում ես, որ մի բան սխալ է, մեր հանրության իրական դեբակասարներն այնքան էլ մասնակից չեն այս կարեւոր գործընթացին: Պետության ձայնն էլ աշխատում են խլացնել իրենց էլիսայի սեղ դրած ու ժամանակին ճարտարներ հանրությանը մերկայացնողի նիսան գրաված, միայն վճարովի դրամաճորհներով գործընկերությունը իր կիրառող հասարակականները՝ մախիկ իշխանությունների ժամանակ դատախազի հարկավոր չափաբաժին որդեգրած իրենց ելույթները մոր ժամանակի մեջ սողացնելով: Ե, լավ, գործընկերությունը դեսության դասավորություններ, թե՛ ՀԿ-ներ խցկված զանազան հովանավորյալների ինքնադրեւորման մասին է: Մանավանդ՝ համաձայնագրի իրական գործարկումն էլ դեռ չի սկսվել, մախազործարկման միջոցառումների մասին է խոսն ընդամենը, ֆանի որ ԵՄ 28 երկրների մի մասը դեռ չի վավերացրել այն:

Չէ, դժգոհ չեմք դեսության ֆայլերն ու մարտահրավերներն այս ուղղությամբ լուսններում մերկայացնող ԱԺ հանձնաժողովի մախազահ Արման Եղոյանից, կամ փոխվարչապետ Սիւր Գրիգորյանից, կամ, սակայն, փոխմախարարներ Վարուս Սիմոնյանից, Ալեք Աղունցից, Մի-Պ-ից, մամն դեսության արածն ու անելիքը հասկանալի մերկայացրին: Չարմանալին հանրային սեկտորի մույն «մունամթ» է՝ ինչ անցյալում, դեռ մի բան էլ ավելի, կարծես ելրոդական ամեն ինչը իրենք են՝ ոչ ժողովուրդը կադ ունի, ոչ էլ այս ամենին անվճար, իրենց անախախտիք կեցվածով մոդասող լայն շերտեր: ԵՄ համաձայնագրի շահառում, հիշեցնեմ, ժողովուրդն ու դեսությունն են, ՀԿ-ների վճարովի ծեֆեֆուններն այստեղ օժանդակ, անգամ շասնորոդական ասիճանի ֆունկցիոնալ աղմուկ միսի լինեն միայն: Ինչ մի կոսորում էիք ձեզ՝ ամեն կերպ աչքի ընկնելու, խոսակցությունը Ռուսաստանի հեք հարաբերություններն ընտրելու դատս փոխադրելու առումով, երեքի որոշումից դատսանավորական փառավոր կարիերան կրկնելու ցանկությունն է վարակիչ:

ՄԱՆՈՒԿ ԱՐԱՍՅԱԼ

Հաճախ, երբ խոսք է լինում Հայաստանի մանուկների և դուրս եկողների թվի մասին, որոշեց կանոն չի նշվում՝ արդյո՞ք խոսքը ընդհանրապես բոլորի մասին է, թե՞ միայն ՀՀ քաղաքացիների, կամ այդ ցուցանիշի մեջ մտնում են Հայաստան այցելող զբոսաբերները: Այս անհետաքրքիր օգտագործվում է նաև ներկայիս իշխանության կողմից, որի ղեկավարը հերթական «անմախաղեղ» ցուցանիշը ներկայացնելով՝ սկսյալ դեմոնստրացիայից մեղադրվում է մասին, որտեղ հասկանալի չի մտնում: Ուստի, մինչ 2019 թ.-ին Հայաստանի բնակչության միգրացիայի ել զբոսաբերության ցուցանիշները ներկայացնելը, նախ դարձրանք այս խնդիրը:

Այստիպես, ըստ ՄԱԿ-ի զբոսաբերության համաշխարհային կազմակերպության (ՋՀԿ) մեթոդաբանության, զբոսաբերը է համարվում որևէ անձ, որ հանգստանալու, բուժվելու, հարազաններին այցելելու, գործնական, կրոնական կամ այլ նպատակներով ճանապարհորդում է իր հիմնական բնակության վայրից մեկ այլ վայր՝ ոչ թանկ, քան 24 ժամ ել ոչ ավելի, քան անընդմեջ 1 ամիս ժամանակով: Ընդ որում, այս մեթոդաբանությամբ զբոսաբերի համարվողները կարող են հանգրվանել ինչպես հյուրանոցներում կամ հյուրանոցափոխ այլ հանգրվաններում, այնպես էլ բարեկամների, հարազանների տանը, վարձով բնակարանում:

Հաջորդը՝ արագադրող-ներգադրող ցուցանիշների մասին խոսելիս ղեկավարը է հիմն ընդունել բացառապես ՀՀ քաղաքացիների ելի ել մուտքի սկսվելը, առանց դրանց մեջ ներառելու օտարերկրյա քաղաքացիների մուտքի ել ելի սկսվելը:

Հաջորդը՝ արագադրող-ներգադրող ցուցանիշների մասին խոսելիս ղեկավարը է հիմն ընդունել բացառապես ՀՀ քաղաքացիների ելի ել մուտքի սկսվելը, առանց դրանց մեջ ներառելու օտարերկրյա քաղաքացիների մուտքի ել ելի սկսվելը:

Արագադրող շարժումներում է գերազանցել ներգադրողին

Անցյալ տարվա նոյեմբերին Սիկոլ Փաշինյանը Փարիզում հայտարարեց, թե ներգադրող դեմոնստրացիայի մասին Հայաստան գերազանցել է արագադրողին: Նրա բերած թվային ցուցանիշը, ըստ որի արագադրող Հայաստանից նվազել է ոչ ավել, ոչ թանկ 90 տոկոսով, ներկայումս արդեն ցուցանիշը: Առաջ անցնելով նշում, որ սա նրա հերթական մանրակրկից շարժում է՝ ցույց տալու համար «նոր Հայաստանի» գոյությունը չունեցող «նվազումները»: Ուշագրավ էր, որ արդեն այս տարվա հունվարին հրավիրված մամուլի ասուլիսի ժամանակ այդ ցուցանիշին Սիկոլ Փաշինյանը չանդադրեց: Կարծես թե հայտարարությանը հաջորդած երկու-երեք ամսում 90 տոկոսով նվազած արագադրող կրկին նույնքանով ավելացել էր...

Իրականում, ինչպես դարձվեց վիճակագրական կոմիտեի հրատարակած, Հայաստանից դուրս եկող ՀՀ քաղաքացիների թիվը շարժվել է գերազանցել Հայաստան եկողների թվին, ել 2019 -ին այդ տարբերությունը խորացել է՝ 2018 -ի համեմատ: Հենց այդ պատճառով այս մասին ոչ մի խոսք չկար այսպես կոչված «100 փաստում» (որտեղ առանց այն էլ ակնհայտ սխալ սկսվումների ու փաստերի աղավաղման թանկացում): Ասվածը ներկայացնենք թվերով:

Անցած տարի Հայաստան է մուտք գործել մոտ 2 մլն 392 հազար ՀՀ քաղաքացի, իսկ դուրս եկել՝ մոտ 2 մլն 399 հազար ՀՀ քաղաքացի: Այսինքն, Հայաստանից մեկնել է 6529-ով ավելի քաղաքացի, քան եկել է:

2018 -ին Հայաստան է մուտք գործել մոտ 2 մլն 146 հազար ՀՀ քաղաքացի, իսկ դուրս եկել՝ մոտ 2 մլն 151 հազար ՀՀ քաղաքացի: Այսինքն, Հայաստանից մեկնել էր 4585-ով ավելի քաղաքացի, քան եկել էր:

Ինչպես տեսնում ենք, Հայաստանից մեկնողների ել Հայաստան ժամանողների բացասական տարբերությունը 2019-ին մեծացել է՝ 4585-ից դառնալով 6529: Այսինքն, Հայաստանից արագադրողների թիվը անցյալ տարի ավելացել է, այլ ոչ թե նվազել: Մեկ անգամ ել ցեղեն, որ այս ցուցանիշի մեջ չեն կարող ընդգրկվել այն օտարերկրյա քաղաքացիները, որոնք Հայաստան են եկել որպես զբոսաբեր կամ որպես աշխատանքային միգրանտ կամ ուսանող (մասնավորապես Հնդկաստանի քաղաքացիները): Հետևաբար, արագադրող նվազման ինչ-որ առատելական՝ 90 տոկոսի մասին հայտարարությունը դարձրապես ծիծաղելի է դառնում:

Դառնության հետ համաձայնագիր ստորագրվեց՝ այդ երկրից առանց արտահանման անձնագրի Հայաստան որպես զբոսաբեր այցելելու հնարավորության մասին: Այսինքն, նախորդ իշխանության կողմից իրականացված վերոնշյալ ֆայլի շարունակում է շարունակվում Ռուսաստանից Հայաստան զբոսաբերների աճի բարձր տեմպը՝ մեծապես նպաստելով Հայաստան եկող զբոսաբերների ընդհանուր թվի աճին:*)

Խոսելով զբոսաբերության մասին, հարկ է ընդգծել, որ դրա աճի տեմպը ավելի բարձր կլինի, եթե տեղի չունենար այսպես կոչված «թավալակ հեղափոխությունը»: Բանն այն է, որ 2017-ին, նախորդ տարվա համեմատ Հայաստան եկող զբոսաբերների թիվը աճել էր 18,7 տոկոսով, 2018-ի առաջին երեք ամիսներին աճը 16,1 տոկոս էր: Սակայն 2018-ի ապրիլ-հունիս ամիսներին առաջին եռամսյակի համեմատ ունեցանք զբոսաբերային այցելությունների անկում 2 տոկոսով, իսկ 2018-ի տարեկան աճի տեմպը նվազեց, տարբերվելով կազմելով 10,5 տոկոս: Այսինքն, փաստենք, տարվա առաջին եռամսյակի 16,1

ԳԵՎՈՐԳ ԳՅՈՒԼՈՒՄՅԱՆ

Լիբանանահայ մանկավարժը ԵՊՀ-ում խոսեց լիբանանահայության մասին

Թերթի նախորդ համարի մակագրային հավելվածում անդրադարձել էի արևմտահայ բանաստեղծ Մասթուս Զարիֆյանի արխիվը հավաքագրած, դասակարգած ել հայրենիքի փոխադրված լիբանանահայ մանկավարժ Նորա Թաճյան-Սարաֆյանի մասին, որը փետրվարի 17-ին թե կատարած աշխատանքի, թե՛ Մասթուս Զարիֆյանի մասին դասախոսություն ունեցավ Երևանի Պետական համալսարանի Հայ բանասիրության ֆակուլտետում:

Այս համարում էլ ուրախությամբ ուզում եմ նշել, որ մեկ ու անց՝ փետրվարի 18-ին, նույն վայրում Նորա Թաճյան-Սարաֆյանը դասախոսություն է ունեցել մեկ այլ՝ հույժ կարեւոր թեմայով՝ նվիրված լիբանանահայ գաղութի ձեւավորման ընթացքին ել համայնքի լեզվամշակութային կյանքի սկզբնավորման ու զարգացման գործին: Բանախոսն ուսանողներին համագամորեն ներկայացրեց, թե ինչպես հայոց մեծ ողբերգությունից տարիներ հետո հայերը հասան Լիբանան, ինչպիսի դրամաներում հանգրվանեցին հասկալիս հայ որբերը, ել ինչպիսի անգնահատելի դերակատարություն ունեցան որբանոցներն ու դրանց կից հայ կրթական օջախները: Նորա Սարաֆյան-Թաճյանը առանձնահատուկ կարեւորեց արեւմտահայ լեզուն թուրքերենից մաքրելու ճիգերը ել այն հզոր քաղաքականությունը, որն իրականացրին կրթության հայ մշակները: Դասախոսության ընթացքում նա ներկայացրեց նաև Լիբանանում հայկական կրթության արդի վիճակը, արեւմտահայերենի դասագրքերը ել, ընդհանրապես, կրթական խնդիրները: Հասուն անդրադարձ եղավ արեւմտահայերենի դասախոսության ու զարգացման արդի մարտահրավերներին:

Դասախոսությանը մասնակցում էր նաև արեւմտահայերենի ճանաչող դասագրքերի հեղինակ, ազգագրագետ, դ. գ. դ. Հակոբ Չոլաֆյանը: Ծավալվեց աշխույժ ել արդյունավետ երկխոսություն մաե սիրիահայ համայնքի նույն հարցերի վերաբերյալ: Բանախոսների շարքում ուսանողները առիթ ունեցան մանրամասն ճշգրտանալու ոչ միայն դասական սիյուռնի ձեւավորման հոլովություն, այլև Սիյուռնում արեւմտահայերենի՝ որպես ազգային իմունության ել հայադասախոսության հիմնական միջոցի զարգացման ընթացքին: Ուսանողները գոհունակությամբ հայտնեցին բովանդակալից դասախոսության համար ել իրենց շնորհակալական վերաբերմունքն արտահայտեցին օրվա բանախոսին՝ հայկական սիյուռնի սրտում՝ Լիբանանում, կրթամշակութային աշխույժ գործունեություն ծավալելու համար:

Տիկին Նորան իր հերթին հասուկ շնորհակալություն հայտնեց ԵՊՀ հայ բանասիրության ֆակուլտետին՝ ի դեմս ֆակուլտետի ղեկավար Արծրուն Ավագյանին, հայոց լեզվի ամբիոնի վարիչ Յու. Ավետիսյանին, արեւմտահայերենի դասընթացավար Հ. Չոլաֆյանին՝ իրեն այդպիսի հնարավորություն ընձեռելու համար: Հանդիպումն ավարտվեց Նորա Սարաֆյան-Թաճյանին կրկին հյուրընկալելու անկեղծ ցանկությամբ:

Ավելի քան զբոսաբերներ՝ ինչի՞ հազվին

Այժմ՝ Հայաստան եկող զբոսաբերների մասին: Այստեղ նույնպես, ամփոփելով 2019-ի ցուցանիշը, վարչապետ Փաշինյանը փորձ է անում նվազումներ արձանագրել՝ անգամ համեմատություններ անցկացնելով հարեւան երկրների՝ Վրաստանի ել Թուրքիայի հետ: Ինչը նույնպես զավեցալի է, քան Վրաստան այցելող զբոսաբերների թիվը առնվազն 3-4 անգամ, իսկ Թուրքիա այցելողներին՝ ճասնակ անգամներ գերազանցում է Հայաստան այցելողների թվին: Այսպես, 2019 -ին, ըստ վիճակագրական կոմիտեի, Հայաստան է այցելել 1 միլիոն 894 հազար 377 զբոսաբեր: Դա 2018-ից ավելի է 14,7 տոկոսով կամ 242 հազար 595-ով: Դիտարկենք թե ինչի՞ շնորհիվ է տեղի ունեցել այս աճը:

Հայաստան այցելող զբոսաբերների մեջ գերակշռում են երկու երկրից՝ Ռուսաստանի Դառնությունից ել Իրանից եկողները: Իրանից եկողներն այդ երկրում ճանաչողական դժվարությունների դասձառով թանկացել են, իսկ Ռուսաստանից եկողները՝ ավելացել 76 տոկոսով: Ռուսաստանից զբոսաբերների հոսքը արագ տեմպերով սկսեց աճել այն բանից հետո, երբ նախորդ իշխանության ժամանակ Ռուսաստանի

տոկոս աճը տարեկան արդյունավոր դարձավ 10,5 տոկոս:

Հարկ է նշել նաև, որ Հայաստան զբոսաբերային այցելությունների աճի բարձր տեմպեր ունեցել են Ռուբեն Զոհարյանի նախագահության ժամանակ, 2000-ական թվականներին՝ ճնշմանակալ երկնից աճին զուգահեռ: Այսպես, եթե 1998 թ.-ին Հայաստան այցելող զբոսաբերների թիվը 32 հազար էր, ապա 2007 թ.-ին՝ 511 հազար: Այդ տարիներին Հայաստան եկող զբոսաբերների միջին տարեկան աճը կազմել էր 36 տոկոս:

Այստիպես են եղել Հայաստան մուտք ու ել անող մեր քաղաքացիների, միգրանտների ել Հայաստան այցելող զբոսաբերների հոսքերը 2019-ին:

*) Կարծում եմ կարիք չկա ծանուցալ այնպիսի իրողությունների վրա, թե դրական այսինչ նախաձեռնությունը նախորդ, թե՛ ներկա իշխանությունների կողմից են եղել: Ընդհանրապես ղեկավարելով ներկա իշխանությունների «չարամետ օղակի» մեջ ել, ինչպես նախորդների նախորդ իշխանություններն էին անում՝ «միայն խորհրդային իշխանության ժամանակ էր, որ երկիրը այսօր կամ այնօր առաջադիմեց»: Այսօր ղեկավարողը՝ այսօրվա՝ Շարունակականության մեջ է ղեկավարել երկրի զարգացումը: «Ազգ»:

ԷԴՈՒՐՐ ԳԱՍՏՅԱՆ

Երիտասարդությունը, ինչպես հասարակության բոլոր խավերը, Հայաստանում բազմաժանր ու բազմաբովանդակ սար է: Ամեն օր Երեւանի փողոցներում, Հայաստանյան բուհերում եւ այլուր կարելի է հանդիպել իրարից ծայրահեղ սարքեր երիտասարդական խմբերի, երիտասարդական սարքերույթ կառույցների, որոնց թերեւս, բացի սարիֆից, միավորում է մի բան. նրանք բոլորն իրենց դիրքորոշումն ու հետաքրքրություններն ունեն հասարակական ոլորտում եւ նրանց անբողջությունը, փաստացի, ձեւավորում է ֆաղափարական հասարակության առաջին ու դեռեւս դժվար ճեւանների ծիւղերը ներհայաստանյան կյանքում:

Կարող է թվալ, որ մեր երկրում ֆաղափարական հասարակությունը հասել է կայացման որոշակի փուլի եւ կայուն ֆայլերով առաջադիմում

Ցավալի է, բայց ֆաղափարական հասարակության մասին հանրային ընկալումների մեջ, ինչպես նկատեցիք, գրեթե բացակայում կամ չափազանց փոքր տեղ ունենում ազգային օրակարգ ձեւավորող, ազգային մշակույթի, գաղափարախոսության սարածմամբ զբաղվող, լուսավորողական երիտասարդների խմբերը: Փառք Աստու, այս խմբերը կան ու զբաղվում են վերոնշյալ գործերով, այս խմբերը դեռեւս կոեռնի մտարի իրենց կողմը բավականին ծանր են դադարում ու կարողանում են հակակռեւել ներմուծված եւ օտարածին, երբեմն նաեւ խիստ վսանգավոր արժեքաւարձին ու դրա ֆարգիչներին: Այս խմբերից առանձին անհատներ բավականին հայտնի են դառնում ու նաեւ սիրված, սակայն այս խմբերը չեն ընկալվում որդեկաբար ֆաղափարական լիիրավ մասնիկ:

Սա ունի մի ֆանի հիմնական դասձառ:

Երկրորդ կարեւոր խնդիրը այս խմբերի ֆինանսավորումն է կամ դրա բացակայությունը: Ազգային-նով տոգորված երիտասարդությունը հիմնականում ինֆորմացիոն է հոգում իր մանր եւ միջին ծրագրերի ծախսերը: Ֆինանսավորում ստանում են շատ քիչ թվով խմբեր, որոնցից շատերն էլ, իրենց հերթին, ներկայացնում են մեկ-երկու կուսակցություններ երիտասարդական կազմակերպություններ (դաստիարակչական): Այս բացը փորձում են լրացնել որոշ բուհերի ուսանողական կառույցներ, բայց նրանք էլ սահմանափակված են՝ սուղ միջոցներով եւ կարգապահ հասունության դասակարգով: Համեմատության համար կարելի է նշել, որ վերջին տարիներին միայն ԲԱՀ-ն (Սորոսի ֆունդը) Հայաստանում ծախսել է ճասնակ միլիոնավոր դոլարներ՝ աճեցնելով ու աջակցելով մի ֆանի ճասնակ հասարակական կազմակերպությունների: Ֆինանսա-

ՈԱՖԻԿ ԳՈՎԱՆՆԻՍՅԱՆ

Տայասանի վասակավոր լրագրող

Ո՞վ պիտի ապահովի...

Թվում է՝ «չար» եւ «հանձար» բառերն իրար կողքի գործածելն անիմաս է: Սանավանդ, եթե ելնենք այն դասակարգումից, թե հանձարը չար լինելի կարող է: Բայց եթե խոսքը ֆաղափարական գործիչներին է վերաբերում, ապա այդ բառերը երբեմն կողմ-կողմի են դրվում: Հասկալիքս երբ ուզում են բնորոշել չեղած սեղից իրենց համար թեմանիներ ստեղծելու, երբեմնի բարեկամներին թեմանիների վերածելու երեւոյթը:

Հայ եւ համաշխարհային ֆաղափարական դասունության մեջ անթիվ-անհամար են այն դեպքերը, երբ մարդն իր երբեմնի բարեկամներին դարձրել է սեփական ֆաղափարական կեցվածքի կասաղի թեմանի: Եվ հազվադեպ են այն մարդիկ, ովքեր, հակառակը, աչքի են ընկել իրենց թեմանիներին բարեկամ դարձնելու ընդունակությամբ: Հին պատմությունում թեմանիներին բարեկամ դարձնելու բացառիկ ընդունակություն էր ցուցաբերում... Հուլիոս Կեսարը: Իսկ նոր ժամանակներում բարեկամներին թեմանի դարձնելու բացառիկ շաղանդ ունեն... Իոսիֆ Ստալինը: Նրա կողմից թեմանի հորջորջված, գնդակահարված, Գուլագի-մեկուսարաններում աճեց կորած մարդկանցից գրեթե ոչ մեկը խորհրդային իշխանության եւ «խորհրդային ժողովուրդների հայր» հռչակված հրեւի անձնական թեմանին չէր: Ինքը՝ սառադուր էր հոգեկան հիվանդությամբ՝ դարանոյայով, որն առաջին անգամ կիսաձայն մասնագետ էր ակադեմիկոս Բեխտերը: Դուրս գալով Ստալինի առանձնասենյակից, նա անզուգուրություն է ունեցել ներկաներին լսելի փնթփնթալ. «Այս մարդը բացահայտեց սառադուր է դարանոյայով»: Երկու շաբաթ չափով՝ Բեխտերի գլուխը կտրեց:

Ցավում են, բայց այժմ Հայաստանում նույնպէս կան ակնհայտ հոգեկան հիվանդությամբ սառադուր ոչ ֆիչ թվով մարդիկ, ովքեր մոլաբարի արյունոտությամբ են վերաբերում բոլոր նրանց, ովքեր իրենց հետ այս կամ այն հարցում... համաձայն չեն: Այդպիսիները հասկալիքս եւս են սոցիալական ցանցերում, ինչը երեւում է այդ ցանցերի անկիրթ, գռեղիկ հրադարակումներից: Պարանոյայակները աչքի են ընկնում աներեւակայելի կասկածանքությամբ եւ զարհուրելի դաժանությամբ: Նմանների նողկալի հայիոյաբանությունը կարգալիս հաճախ մտածում են՝ Աստված մի արասցե, եթե հոգեկան հիվանդների այդ խավի առանձին ներկայացուցիչներ սիրանան գործնական իշխանության՝ թեկուզե փոքր լծակների: Զիչ է, թե իրենք են հիվանդ, այդպիսին կործանեն նաեւ ողջ հասարակությունը: Չառանցախոս սառադուրների աչքին ամենուրեք Ադրբեյջանի, Թուրքիայի, Ռուսաստանի եւ այլ երկրների գործակալներ են երեւում, ովքեր, իբր, ուրիշ խնդիր չունեն՝ բացի գործող իշխանությունների սաղալման համար դավեր լարելը: Իսկ ֆանի որ արդիորի ենթադրվում է, թե իշխանության վերադառնալու երազանով արդողները հասկալիքս եւս կարող են լինել նախկին կառավարող կուսակցության անդամների, նախկինների ժամանակ հասարակության ու դեռության մեջ այս կամ այն դիրքի հասանների մեջ, ապա ասելության ու թույնի սլախները նախ եւ առաջ նրանց են ողորկում: Ակնհայտեմ իրենց արեւնով են դիմացիներին չալիում: Պատաստանաբաղձությունից այրվողները չեն հասկանում, որ երեկվա դաստիարակների բեռնից ազատվածներից շատեր այսօր կարող են նաեւ թեթեւութունից իրենց եղաւնիկ զգալ:

Նախկինների հանդեպ զազանային ասելությունից այրվող երեկվա անհաջողակներին կուզենայի ասել՝ բավական է ինքներդ ձեզ աներեւոյթ թեմանիներով վախեցնել: Նախկինների միսը ֆիչ ծամեք, եթե մեղքեր են գործել՝ դասեք, եթե ոչ՝ խելք ունեցեք նրանց փորձն ու գիտելիքները ծառայեցրել դեռության ու ժողովրդին: Հերիք է կռիվ սալ ոչ-հեռավոր անցյալի սսվերների դեմ: Ամո՞թ է, երբ նոր դեկավարներին դուր գալու, հետեւաբար նաեւ դեռական կերակրասաւցից օգսվելու հնարավորության համար շատերը արտառնում անառաջանող զեղումներով ֆեճում են ներկա իշխանավորներին: Հավասարեցնում են՝ Հայաստանում նույնիսկ կոմունիստների օրոք ֆեճանքը երբեք այսօր մեծ ծավալների չէր հասել: Ոմանք ֆեյսբուքյան հրադարակումներում հանդես են գալիս անզան վարչադեռ Փաշինյանին չզիստ ունի՞ց դաստիարակելու իրենց վառակամության մասին հավաստիացումներով: Շատերը չեն նկատում, որ սրա-նրա շուրթերից վարչադեռ «դաստիարակելու» այդ հավաստիացումները վիրավորական են հենց... վարչադեռի համար: Պատաստան չունենեք, որ այդ ողորմելի «չար հանձարներ» վարչադեռի անվսանդությունն արտահովեն...

Ազգային երիտասարդությունը

է, սակայն սա, ըստ ինձ, միջ է: Միջ է, որովհետեւ հայաստանցիների մեծամասնությունը, ֆաղափարական հասարակություն ասելով դասկերացնում է եվրոպական արժեքներով տոգորված, այդ արժեքների սարածմամբ ու հաճախ նաեւ խեղաթուրմամբ զբաղվող, ֆաղափարական հասարակության ձեւավորումը որդեկաբար վերջնադաստիարակ հռչակված երիտասարդների կամ ֆաղափարների խմբերը: Այս խմբերից որոշները, հարկավ, բավականին օգտակար գործ են անում: Մյուս՝ համեմատաբար ավելի մեծ խումբը զբաղված է ըստ ֆաղափարական իրավիճակի ու ֆինանսավորողների դասակարգմանը, մտայնորդ իրականացնելով, մեկ այլ մասը՝ գեներալային հավասարության ու սեփազանքի դեմ դայաբարի ֆոդի ներքո հոմոսեքսուալություն/մոլություն սարածելով, մեկ այլ հասկած՝ դաստիարակչական թեմանախորության ճրագը ճամփի ուղեկից դարձրած: Սա, ցավով, արեւեսականորեն ձեւավորված ու զաղափարական շատ թույլ հիմքեր ունեցող ֆաղափարականության դաստիարակչականության մասերն է միայն:

Առաջինը՝ զուտ զաղափարախոսական է: Հողվածը գրելիս՝ փորձեցի թուղիկ հարցում իրականացնել՝ ի՞նչ են հասկանում այսօրվա երիտասարդները ազգային զաղափարախոսություն ասելով: Մի սսվար հասկած առհասարակ դժվարացավ դասասխանել հարցին, երկրորդ խմբի դասասխանը դարունակում էր «հայրենասիրություն» բառը՝ համեմծված դաստիարակչական սեփազանքով, բայց զսնվեց միայն մի փոքրիկ խումբ, որը հիշատակեց Նժդեհին, Հայկ Ասատրյանին, իսկ մի ֆանիսը նաեւ Շահան Նաթալիին եւ նրանց աշխատությունները:

Այստեղ սաւցամք առաջին դաստիարակչականությունը՝ որդեկաբար զաղափարախոսություն, իր մեկնությունն ու հստակ ձեւակերպումը սաւցել է 20-րդ դարի կեսերին: Այն ձեւակերպել է հիմնականում սփյուռքյան միջավայրում ու 3-րդ հանրադեռության հռչակումից հետո լրացումներ չի կրել ու սկսել է ընկալվել որդեկաբար առիակային: Մի ֆիչ մտածելով, սակայն, բնականորեն կհասկանանք, որ այն միտք արդիական է:

կան միջոցները հնարավորութուն են տալիս «լիբերալ» թեկի կառույցներին զբաղվել իրենց անդամների կրթությամբ, ինչի արդյունքում էլ երբեմն առաջանում են անհավասար մրցակցային դայանմներ՝ հակառակ զաղափարների կրող իրեց հասակակիցների հետ:

Միով բանիվ, ազգային երիտասարդություն ունենալու համար հասարակության կիրթ հասկածը, որը կզիսակցի դրա կարեւորությունը, դեռ է համախմբվի՝ այս խնդիրները լուծելու տուրջ: Առանց այս ամենի էլ ազգայնական երիտասարդները մկիրված աշխատեն են ու փորձում իրենց տեղը զսնել դասում, բայց նրանք օգնության կարիք ունեն:

Այս հարցերի լուծումը կրերի մեկ այլ՝ շատ կարեւոր հարցի լուծման: Վերջապէս կձեւավորվի ազգային օրակարգ, հայաստանյան դաստիարակչական համադասասխան ֆաղափարական հասարակություն, որն էլ, իր մեջ միավորելով սարքեր «ճամբարներում» դիրքավորված լուսավոր երիտասարդներին, կնդաստի Հայաստանի զարգացմանն ու հզորացմանը:

Հաջիեւայի հայրը մերժվել է Լոնդոնում

BBC-ն տեղեկացնում է, որ վառաբեկ դասարանը Լոնդոնում մերժել է ազերի կնոջ՝ **Ջամիլա Հաջիեւայի** հայրը ընդդէմ «Հանցագործության ազգային գործակալության» (National Crime Agency), որն սղառնում է խլել նրա շեղ՝ 16 միլիոն ֆունդ ստերլինգ (20.7 մլն դոլար) արժողությամբ առանձնասունը Հարրոդսում եւ «Միլ Ռայդ» գոլֆի դասը՝ Բերեհում, եթե Ջամիլան չկարողանա բացահայտել իր հարսության եւ եկամուսների ակունքները: Գլխավոր դասավոր լող **Չորնեթը** մերժել է նաեւ նրա խնդրանքը դիմելու զերագույն դասարան եւ դաստիարակչել է նրանից վաճարել NCA-ին բոլոր իրավական ծախսերը:

հարսություն կուսակել: Բացի դրանից աշխատակիցները դարգել են, որ ամուսինը ներկայիս բանտարկված է իր հայրենիքում: Մեկնաբանելով այդ լուրը՝ Հաջիեւան նշել է, որ ամուսինը զոհն է Ադրբեյջանում սիրող զանգվածային անարդարությունների:

Արդարադասության աշխատակիցները գոհունակությամբ են ընդունել վաճարելու եւ հայտնել, որ դրանով կկարողանան խլել անօրինական հարսությունները կասկածյալ հան-

ցագործների, որոնք կաղ ունեն արտասահմանյան կոռուպուցված իշխանությունների հետ: «Կառաւակերպությունը լուսարձակի տակ» ՀԿ-ի աշխատակից **Սյուզան Հոուլին** նույնպէս ողջունել է վաճարելու կառավարությանը խնդրել ուժեղացնել դայաբար կոռուպուցիայի դեմ: «Transparency International-UK-ի» սլյալներով կասկածի տակ են մոտ 500 կալվածներ, որոնք դասկանում են 150 անհասների:

Ն.Ծ.

ՏԵԼԻՔՍ ԲԱՆՉԻՆՅԱԼ

Հայերին անհնար է հաղթել, նրանց կարելի է բաժանել...

Դարեհ Առաջին

Վերջերս համացանցում կարդացի մի սխուր վիճակագրություն, չնայած այն միայն սխուր կոչելը լավ անգեղ և միանման (իսկ գուցե և վստահավոր) մոլորություն կլիներ: Թողքի այդ երկու թերթիկների մեջ ասոմային ռուսերի դրամային չափի սազանող կար, սթափվելու հրաման: Ահա այդ բառն ռուսերը. «2020 թվականի առաջին երկու ամիսների ընթացքում Հայաստանի Հանրապետության և Արցախի Հանրապետության զինված ուժերում մահացել է 13 զինծառայող, որոնցից երեքը մահացել է զոհվել հակառակորդի կողմից արձակած կրակոցից»:

Հաղորդագրության ներքո գրված են 13 զինծառայողների անուն-ազգանունները՝ անվան դիմաց մահվան վայրը և մահվան դատաբանական և քրեական գործի կողմից արձակված կրակոց, ձևաչափի ակնագրի և ակտիվներ:

Ինչո՞ւ... Ինչո՞ւ... Մենք այնքան լավ ենք, որ կարող ենք կրակել մեկս մյուսի վրա: Այդպիսի ռազմական չեմպիոն կարող թույլ տալ անգամ աշխարհի վրա միջուկային զենքով ժողովուրդները: Գիտե՞մ, որ հարցը հնչեցնելու առաջին իսկ ակնթարթից կունենան «վայ հայրենասերներ» մի մեծ ընդդիմություն, ովքեր անմիջապես կհնչեցնեն հերթադրոշմի նախադրությունը՝ իսկ աշխարհում կա մի բանակ կամ մի ժողովուրդ, որտեղ յուրաքանչյուրը չի կրակում յուրայինի վրա, կա մի երկիր, որտեղ բոլորը սիրում են միմյանց: Բայց մեր խնդիրը աշխարհի երկրները և բանակները չեն, այլ մեր երկիրը ու մեր բանակը, որտեղ ծառայելու են գնում ամեն մի հայի սան՝ զավակները, որտեղ ամեն մի զինվորի կորուստը հետ մտնում է մի հայի սան ճրագ: Խոսող այս «ռուսերի» մասին է, որն ավելի վստահավոր է, քան Յեղսիմյանությունը...

Կարծիք կա, որ միջին վիճակագրական հայ զոյություն չունի, որովհետև յուրաքանչյուր հայ անհասակություն է: Ուստի խոսելով հայի մասին, միայն հաշվառված ենք, որ խոսում ենք անհասակության մասին, բայց չմոռանալով մահը, որ այդ անհասակությունը օրից ծնված արժեք է, դա սնվում է մի մեծ ավազանից, որ կոչվում է հայկականություն:

Հայսնի մեծերի կողմից գրված բազմաթիվ ասույթներ կան հայերի մասին, բայց դասական կան, որ այս խոհագրության համար ընթացքը Արևմտյան Պարսկաստանի արքա Դարեհ Առաջինի (թ.ա. 522-486թթ.) ասույթը: Դա ուժեղի ռազմական, ղեկավարող հզոր գործի խոստովանություն է՝ հիմնված ուրիշների և սեփական փորձի վրա: Դեռ հին ժամանակներում ուժով, կռվով, զենքով, առձևականաբար մեզ նվաճելու մեջ դարձված ռազմատեղի սերունդներն են «հայսնագործել» մեզ մասնատելով հաղթելու դավադիր, անազնիվ ու սրբադիր զենքը: Եվ այդ ժամանակներից սկսած՝ մեզ իրար դեմ հանելը մեզ է ոխակալ, խորամանկ, արդար կռվում լիարժեք դասադասված թեմաների նվաճողական ծրագրերի ու նպատակների մեջ, դարձել հայաստանի զենքի զենքի գեղերի ինքնազեն զենքը, թափված ու անհասակության վառարան, որի դասարանից հաճախ վնասվել են հենց իրենք: Հաճախ, բայց ոչ միայն: Իսկ այն, ինչ եղել է ոչ միայն դեմքում, մասնատել է մեր հավաքական ամբողջության ուժը՝ ցավ դասառեղծի ամեն մի հայի՝ հայրենիքում ու Սփյուռքում:

Եթե մենք առերեսվում ենք մեր դասունությանը՝ երբեք չմոռանալով ու ի լուր

աշխարհի ասելով, որ թեմանին սիրացել է մեր բնորոշումը, սրբանկ մեկուկես միլիոն հայ, սեղանի արել, ցամաքով մեզ և աշխարհի բոլոր ծեղերը, եթե մենք դասառեղծ ենք ճանաչում եւ հասունում, ուրեմն միայն փառքով ունենանք առերեսվել մաքուր ոչ դավաճ աղետալի չարիքի՝ բարոյական, արժեքազուրկության կորուստների ու ձեռնադրումների հետ, եւ չամաչենք խոստովանել, որ, ցավով, թեմանում հաջողվել է թեկուզ մասամբ մեզ փայլել մաքուր ներսից:

Եղել է մի բան, որը կարող էր լինել... Մեր ժողովրդի դասունության մեջ համատեղվել են անհամատեղելի իրողություններ՝ ողբերգություն, հերոսություն ու կենսունակություն: Արդյունքում ստացվել է չհաղթված, սխուր, բայց արդելու կամակրել օժտված մի զարմանալի ժողովուրդ: Ու ինչպես ամեն մի ժողովուրդ, որ մաքուր մի կենդանի օրգանիզմ է, իր գոյատևման ընթացքում ունեցել է եւ ունի սայթափումներ, սխալներ, վրիպումներ: Բայց ի սարբերություն մյուս ժողովուրդների՝ մենք ունենք մաքուր մեր թերությունները խոստովանելու և ինչպես խոստովանելու:

Ինչո՞ւ հայերն իրար չեն սիրում...

թյուն: Ուստի, ինչի մասին էլ որ խոսելու լինենք, արժանաց է միայն նրանով, որ մենք չենք ընդունում, որ բոլորի նման մենք իրավունք ունենք մաքուր վազը լինել: Մենք մեզ չենք վերադասարանել այդ իրավունքը: Մենք հայ ենք... Բայց ուզում ենք հասկանալ մաքուր, թե ինչո՞ւ եւ ինչպե՞ս կարող են մեր մեջ բույն դնել օտար ու խորթ զենք:

Մենք ոչնչի չենք հասնի, եթե մեզանում չենք զգած թերությունների, մեզ մտածանող խորթ երեւույթների, մեր հոգեկերտվածի մահաբեր դրսեւորումների դասառեղծ փնտրումներ մեր դասունությունից ու ճակատագրից դուրս: Մենք միայն հասկանում ենք, որ մեր մեջ մեզ ունեցող ու ջլատելով մենք ջուր ենք լցնում հենց թեմանու ջրաղացին: Որովհետև երբ թեմանին առերես չի կարողացել հաղթել մեզ, մաքուր է մեր խառնվածի ազնիվ կողմերը Երևանի մեծ զրոյության, մաքուր մեր մերսուն, մեր մտքի ու մեր արյունից «թեմաների» է կռել: Ու այդ «թեմաների» սերունդներն են, որ այսօր զենք են բարձրացնում յուրայինի վրա: Այսօր առավել, քան երբեք, մեզ հարկավոր է ինքնազանաչում, ապա մաքուր ինքնազանաչում:

Քիչ բարեկամներ ու լավ թեմաներ ունեցող ժողովուրդ... Այո, բայց եթե թեմանին միայն դրսուլ լինել կամ դրսից լինել...

Դ. Դեմիրճյանը հավասարում է, որ ամեն ինչից գա՞ս՝ «ամեն հայ մի հայ ունի, որի հետ թեմանի է միմյանց մահ: Սա մաքուր անհրաժեշտություն է»:

Այս ժողովուրդը գոյության կռվում կարող էր անխաթար դասել իր հոգեկերտվածի անաղարտությունը, իր նախասկզբնական կասարելությունը, որով մահ օժտել էր Աստված: Ժողովուրդը կարող էր սիրել իր ներքին թեմանում՝ իրեն հարստահարող ժողովուրդի, իր անաղարտությունը ու հոգեկերտվածի հավասար, երբեմն թեմանու հետ դաժնի կենտոն մահով մոլորության հարստահարում ու թալանում էին, չարաչափում իրենց ուժն ու իշխանությունը: Ժողովուրդը կարող էր օրհնել ու արեւաբար մարտնչել մահաց: Եթե այո, ապա Վարդան Այգեկցու «Այրի կինը եւ իշխանը» առակի այրի կնոջ դեմ, որը վստահազույսի գալու վայելիք օրհնում էր վախճան: Բայց ավելի լավ է, մահավանդ հայ ժողովրդի դարձալու. «Տաղանդ է՝ իր դեմ ասելություն ստեղծելու: Ուրիշի հաջողության մեջ նախանձն է: Եթե զոհվեց մեկի հետ, դիտարկել է, ինչպես ուղտ», - գրում է Դ. Դեմիրճյանը:

Չվախենանք բաց ու անկեղծ խոստովանել, որ մեր ժողովուրդը չի սիրել իր իշխանավորներին... Խոստովանենք, որ առաջ գնալիս ավելի լավ հասկանալ մեզ հուզող հարցի արմատի հիվանդության դասունությունը, բժշկական լեզվով՝ ախտորոշումը: Իսկ ինչո՞ւ չի սիրել: Դեռ մեր դասունության ամենաառաջին ու հավասար մասնատումը փրփրոհայր խորեմագին մոլորության մեղմ ասած հիացած չէ մեր սիրաբերությանը: Խորեմագին «Հայոց դասունությունը» մեր նախնականության, մեր ազգային ինքնագիտակցության, ազգային հոգեբանության ամենազարմար հուշարձան է՝ ասես գրված երեկ: Խորեմագին, որ լավ գիտի մեր բոլոր առաքինություններն ու թերությունները եւ զենք է ազգային սնադարությունից, այնուամենայնիվ, ինքն էլ է մոլորվում ու խճճվում ամենակարեւոր հարցի մեջ՝ մենք կորցրեցինք մեր դասունությունն ու կաթողիկոսությունը բարոյալիվելու, մեր խիղճն ու ամոթը կորցնելու դասառեղծ, թե՛ կորցրեցինք դասունությունը, ամկում արդե՞ք հայ եկեղեցին, ասես հողը սահեց մեր ոտների

եր Առաջինին, բայց ինչպես կասեին ռեալիզմի դասականները, սա փրփրական հարց էր, ընդհանրական բոլոր վաս դասունության համար՝ գրեթե առանց բացառության: Մեր ներսում այդ երբ է դասունության գույառոզվել լավ հասկացության հետ:

Դիմելով Դարեհի խորամանկ ու դավադիր մարտավարությանը՝ թեմանին հաղթել ու նվաճել է մաքուր այդպիսի՝ նեմազար ու անարյուն: Բայց մեր ուժը եղել ու մնում է ոչ միայն զենքով հաղթելը, մեր սարածները, կրոնն ու լեզուն կյանքի գնով դասունությունը, այլ այդ սրբազան կռվում թեմանու անստանելի զենքը ճանաչելը, մահացող գոլեսանալն ու դասունություններն ու լեզուններ կան այն մասին, թե ինչ դավեր է մոլորել թեմանին մեր ժողովրդի դասունությունը, խաբելու, սուտ խոսումներ տալու, իր կողմը գրավելու, կասառելու միջոցով դավաճանության մղելու մասին: Հեռոց չի եղել անգեղ անգեղ թեման ու ճանաչել թեմանու դիվանագիտական զենքը՝ խնամով թափրացած, բարեկամության, կեղծավորության

ության փողով փաթեթավորված «փափուկ բարձր», հեռոց չի եղել հոգեմասնազ զրույսն այդ բարձին դեմքը գայթակղությանը չհրկել:

Յենց այդպես է ծնվել մեր ներքին թեմանին՝ դանդաղ, աննկատ, լուռ... ժողովուրդն անգամ չի էլ հասցրել հասկանալ, որ իր ծոցում թեմանի է ծնվում ու սափանում: Լաբորատոր գործի հայսնի օրինակը հաստատում է, որ երբ գործն մեռնում են եռացող կաթսայի մեջ, մաքուր է կտրուկ ցատկով դուրս թռչել ու փրկվել, բայց երբ գործն դնում են սառը ջրով կաթսայի մեջ ու դնում դանդաղ վառվող կրակին, գործը սափանում է, հետո սկսում է եռալ ու խառվել՝ առանց դիմադրություն ցույց տալու: Դանդաղ ու դասուններին հարմարվելով մաքուր զգում վստահ, մոտավոր մահը, չի դասունություն կյանքի համար...

Այդպես էլ մենք... Ժամանակին չենք զգացել մեր ներքին թեմանու դանդաղ, աննկատ ծնունդը, չենք դասունություն, իսկ երբ զգացել ենք, արդեն ուշ է եղել... Բայց եթե այսօր հասկանում ենք, ուրեմն դեռ ուշ չէ, ուրեմն կարող ենք բռնել կաթսայի կրակը վառող թեմանու ձեռքը...

Մեր հարցի դասունությունը փնտրելու ճանադարին կրկին ու կրկին մեր աչքի առաջ հառնում է մեծ ու համարձեղ լուռեցու խոհուն հայացքը՝ իր «աչքի լույսի դեմ դասունությունը, իր հառաչանքով ու ավաստանքով. «Էմ մարդիկ, որ երկար ու լուրջ զբաղվել են մեր ժողովրդով, մեր մարդով, մի՞թե եկել են մի ծանր եզրակացության. թե լավ կարող ենք մեր հոգուն», - ցավով ու դանդաղությամբ գրում է մաքուր «Դասունացած ժողովուրդ» հոդվածում: «Ինչո՞ւ է եղյալ», - հարցնում է ինքն իրեն ու, դասունության վրա ներշնչելով իր՝ թունամյանական մաքուր, «լայն, խաղաղ ու խորը հայացքը», անառարկելի ու ճշմարիտ ամկեղծությանը մոտենում է մեր հին ու իմաստուն ժողովրդի չարության ակունքին, հասնում խորը զննած արմատին, այն նախասկզբին, որի դասունությունը ժողովուրդը կարող էր չարանալ: Ու հասնելով մի սեղ, որտեղ կարմիրով սոխակի վրա գրված է՝ եղել է մի բան, որը կարող էր լինել, իսկ Թունամյանն ասես փոխանում է, կուչ գալիս ու ասես դասունության ու խեղճացած հանձնվում ամկեղծության օրինակափության ամենակուր հարվածին... Եւ հենց այստեղ է, որ ցավն ավելի է խորանում, կասե՛ք մեր մյուս մեծը՝ Պարույր Սեւակը...

Շարունակությունը՝ հաջորդ համարում

Վախճանվեց հուշարձանագետ Սամվել Կարապետյանը

Փետրվարի 27-ին մահկանացուն է կնիել անվանի հուշարձանագետ, Հայկական ճարտարապետությունն ուսումնասիրող հիմնադրամի (ՀՖՈւՀ) երեսնամյա գրասենյակի նախագահ Սամվել Կարապետյանը:

Ս. Կարապետյանը ծնվել է 1961 թվականի հունիսի 30-ին: Արմատներով Արճե գավառի Բերդաղ գյուղից է: 1978 թվականին ավարտել է Երեւանի Միսաֆ Մանուչյանի անվան թիվ 48 դպրոցը: 1975 թվականից ձամփորդել է Հայկական ԽՍՀ սարածով՝ բնությունը ուսումնասիրելու նպատակով, իսկ 1978 թվականից սկսած լուսանկարում, չափագրում և նկարագրում էր հայկական հուշարձանները անբողջ Պասնական Հայաստանի սարածով: Երեք տասնամյակի ընթացքում հետազոտում էր ցուցակագրել է Պասնական Հայաստանի հայ ճարտարապետության հազարավոր նմուշներ: Կարապետյանը հայտնի էր որոշ հարեան ղեկավարներում հայկական հուշարձանների նկատմամբ վաս վերաբերմունքի ֆունդաս: Նա կարծում էր, որ Թուրքիայի, Ադրբեջանի, Վրաստանի իշխանությունները նպատակադրված կերպով իրականացնում են հայկական հուշարձանների ոչնչացումն և փախուսումը: Իր փաստերը 2007 թ. ներկայացրել է ԱՄՆ կոնգրեսին և 2008 թ. Մարդու իրավունքների Եվրոպական դատարանին:

Իր գիտական գործունեության ընթացքում հեղինակել է տասնյակ հասոցներ ու հոդվածներ: Ծրագրում էր առաջիկա տարիներին ավարտել հասցնել Հայաստանի դատարանի 36 հասոցային:

Սամվել Կարապետյանը կյանքից հեռանալով՝ անավարտ թողած բազմաթիվ աշխատություններ, որոնք թեթեմ է լույս տեսնելին:

Հայ մշակույթի միջուկը մասին առավել մանրամասն՝ թերթի միջոցով համարում:

Ավստրիայում Հայաստանի դեսպանությունը APA-OTS-ին դիմադրող ներկայացնի 1992-ի «Նիզավիսիմայա գազեսան»

ԱՆԱՅԻՏ ԳՈՎԱԵՓՅԱՆ

Չեռնանիա

Սկսելի է, որ Ադրբեջանը սարեց-սարի ավելի մեծ եռանդով է լծվում հողալուծի ողբերգությունը՝ որոշեցնելով ցեղասպանություն ներկայացնելու գործին, միջոց ու ջանք չի խնայում, որ նախ՝ սեփական, ապա՝ միջազգային հանրության համար զոհի կերպարով հանդես գա: «Ազերթաջի» գերմաներեն տարբերակից իրազեկ ենք դառնում, թե օրերու AzTV հայերեն, վրացերեն, անգլերեն, ռուսերեն, թուրքերեն 5 ռոտեանոց մի տեսաֆիլմ է ցուցադրել «հողալուծի ճեմարտության» մասին: Տեսանյութը գերմաներեն թարգմանելու մասին ակնարկ չկա, երեւի դա համազարկ չունենալուց է, այստիպի ենթադրության ենք հանգում հասկառեա վերջին օրերին գերմանական լրատվագրաստի ծանոթանալուց հետո:

Բեռլինի կենտրոնում՝ Բրանդենբուրգյան դարպասների առջև փետրվարի 22-ին հողալուծի ողբերգության հիշատակին զուգարկած եվրոպայական ադրբեջանցիների հանրահավաքից հետո, Ադրբեջանի դա-հանջը «Ֆրայթագ» Եւրոպայի համալսարանի դասնագիտության բաժնի օր-ջանավարտ, 2011-ից գերմանաբնակ Ազիֆ Մազիմովը, որ կարծիքի այդ հարթակում իր բլոգն է վարում: «Հայաստանը դիմադրող ընդունի իր կասա-րած ոճից» վերնագրով հոդվածում հեղինակը բեռլինյան ցուցարարների թիվը՝ մոտավոր հազարներով, 600-ից տարածված 1000-ի է հասցրել, ու, երեւի մի քիչ հարգելով իր մասնագիտությունը, ողբերգությունը ցեղասպանություն բառերով կնիելու փոխարեն մեղմել է՝ «ցեղասպանություն է, թե՛ կոտորած, սկզբունքներ են կան չէ», դասասխանատուները Հայաստանում իշխանության ղեկին էին և հիմա էլ ազատության մեջ են, գրում է հեղինակը՝ գլխավոր դերակատարներ համարելով նախկինների՝ նախագահ Սեթ Սարգսյանին, դատախազության նախարար Սեյրան Օհանյանին, այլ ֆաղափական գործիչներին: Հոդվածագիրը վկայակոչում է բրիտանացի Թոմաս դե Վալի՝ դատախազության նախարար Սեթ Սարգսյանի հետ 2000-ականներից հրադարակված մի հարցազրույց, որում, ըստ Մազիմովի, Սարգսյանը խոստովանել է՝ «Մինչև հողալուծի ադրբեջանցիները կարծում էին, թե հայերը ձեռք չեն բարձրացնի

խաղաղ բնակչության վրա: Մենք ի վիճակի եղանք այս կարծախոսող շարժել: (Հոդվածում հիշատակված հարցազրույցը կարելի է գտնել Թոմաս դե Վալի «Սեւ ալգի» գրքում):

Նույն հասկածից է կառչել Վիեննայում Ադրբեջանի դեսպանությունը, որի հաղորդագրությունը տեղ է գցել ավստրիական APA-OTS գործակալության լրատվագրաստում: Մեր կարծիքով, Հայաստանը նույն հարթակում դիմադրող, երբ ներկայացվում է, թե հայկական կողմը մեջբերում է Այազ Մուխամբովի՝ ռուսական թերթից մեկին սկսած «կարծեցյալ» հարցազրույցը: Ադրբեջանի դեսպանությունը չի հիշատակում թերթի անունը («Նիզավիսիմայա գազեսան»-ն ԱՆ.Հ.), նույն է սակայն, թե այն հայկական սփյուռքին է ծառայել:

Դառնա՞մք Մազիմովի հոդվածին. Պասնաբանը գրում է, թե 2011-ից ի վեր հետեւելով գերմանական լրատվամիջոցների՝ դարաբայան խնդրի մասին անդադարաձիմ, նկատել է, որ մասնակցի ակնհայտ համակրում է հայկական կողմին ու նրանց դիրքորոշման հանդեպ ըմբռնումը բխեցնում նույն մամուլի՝ հակամարտող կողմերին «ֆրիստոնյա Հայաստան», «մահմեդական Ադրբեջան» բաժանումը բնութագրումից: Մազիմովը նույն է,

թե գերմանական մեդիան հաճախ է անդադարաձիմ օսմանյան կայսրության 1915-ի իրադարձություններին, դրանք ներկայացնելով մեկ անկյունից, իսկ հողալուծի հանդեպ ուշադրություն չկա: Նա հույս էր կառչել Նիկոլ Փաշինյանի թավալա հեղափոխության հետ, թե ժողովրդավարությունը դատարարի չի մղում, բայց որն ի դերեւ էլավ Փաշինյանի «Ղարաբաղը Հայաստան է և վերջ» արտահայտությունից հետո: Այս տեսակետն արդեն ծանոթ դրվագ է՝ Մազիմովի հայրենակից Ալաբաբովը նույնաբնույթ հարց ուղղեց ՀՀ վարչապետին՝ Բեռլինում Ֆրիդրիխ Էբերտ հիմնադրամում հանդիման ժամանակ, ինչին ի դասասխան Փաշինյանը ներկայացրեց Գուրգեն Մարգարյանին կացնահարած Սաֆարովին հերոսացնելու Բաբվի գործելաճը:

հողալուծի մասին աղաղակելը կարծես ծուղակ է դառնում Ադրբեջանի համար՝ եվրոպական հայելու մեջ հայտնվում է Սաֆարովին հերոսացնող Ադրբեջանի նախագահ Ալիևը, որը մեզ հետ սղասում է ՄԻԵԴ-ի՝ այդ գործով վճռին: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը չի դասակարգում՝ ֆրիստոնյա էս, թե մահմեդական: Մարդուն 16 անգամ կացնահարողին չես կարող չասել՝ ու հեռու է մինչև մարդ իր ճամփան:

ԼՈՒՔԵՐ

«Արձագանք» և «Անվերջության ժառանգներ» ֆանդակները կվերականգնվեն

Կոստայի մարզից Ռոմանոս Պետրոսյանն իր ֆեյսբուքյան էջում գրում է, որ կվերականգնվեն Բյուրեղավանի վարչական տարածքում գտնվող՝ Խաչատուր Հակոբյանի «Արձագանք» և Զարեմցավանի հասկածում վեր խոյացող Դավիթ Բեջանյանի «Անվերջության ժառանգներ» ֆանդակները, որոնք տարիներ շարունակ հետզհետե վանդալիզմի զոհ են դարձել: «Անվերջության ժառանգներ»-ի վերականգնման համար հասկացվելու է մոտ 178 մլն դրամ, «Արձագանք»-ի համար՝ մոտ 62 մլն 500 հազար: Նախատեսվում է ոչ միայն ֆանդակի վերականգնում, այ-

լե՛ն՝ տարածքի բարեկարգում՝ միջոցառական մայրուղու այս հասկածը գրասարժակների համար գրավիչ վայր դարձնելու նպատակով:

Թուրքիան ու 12 այլ ղեկավարներն են ամերիկյան դատարանի փախուսածները

Միացյալ Նահանգները 13 երկրի, այդ թվում Թուրքիայի, Ռուսաստանի ու Չինաստանի մի Եւրոպայի ֆաղափացիների ու այդ ղեկավարներում գրանցված որոշ ընկերությունների նկատմամբ դատախազություն է սահմանել:

Կարգվելի առեւտուրը դատախազությունից սակ ընկած ընկերությունների և անհատների հետ: «Պատժվածների» համար կարգվելի նաեւ մոտե՛ր ԱՄՆ:

Գեորգ ԳՅՈՒՆՈՒՄՅԱՆ

Շնորհավորանք

«Ազգ» թերթի խմբագրակազմը սիրով շնորհավորում է գործընկեր Սուրեն Սարգսյանին՝ որդու՝ Արմանի և Լուսինեի նշանադրության կադակցությամբ: Մաղթում ենք արեւուշատություն, մեծ, անափ սեր, երջանիկ, ուրախ և ներդաշնակ երկար տարիների ու Բա-ժիկյանների ընտանիքներին, նրանց բոլոր հարազատ-բարեկամներին և ցանկանում ենք նրանց նորաստեղծ բարեկամությանը մշտական փոխըմբռնման, անհոգու ու հավերժական ընթացի:

ՍՈՒՐԵՆ Թ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ

ՀՀ ԳԱՍ դասնորոշման ինստիտուտի առաջատար գիտաբան, պրոֆ. Պրոֆ. Թ. Սարգսյան

Ներթափանցող հրատարակչության ժողովուրդը

Մարտիրոս Պոյաճեան

Մարտիրոս Պոյաճեանի փակաբովանդակը

Չայ ազգային-ազատագրական շարժումը դասնորոշման հարուստ է ոչ միայն հերոսական զորքերով, այլև ազատամարտի-գործիչների անզուգական կոհորստով: Այդ շարժման առաջին սերնդի աննախնա ներկայացուցիչներից էր հասարակական-հասարակական կուսակցական գործիչ Մարտիրոս Պոյաճեան (1856-1894թթ.), որ ոչինչ չխնայելով՝ իր հեղափոխական սերնդակիցների հետ միասին դասնորոշման և ողջ գիտական կյանքն աննախնա նվիրվելով թուրքական բռնության զոհերից սեփական ժողովրդին ազատելու հիմնախնդիրը լուծելու: Մարտիրոսը հերոսական գործունեության լուսաբանմանն է նվիրված մի քանի բառերով մեծագուրջությունների հեղինակ, ՀՀ ԳԱՍ դասնորոշման Եղիկ Երեմյանի նույնանուն աշխատությունը: Հեղինակ, որ արխիվներում, հուշագրություններում ու մամուլում սփռված փաստերի հյուսվածքից ամբողջական կազմակերպել է հյուսել, Ե. Չարենցի փոխառնված «հրատարակչության» բնութագրումը ընթերցողին տարգետն է «Մեծն Մուրադ», «Ս. Վահագն», «Պանդուխտ», հիմա էլ «Մարտիրոս»:

Որոշույթի օսմանյան միջնադարյան բռնադատության դեմ ընթացող հասարակական, Մարտիրոսը կարծիքով նախ հարկավոր էր, որ այդ գործընթացը սերունդներին մարդկանց գիտակցության մեջ: Հետո էլ, ավելի քան անհրաժեշտ էր մարտիրոսը ընթացում միասնական ու միակամ լինել, իրար ներող, համոզմունք ու օգնող: Մի շարք հետաքրքիր ու դասնորոշման արդարացի շեղումներ է արձակում Մարտիրոսը: Նա համոզված էր, որ հայ ժողովրդի «դասնական էր բնական «հայրենիք» սահմանները դեռ է փնտռել Կիլիկիային հեռու, «Արարատյան դաշտի մեջ»: Սակայն եթե միասնական լինեմ, դարձաբանում էր նա, վստահ կարող եմ լինել, որ «Կիլիկիայի հովիտներում մեջ էլ դիտարկում էր բարձրագույնը էր եղանակ ըլլալ»:

Ազգի ճակատագրով ամրոց էր բարունակ նրա ազատագրման ուղիներ փնտրող գործիչը 1876 թ. հունիսին սկսում է լույս ընծայել հայաստան թուրքերին «Ընդ» («Լույս») խնդրագրի թերթը, որի նպատակն էր սեփական ուժերի նկատմամբ ժողովրդի մոտ վստահությունն ամրապնդել և հրաժարվել գերմարդկային ուժերի նկատմամբ սին հույսեր փայտալույսից: Իր այս համոզումները Մարտիրոսը ֆորմուլա էր «ծածկել կրոնական լոզունգներով եսին»: Ի դեպ, որոշույթի խոսքը սար թուրքական իշխանությունների հետադարձություններից, այս մեթոդը հետագայում ես խելացի գործիչը բազմիցս կիրառում էր:

Մարտիրոսը կյանքի երկրորդ օրջանի սկիզբը է. Երեմյանը համարում է այն իրողությունը, երբ նա դուրս եկավ Հայաստանից և քաղաքական կյանքի ցուրդը ձեռք բերեց, անձնական նվիրվածությամբ փարեց հայ ժողովրդի ազատագրության գործին՝ իր հավաստ հանգանակը, «գաղափարի, ուխտի ու զգացումի Ալֆան ու Օմեգան» դարձնելով «մահ կամ ազատություն» ձեռնարկումը: 1876-1890թթ. ընթացքում խիստ զաղջնադաս, զգուշացված «հրատարակչային հրատարակչություններ» էր սարքեր ծածկակրողներ օգտագործելով Մարտիրոսը օրջան էր Հայաստանի սարքեր բնակավայրերով և զբաղվում կազմակերպվելու, համախմբվելու և ազատության համար մարտնչելու գործընթացում: Իսկ որոշույթի գործնական ֆայլ 1877 թ. Երզնկայում կազմում է ֆիդայական երկու խումբ, որոնք առաջիններն էին նրա կյանքում: Դրանց հետագայում հաջորդում են նաև ուրիշները և օրջանով գյուղից գյուղ «համարձակությունը կունենայ հրդեհել բոլոր գիւղ ու ֆաղափ, զեն ու ասան ազատության կայծով ու խայծով»:

Իրաքում էր խորաթափանց գործիչը 1878թ. դասնորոշման և Բեռլինի վեհաժողովից հետո ճիշտ ընթացքով XIX դարի ֆաղափական բարոյականությունը՝ «ես աղստամբում եմ, ուրեմն ես կամ» էր կարողանալով կանխազգալ իրադարձությունների զարգացման հետագա ընթացքը, հանգում է այն եզրակացության, որ զենի դիմելն ու «սե-

փական ուժերով ինքնադատարանությունը անհրաժեշտությունն էր»: Միանգամայն բնական էր, որ 1880-1882 թթ. Արևմտյան Հայաստանում սերունդները լուսնոտ վայրագություններին որոշույթի հակադեմոստրացիայի քաղաքացիական շարժման առաջավոր բնագծերում ժողովրդին «բանի և գործով» հեղափոխականացնող Մարտիրոսը կարող էր ունենալ «Սե խայ», «Պատասխան Հայրենաց» զաղջնի կազմակերպությունների հետ և անդամագրվել ասիականաբար Երկիր մուս գործող Հնչակյան կուսակցությանը: «Հիսակ է, վկայակոչելով մի հրատարակում, գրում է Ե. Երեմյանը, թե ինքնադատարանության խնդրումը առաջին անգամ Վանի մեջ սերունդները ընդունեցին (տրիստան) Հայրիկի և (Մարտիրոս) Փորթուզյանի, սակայն կար ուրիշ անձնատարությունը մը, որում գործունեությունը այնքան խորհրդավոր ու զաղջնի կերպով սերունդ կ ունենար, որ մինչև Եօզղաշի մեջ իր կախաղան էլ էլեղ՝ անծառայող մնացած է հայությունը: Այս անձը Մարտիրոս Պոյաճեանն էր, Մարտիրոսը, երեք եղբայրը հարձնցի Համբարձում Պոյաճեանին, Սասունի հերոսին, Մուրադին»:

Մարտիրոսը հետևում էր Զեյթունի սարքեր գյուղերում, լինում է Տիգրանակերտում, աղա որոշ ժամանակ հաստատվում Երզնկայում և սկսում ֆորմով, համոզել, հրահանգել, կազմակերպել և ֆաղջնակ ժողովրդին. «ահա՛ յեղափոխությունն ուսուցիչ Մարտիրոս Արևսարանը», գրում է Ե. Երեմյանը: Այնուհետև լինում է Կ. Պոլսում և մարդկանց համոզում, որոշույթի «Միացեալ Ընկերություն Հայոցի» կրթական ծրագրում մասնակցությունը դառնա մարտիրոս դաստիարակ, որի «ֆոլին սակ, զգուշալուր ձեռք, զոչոց դիտարկում գիտակցությանը սարքերով գիտելիքներ»: Իսկ որոշույթի իր ազատությանը վարժեցնող դարերի «գերության արդիւն հայու վախկոտությունը իսկապես դուրս օրջանով», Մարտիրոսը բարձր դասարանցիների հետ հերձում էր սարքեր կեղծարարների և ցույց տալիս, թե որ օրգանն ինչ ֆունկցիոն է կատարում: Ավելին, գիտելով նրանք գերեզմանից նորաթաղ դիտարկում էին հանում և այդ նույն ուսուցման և անվախության դասեր առնում մարտիրոսը դասեր առնում մարտիրոսը մարտիրոս վրա: Քանի որ նա ավելի քան համոզված էր, որ հայ ժողովրդի ազատագրության

«ճանքան աղախովող միակ ճանքան դորոցը դիտարկ հանդիսանալ, ծոցն դուրս տալով գիտակցից սարքեր»:

Մարտիրոսը լավ էր հասկանում, որ հայ ազգային-ազատագրական շարժումը կարելու խոչընդոտող կիսավայրերի, ընչափառ ու մակաբույծ ֆրոնտ էին: Նա հակված էր կարծելու, որ դրանք «վայրենացած հայեր են», որոնց հետ ձգտում էր ոչ միայն բարդացնելու հարաբերություններ հաստատել, այլև համագործակցել ընդդեմ ընդհանուր թեմանով թուրքի: Խելացի և հեռանկար գործիչը կարելու մի ներդրում էլ ունեցավ հայ ազատագրական շարժման մեջ: Ավանդադաս Կիլիկիայում, որտեղ երկուս դորոցի գաղափարն անգամ ընդունելի չէր, Մարտիրոսը երկուս գիտակցության խումբ կազմեց, որը արմատական «յեղաբեկումը մըն էր իրող մասնակցությունները»:

Ծանոթանալով ծրագրին ու նպատակներին, Մարտիրոսը 1890 թ. անդամագրվում է նորաստեղ Հնչակյան կուսակցությանը, երկուս մինչև վերջին օրերը ծանայել էր հավասարի մնալ դրան: Կյանքի այս փուլում ազատագրող գործիչի «մոտ ավելի լայն տեղ կը բռնեց զինեալ շարժումը մինչև վերջին օրերը»: Նա ֆիդայական խմբեր է ստեղծում, կազմակերպում է զենի ու զինամթերքի փոխադրություն, դաստիարակում էր մասնակցություններին: Ամենուրեք ժողովուրդը նրան զրկաբաց էր ընդունում, լսում, ենթարկվում, սակայն նա միշտ մնաց մարտից, գոհունակ, ընդհանուրի մասին մատուցող, «բարեբարոյ, ամենազգուշ, բարեխղճ և բարեմիտ»: Միաժամանակ նա կարողանում էր ճիշտ ժամանակին զգալ վստահությունը դրանից: Օրինակ հայտնի «Ես ֆաղջնակ» (թուրքերին) գործով դասավորության ընթացքում ավելի քան 70 անգամ հնչում է նրա անունը, բայց նա ոչ միայն մնում է Հայաստանում, այլև հասնել խմբով աղաբեկում էր մասնակցությունների:

Փորձելով սարածաբանի հայությանը ծայր առած զանգվածային ձեռնարկություններից էր անմեղ մարդկանց անսանելի խոսքանուններից փրկել, «ին անձ» բանասերկեա էր ծեծերու սակ տալիս զեղակցությունը փրկության համար գոհելու» 1894 թ. մարտի 8-ին Մարտիրոսը հանձնվում է իշխանություններին: Վերջիններս «կայծակնային արագությամբ» (15 օրում) նրա նկատմամբ մահվան դատարանում են կայացնում: Այսուհետև ավարտվեց աննկուն մարտիկ հերոսական կյանքը: Հեղափոխության սերմնացանը միշտ հավասարի էր մնացել իր երդմանը, երբեք հետախույզ չէր արել ու թեև սարքերի զաղջնի գործելու հսկայական փորձի շնորհիվ հնարավորություն ուներ թափանցել և խուսափել դրանից, սակայն նույնպիսի համոզվածություններ գնացել էր մահվան ընդառաջ:

Ազգային հերոսին նվիրված հաջողված այս աշխատությունը հեղինակը միանգամայն դաստիարակելու ազգաբան գործի համար:

լով ազատագրական շարժումի շահիկներին Միհրան Տամասյանի խոսքն իր հերոսի մասին. «Կիլիկիայի և Փոքր Հայքի մեջ տեղ մը չկար, ուր Մարտիրոսը ցանց չըլլար յեղափոխության սերմերը... յեղափոխության փառադասակը ուրիշ ուրեք մեկ մը ավելի Մարտիրոսն է, անմասն յիտեմ: ...Անկա հայ յեղափոխության ամառայական դեմքերն մին եղած է...»:

Թուրքական իշխանությունների կողմից մատուցված հետադարձ, ազատագրական շարժումի մարտիկն ու կուսակցական գործիչը խորունկ հավատով և անմնացող նվիրումով, հոյաք էր «վեհերոս կարծուելու չափ համեստ», իր ողջ կյանքը նվիրված սեփական ժողովրդի փրկության սրբազան գործին՝ դառնալով հայ իրականության մեջ այն ոչ փոքր թիվ հերոսներից, որոնք թե՛ կենդանության ժամանակ գնահատվեցին ու մեծարվեցին, թե՛ մահից հետո: Նրան սիրեցին ազատագրական շարժումի հավասարակողմից շատերը: Նրա կյանքը ուսանելի շատ կողմեր ունի, դրանով սերունդներ են դաստիարակվել: Իսկ մեր օրերում, երբ մասնաջ յեղափոխական հերոսներ են անհրաժեշտ, երբ ազգիս նեղված են շատ մարտիրոսներ, դրանց դիմակայելու համար այսօրիսի աշխատությունները թե՛ գիտական, թե՛ կիրառական շեղակցից խիստ անհրաժեշտ են:

Հարգարժան դիտարկ փաստական ընդգրկում հենքով այս մեծագուրջությունը, որ հարգաբանությամբ էր ու գրավոր հուշարձան ֆաղջնի ազատամարտիկի հիշատակին, միանգամայն ժամանակին է, իսկ խոսքը համոզիչ է և եզրակացություններով հարուստ: Հայրենիքն ու իր ժողովրդին ողջ կյանքը նվիրված հերոս, որն իր սերնդակից շատերի նման զենի վերջին ու անհավասար մարտի նեղված «աղախովելու համար յեղափոխության սերունդներն յաղաղ գոյերը»: Թեև աշխատությունն ունի նաև որոշ բացթողումներ՝ երբեմն հարցերն ու հարցականներն ավելի շատ են, քան զանգվածային շարժումից հետո, կենսագրական սկզբները անհամեմատ գերազանցում են սեփական, զաղափարական վերծրություններին, բուն հիմնախնդիրը անհարկի որոշ շեղումներ կան և այլն, սակայն դրանք չեն սկսում կասարված լուրջ, ֆունդամենտալ հետազոտական աշխատանք, որը միանգամայն արժանի է դրվասանի ու բարձր գնահատանի: Լիովին վստահ եմ, որ այս շնորհակալ աշխատանքն անկասկած կրացնի ֆիդայական շարժումի մասին հաջողված ուսումնասիրությունների շարքը:

Ավարտելով՝ ցանկանում եմ հեղինակ-բարեկամիս մաղթել, որ մոտ աղաբայում հրատարակության շարքը համալրվի նոր ուսումնասիրություններով, որոնք խիստ կարելու են մեր դասնորոշման ստիպել էլեղը դարձաբանելու, ինչպես նաև սերունդներ դաստիարակելու ազգաբան գործի համար:

Թուրքիայի նախագահ **Ռեջեփ Թայիփ Էրդողանը** մաներելու հուսահատ ջանքեր է գործադրում՝ մեկը մյուսի հետեւից ստեղծելով դիվանագիտական ռեբուսներ: Օրերս Իզմիրում ելույթ ունենալով նա հայտարարեց, որ հեռախոսագրույցներ է ունեցել Ռուսաստանի ու Ֆրանսիայի նախագահներ Վլադիմիր Պուտինի եւ Էմանյուել Մակրոնի, ինչպես նաեւ Քերմանիայի կանցլեր Անգելա Մերկելի հետ՝ ֆննարկելով Իդլիբի խնդիրը: Այդ գրույցների արդյունքում իբր ի հայտ է եկել ճանապարհային փառագործ, որի բովանդակությունն առայժմ որեւէ մեկին հայտնի չէ: Նա նաեւ հայտարարել է, որ մարտի 5-ին Սամսոլում սեղի կուներան Ռուսաստանի, Ֆրանսիայի, Քերմանիայի եւ Թուրքիայի ֆառակողը հանդիպում, թեւ, որոշակի մեղքի համաձայն, հանդիպելու եւ Իդլիբի իրադրությունը ֆննարկելու նախաձեռնությունը ղաականում է Մակրոնին եւ Մերկելին:

Էրդողանի ելույթը նախատեսված էր հիմնականում ներքին լսարանի համար եւ դարձնալու նախ եր «մեծ դամաստրոպիայի սարրեր», նուրն է փորձագետ **Սահնիսլավ Տարասովը**: Նղաակը այն տղափորոյան ստեղծումն էր, թե Թուրքիայի նախագահը մեակական շփումներ է ունենում աշխարհի առաջատար երկրների ղեկավարների հետ: Սախագահը իբրեւ նախաբան օգտագործում է մեծ տերությունների ղեկավարների հետ իր անձնական գրույցները, որից հետո ի հայտ է գալիս կատարուհը. աւմենը ղաակաստ են ֆննարկել Իդլիբի հետ կաղված իր նոր ղայմանները: Այդղես բարձրանում է ֆաղաֆական ասիճանը, երբ Իդլիբի իրադրությունը, համենայն դեպս տեղեկատվական դաակում, դուրս է գալիս Ասանայի ձեաաափից: Բայց նման բանի համար անհրաժեակ է լուրջ դիվանագիտական նախաղաստություն: Դա չի նկատվում: Ավելին, Անկարան ֆաղաֆական միտելույն հարթության վրա է դնում 2019 թվականի հոկտեմբերի 22-ին ստորագրված Սոչիի հուակաղիը եւ Սիրիայի հյուսիսարեւելում անվանագույան գոտու ստեղծման վերաբերյալ 2019

Իդլիբը թուրքերի դիվանագիտական ռեբուսների կիզակետում

թվականի հոկտեմբերի 17-ին ստորագրված համաձայնագիրը՝ դա ներկայացնելով գրեթե որդես «զուրբալ տերությունների սցենար»:

Եթե այժմ չխորանանք այդ համաձայնագրերի տեխնիկական մանրամասնությունների մեջ, աղա կառանձնանա մի յուրահատկություն: Վաշինգտոնը փորձել է Թուրքիային դրդել համաձայնությունների հասնել Քրոսանի Բանվորական կուակցույցի ԶԲԿ-ի հետ, որը Թուրքիայում համարվում է ահաբեկչական, եւ Վաշինգտոնը հավանություն չի սվել առանց րդերի մասնակցության տեղական վարչակազմների ստեղծմանը: Իրենց հերթին Մոսկվան եւ Թեհրանը Անկարային հորդորել են վերականգնել Թուրքիայի եւ Սիրիայի միջեւ 1998 թվականին կնված եւ 2010 թվականին հաստատված Աղանայի համաձայնագիրը: Ինչղես գում է թուրական Milliyet թերթը, այդ փաստաթուղթը նախ եւ առաջ ուղղված է ահաբեկչական կազակերողությունների դեմ երկու երկրների համատեղ ղայաբին, եւ, երկրորդ, օրինականացնում է Սիրիայի հյուսիսում թուրական գորաբաժնի ներկայությունը: Իսկ ահա Վաշինգտոնի հետ ստորագրած համաձայնագրից եւ Սոչիի հուակաղից ինչ-որ հիբրիդային բան ստեղծելու եւ այդ ուղղույանը ԱՄՆ-ին եւ Թուրքիային հակաղերելու Թուրքիայի փորձերը ձախողվեղին:

Երբ Անկարան սկսեղ միայնակ գործել՝ փորձելով յուրովի մեկնաբանել Սոչիի հուակաղիը եւ ԱՄՆ-ի հետ կնված գործարը, Իդլիբում եւ դրա տուրը իրադրությունը բարղացավ: Իսկ հիմա Էրդողանը փորձում է «ղիեւսի» մեջ ներառել Փարիզի ու Բեռլինը, որոնք որեւէ ձեւով կաղված չեն Իդլիբի հետ: Նրանց մտաողող գլխավոր հարը փախսականների խն

Լավուրը նաեւ արձանագրել է Իդլիբում թուր գինվորականների ներկայությունը՝ հիգասակելով Իդլիբի աղառագմականացման գոտուց բոլոր ահաբեկչական խմբավորումների դուրսբերմանն առնչվող հարակիղ ղայմանները, այդ գոտու սահմանների վրա ռագմական գործողությունների դաղարեցման նղասակով միջոցների ձեռնարկման անհրաժեակությունը: Բայց ներկայումս Իդլիբի գոտում գոհայինները շարունակում են գեմֆ սասնալ Թուրքիայից՝ Իդլիբում աղառագմականացված գոտի ստեղծելու, արմասական ահաբեկչների դուրսբերմանը հասնելու փոխարեն: Խոսքը մասնավորաղես «Հայաթ Թահիր ա-Շամ» խմբավորման մասին է, որը փաստրեն վերահսկողույան սակ է առել ամբողջ Իդլիբը:

Միմչղեռ Մոսկվան մասնանուրն է Սոչիի հուակաղի 10-րդ հողվածը, որը Իդլիբի աղառագմականացման գոտում հակահաբեկչական ղայաբի կոչ է անում, ընղծում է, որ այնտեղ ջիհաղիսական սարրերի ներկայությունը օրինական բնույթ է սալիս Սիրիայի կառավարական ուժերի հարձակմանը: Ի ղասակխան, Անկարան ղարգաղես սկսել է շանսաղի եմթարկել Մոսկվային: Էրդողանը հարը սրույանը է առաջողում Պուտինին. «կամ ես, կամ էլ Ասարը»: Նա ֆննարղանում է Սիրիայի կառավարական ուժերի գործողությունները: Թուրքիայի ղաակաղանույան նախարար **Ղուլուսի Աֆարը** CNN հեռուստաղիի եթերում ելույթ ունենալով հայտարարել է, որ իր երկիրը

մտաղիը չէ Իդլիբում բախում ունենալ Ռուսաստանի հետ, միակ թիրաղը Սիրիայի կառավարական գորրերն են: Ակնղայտ է նաեւ Ասանայի ձեաաափը խոյաղարելու միտումը: Թուրքիայի արագործնախարար **Մելուր Չավուուղուի** խոսքերով՝ «մեմֆ չենֆ կարող աել, թե Ասանայի եւ Սոչիի գործընթացները դաղարել են գործել, բայց կարող ենֆ աել, որ դրանց վմաս է ղասձառվել: Նման դասողությունները հարցականի սակ են դնում աղարարված Ռուսաստան-Իրան-Թուրքիա գաղաթաժողղը:

Թուրական լրասվամիջոցներում, դիվանագիտական աղբյուրների վկայակոչմամբ, հայտվել են Ռուսաստանի առջեւ Բոսֆորի եւ Դարղանելի նեղուցները փակելու կոչը՝ ակնարկելով, որ Մոսկվան դեղի Սիրիա բոլոր մասակարարումներն իրականացնում է այդ նեղուցներով: Վերղաղես, թուրական հաղթաթղթերի թվին է դասվում նաեւ ռուսական գաղի սարանցումը Թուրքիայով, հայտարարում են, թե Ռուսաստանին կարող է փոխարինել Աղբերղանը, որը տրղանղիկ գաղամող է կառուցել: Իսկ ինչ վերաբերում է թուրական դիվանագիտույանը, ձգնաժամը ֆաղաֆական միջոցներով հաղթաղարելու ջանրերն առայժմ արղումֆ չեն սալիս, ֆանի որ Անկարայի սիրիական ֆաղաֆականությունը ի սկզբանե չի կառուցվել լավ կոռաղասված եւ հավասարակուղված ռագմականության վրա: Էրդողանը գղում է, որ իրեն չի հաղողում դառնալ սարաժառղանային կարետոր խաղաղող: Նա հարձախ հայտնվում է ծուղակներում, այստեղից էլ միայն դիվանագիտական ռեբուսների առկայությունը, որոնք դժվար է լուծել: Միմչղեռ, ըստ Սահնիսլավ Տարասովի, գղույթուն ունեն ձիգս ֆայլեր. հարկավոր է երկխոսություն ծակել Մոսկվայի եւ Դամասկոսի հետ, որղեսղի հնարավոր լինի սարաժառղանում փոխել իրաղարձությունների ընթացրը:

ԱՐԵՎԻԿ ԲԵՇԵՇՅԱՆ

⇒ **1** Սոր կորոնավիրուսով վարակվածների թիվը աշխարհում անցել է 79 հաղարից, գղերի թիվը հասնում է 2600-ի, հաղորդում է RT գործակաղությունը: Անցյալ շաբաթավերղին Իսաղիայի հյուսիսում, մասնավորաղես Լոմբարղիայում, արձանագրվեղին կորոնավիրուսով վարակվելու դեղրեր: Որոշ ֆաղաֆներում կարանտին է հաստատվել, մի շարք բնակավայրերում չեղյալ են հայտարարվել բաղմամարղ միջոցառումները: Վեմեթիկի իոխանությունները որոշեղին ընղիատել ամենամայա ավանղական կառնակաղը, Միլանում փակվել է «Լա Սկալա» օղերանին թասրոնը, իսկ մողեղիեր Ձորղի Արմանին Միլանի նորաձեուղայան շաբաթվա գուցարղույան տրղանակներում իր վերղին հավաղածուն ներկայացրեղ դասարկ դաղիղում: Առայժմ հայտնի չէ, թե Իսաղիայում ինչղես է բռնկել այդ վարակը, բայց այն արղեն դարձել է խոտորագուղը Եվրղաղյում: Անցյալ շաբաթավերղին Իսաղիան վարակակիրների թվով հայտվեղ աշխարհում չորրորդ տեղում՝ գղեղելով միայն Չինաստանին, Հարավային Կորեային եւ Զարղոնիային:

Չին գիտնականները ստեղծել են պատվաստանյութ...

Իսաղիայում Լոմբարղիայի իոխանությունները փակել են բոլոր ուսումնական հաստատությունները, ներաղյալ բուիերը: Ավսրիան անորոշ ժամկետով դաղարեղրել է տրեւեկությունը դեղի Իսաղիա եւ հակառակ ուղղույանը: Հորղանանի իոխանությունները արղել են Հարավային Կորեայից, Չինաստանից եւ Իրանից եկողների մուսրը, բացառույանը սեփական ֆաղաղացիների: Վերղիններս կենթարկվեն երկաբաթյա կարանտինի: Հարավային Կորեայի իոխանությունները կորոնավիրուսի սարաժումը կանխելու նղասակով կարանտինի են ենթարկել 8 հաղար գղմծառայողների: Այդ որոումն ընղում է 11 գղնղորականների վարակվելուց հետո: Իրանի հետ Հայաստանի ցամաղային հաղորղակցությունը ժամանակվորաղես դաղարեղված է: Այդ մասին փեթրվարի 24-ին Facebook-ում տեղեկացրել է վարչաղես Նիկոլ Փաշինյանը: Առաջիկա երկու շաբաթվա ընթացրում Իրանի եւ Հայաստանի միջեւ բեռնափոխաղումները կիրականացվեն առանց սահմանափակումների, բայց վարորղների

նկասմամբ կկիրաղվի վերահսկողույան հասուկ ռեժիմ: Այդ միջոցները ձեռնարկվել են Իրանում կորոնավիրուսով վարակվածների թվի աղի ղասձառով: Տաղիկսանը, Օմանը եւ Վրաստանը դաղարեղրել են օղային հաղորղակցությունը Իրանի հետ: Թուրքիան փակել է Իրանի հետ սահմանային երկու անցակետերը Նովրուղի ամենամայա ուղասաղմացությունից առաջ: Այդուհանղերձ, Մոսկվայում Չինաստանի դեսղան Չժան հանղխուելը փեթրվարի 24-ին հայտնել է, որ չին գիտնականներին հաղողղել է ստեղծել ղասվաստանյութ, որը նաղնական փորձարղումների ժամանակ ցուցարղել է իր արղումակետությունը կորոնավիրուսի բուժման հարցում, սակայն դեռ անհրաժեակ են լրամակումներ: «Մեր գիտնականներն արղեն սվել են կորոնավիրուսի եռաաղի նկարաղությունը: Դա շաս լավ հիմֆ է ղասվաստանյութի մակման համար, Չինաստանում արղեն մակել են վարակամերժությունը ցուցարղող ղասվաստանյութ», չին դիվանագիտի խոսքերը վկայակոչում է ՏԱՍՍ գործակաղությունը:

Դիվանագետը նաեւ վստահություն է հայտնել, որ մոտ ժամանակներս համաձառակը կավարսղի: «Ես կարծում եմ, որ, համաձառակի կենտրոնից բացի, մյուս նահանղներում իրավիճակը կկարղակորղի միմչեւ ամսվա վերղը: Նահանղներն եւ ֆաղաֆների մեծ մասում արղեն 18 օր նկասվում է նվաղման միտում», հայտարարել է դեսղանը եւ Մոսկվային երաղասաղիսություն հայտնել աղակցության համար: Եվրմիղության ձգնաժամային կառավարման հարցերի գծով հանձնակատար Յանեղ Լենարչիղը հայտարարել է, որ Եվրոմիղությունը լրացուղիչ կարղով 230 մլն մղրո կհասղացնի կորոնավիրուսի դեմ մղղող ղայաբին: Չին գիտնականները ենթաղում են, որ արղեն 2019 թվականի նոյեմբերից նոր կորոնավիրուսը սկսել է փոխանցվել մարղուց մարղում: Չինաստանի գիտությունների ակաղեմիային աղընթեր բուսաբանական այղու գիտնականները հայտարարել են, որ հենց այդ ձանաղարողով է վիրուսը հայտնվել Ուհան ֆաղաղի ծովամթերի շուկայում:

ԱՐԵՎԻԿ ԲԵՇԵՇՅԱՆ

ԳԵՂԱՍ ԷՅՈՒՐՈՒՄՅԱՆ

Գյուղը լորսի աղազան՝ ոչ հհ-ի հազով

Հայաստանյան համրության ուժը մասի կողմից ՀՀ կառավարության ու իշխանության այլ թեմերի դարբերաբար հիշատակվող սնտեսական ու ֆաղաֆական փոփոխությունները սեփական մաակի վա չգալու իրողությունը անորոշությունից մինչև հուսալիության սրամադրություններ է առաջացնում: Նման դեմքերում աղաղակ է նեկվում «մեկերկու սարում հնարավոր չէ սղասվող փոփոխություններ աղահովել անբողք երեք սասնամյակ արձանագրված ու շարունակվող ամենաթողության դարազայում» գնահատականը, որն առայժմ ինչ-որ առումներով իրեն արդարացնում է: Առայժմ ենք սասում, ֆանգի հայասանցու ուրուակի սեսակը գգուակողից մինչև համբերասար է, մասամբ իրասես ու լավասես, անգամ գիղող ու գուաղ:

Այսուհանդերձ կա մաե այն սեսակը, որը մերժելով մախկինների ներկայիս դահվածը, մանրադիակի թե խոտրացուցի օգնությանը է դիսարկում մեզանում ծավալվող ընթացիկ ու հեռանկարային գործընթացները, ֆանգի դրանց արդյունքներից են կախված մեր երկրի ու մարդկանց առօրյան, անգամ ճակասագրերը: Արդեն մի ֆանի ամիս է մման մի ծրագիր է շրջանառվում կառավարական օղակներում, որն ավանվում է՝ ոչ ավել ոչ դակաս... «2020-2030 թթ ՀՀ գյուղատնտեսության ոլորտի սնտեսական զարգացումն աղահովող հիմնական ուղղությունների ռազմավարություն»: Նղասակը լրջագույն դասասխանասվություն է դահանջում այն դարազայում, երբ փասաթղթի հեղինակներն անթափուց մում են, որ «ՀՀ-ում առկա է ագրարային կրթության ցածր եւ անբավարար մակարդակ, հաճախ մույնիսկ ագրարային գիտելիքներ

ի եւ մասնագիտական հնարավորությունների խղառ բացակայություն», որի արդյունքում ունենք այն, ինչ ունենք՝ դարեմալին անվասնգության հիմնավորադես վասնգված վիճակ, գյուղը լորսում ընդգրկված հարյուր հազարավոր մարդկաց եաղես ցածր արդյունավե սախասանք, գյուղական բնակչության արսահոսք, դասարկվող գյուղեր: Ռազմավարության հեղինակներն առանց երկմեղու մում են մաե, որ «մախանաված խնդիրների ագրեցությունը սեսանելի կլինի հաղողը սասնամյակում, իսկ փոփոխություններն ու արդյունքները ակնհայտ կլինեն հեսեյալ ժամկետներում. կարճաժամկետ՝ 1218 ամիս, միջին սեուղղության՝ 3-5 սարի, երկարասե՝ 5-10 սարի»:

Ակամայից ցանկություն է առաջանում հիտել «եւ գայլերն են կուտս եւ ոչխարներն են սեղում» արսահայտությունը, ֆանգի որեւէ արդյունքի թերակասարումից մինչև ձախողումը կարելի է հիմնավորել նված ժամկետների սահմանմամբ՝ հավելելով սեխանածին ու երկնային աղեսներն ու արհավիրքները: Այսօրինակ գնահատականն ինմանադասակ չէ որ հնչեցվում է, այլ կազմավորվում է «Թիրախային ցուցանիշներ» որակված հավելված 2-ում ամաագրված որոշ թվերի արդյունքում, որոնցում մի շարք առաջնահերթությունների կողմն անեսսվում է մաե մեր մարդկանց դարեմային մախատասվության գործումը:

Խոսքը սվյալ դեմքում վերաբերում է հայասանցիներիս կողմից օգսագործվող, սասնք թռչնի մի սղառմանը: Վերջին 10-15 ամյակում այս մասեսակի սղառումը ՀՀ-ում անմախաղեղ աճել է, որոշ սարիների 5 հազար սոննա սեղական արսարդության կողմն մինչև 35 հազար սոննա ներմուծվողի արդյունքում: Սսանում ենք մեկ բնակչի հաւով 13-

15 կգ: Իսրայելում այս ցուցանիշը մոտ 70 կգ է, ԱՄՆ-ում 50 կգ, Ավստրալիայում 46 կգ, Արգենտինայում 40 կգ, ՌԴ-ում 30 կգ, Ֆրանսիայում 25 կգ: Տարբեր մայրցամաքների այս 6 երկրներում մոտ կամ ավելի 6 մլն հայեր են աղում, որոնցից մեր հարազատների թե ծանոթ-բարեկամների հես գրույցներից դժվար չէ դարգել, որ ամենուր հաճուքով են վայելում այս մասեսակը. հայասանաբնակներս բացառություն չենք: Սակայն չգիտես ինչու, առայժմ այստես որակեմք, ինչ-ինչ մղասակներով, որն ամաագրված է շրջանառվող դեսական փասաթղթում, մեր առայժմ 3 մլն բնակչիցներից յուրաքանչյուրին առաջարկվում է, սասնք 2026 թվականին, բավարարել սեղական արսարդության մոտ 10 կգ թռչնամի սղառումով, դրա կրկնակի-եռակի-ֆառադասիկը թողնելով ներմուծվողին, որի արսարդության, սեղափոխման, դահողանման դայմանները սարօրինակից մինչև արսառոց են, սղառողին ոչ հասու:

Այս վիճակը դեսության դարեմային ֆաղաֆականության բաղադրիչ է, որով է մաե դայմանավորված համրություն-իշխանություն հարաբերությունների բարերար միջավայրի սեսեծումն ու դահողանումը: Քաղաֆական գնահատականներից, հասկաղես դրանց կրուկ ոճից չօգսվող

ու խորհրդատուների կարողությունները, սեսեծել նոր լիազոր մարմին, խոչընդոտներ են շրջափակումը հարեան երկրների կողմից, ինմաբավության բարձր մակարդակ է մամ եղեղաղու կեմդահիների մի առումներով ձեսակերողությունները-բողղովին չեն վկայում ՀՀ գյուղատնտեսական ոլորտում ակնկալվող բարեփոխումների մասին: Պասկեր է ուրվագծվում, որ շաս հաճախ ձեսի հես լուծվող խնդիրներում նվազագույն սեղաշարձ արձանագրելու համար դահանջվում է դեսական աղարասի հերթական ուռձացում, ախասավարձերի էլ՝ սղողական դարձած բարձրացում: Անգամ այս դայմաններում 2018-ին ՀՀ-ում չնակված 203 հազար հեկտար հողատարածներից 112 հազար հեկտարը 2029-ին կարունակեն անմակ մալ: Պարզ չէ ոռոգվող հողերի մասնաբաժինը, որոնք, ըստ փասաթղթի, այսօր գյուղնաանակության հողերի հաղիվ 7,6 սոկոսն են կազմում: Մի այլ թվ. 2029-ին խաղողի համախառն բերքը մախասեսսվում է հասցնել 273 հազար սոննայի, երբ այս ցուցանիշից ավելին աղահովվել է սարիներ առաջ: Եվ սա՝ ճյուղի հանդեղ դեսական հողածության դայմաններում: Հիշատակված փասաթղթում ամաագրված ցուցանիշները հիմնականում կային ՀՀ մախող կառավարություններից մեկի հասասած 2003-2015 թվականների ռազմավարական ծրագրում: Դրանք ձախողվեցին դարաղաղես անիմն լինելու դասձառով, ուսի դարզ չէ դրանք մինչև 2029 թվականը սեղափոխելու շարժաղթը, որն էլ առիթ է դառնում սեսելու. գյուղը լորսի աղազան, իր կանխասեսսվող ձես ու չափով ՀՀ-ի հաղով չէ:

Տխուր, թե՛ մի այլ վիճակ, ինմերդ գնահատեք:

Վերելի ճանադարիին

Որեւէ երկրի սնտեսական զարգացման համար կարեւոր նաանակություն ունի այլընտրանքային էներգետիկ աղբյուրների եւ էներգախնայողության ձկում եւ հասակաղաֆականություն իրականացնելը: Այս ուղղությանը ախարիի սարբեր երկրներում կասարվում են հսկայածավալ ախասանքներ՝ օրեսողրական դաշտի սեսեծում, հարկային արսոնություններ, ուսումնական դասընթացներ եւ այլն:

Հայասանում գաղի գնի հնարավոր թանկացման հեսեանքով կարող են առաջանալ սարբեր աղաղանների, այդ թվում էլ լեկտրական էներգիայի սակագնի որոշ աճ: Չղեսք է մոռանալ, որ Հայասանում էլեկտրական էներգիայի մոտ մեկ երրորդ մասն արսարդվում է ջերմային էլեկտրակայաններում Հրազդանի եւ Երեանի ՁեԿ-երում:

Յուրաքանչյուր սարի ախարիում էներգետիկ մղասակներով օգսագործվում է ավելի ֆան 14 միլիարդ սոննա դայմանական վառելիք: Ախարիի բնակչությունը օրեցօր ավելանում է: Հեսեաբար, երկրի բնակչությունն ասիձանաբար ավելի սուր ձեսով կգա էներգիայի նոր աղբյուրների անհրաժեսոությունը: Մեզ մոտ վերը նված երկու ուղղությունների գծով սարվում են որոշակի ախասանքներ: Օրինակ, չնայած փոքր հիղորեկտրակայանների կառուցման մեծ արագությանը, այնսեղ հիմնականում օգսագործվել եւ շարունա-

կում են օգսագործվել հին սարավորումներ՝ խողղակներ եւ այլն: Այս դեմքում մրանց ախասանքի արդյունավեսությունը էականորեն նվազում է: Անհրաժես է մակել գիտականորեն հիմնավորված նոր ֆաղաֆականություն:

Էներգախնայողության համար գյուղություն ունի համադասասխան օրեսնք: Այն վերանայման կարիք ունի: Էներգախնայողություն սեսելով չղիտի հակաանալ միայն ԼեԴ լամղերի օգսագործում: Այն սարողունակ հասկացություն է: Անհրաժես է սեխնիկական բուհերից մեկում եւ ողեզներում դասրասեղ վերը նված բնագավառների համար մասնագեսներ: Խոտոր ֆաղաֆներում սեսեծել համադասասխան հասիք: Այն հնարավորություն կսա ֆաղաֆախնության ողորում օգսվել այդ ծառայություններից: Չանգվածային լրասվամիջոցներն նույնղես իրենց չափով դիտի մղասեսն այս հարցի մասսայականացմանը:

Հայասանում գյուղություն ունեղող շեն-

երի մեծ մաղ կառուցվել են խորհրդային ժամանակներում առանց էներգախնայողության բաղադրիչը հաւով առնելու: Աղ շեներից աեսերը գսնվում են ֆայրայված վիճակում: Էներգիայի սղառումը մինչև հինգ անգամ բարձր է սացվում, մման դայմաններում: Նախնական գնահատումների համաձայն, շեների արդյունավես ջերմանելուսացման միջոցով ջեռուցման համար մախասեսսված էներգաղառումը հնարավոր է կրճատել մինչև 40%-ով: Նորակառույցները, որոնք կազմում են շեների շուրջ 10 սոկոսը, մասնավոր են եւ հաճախ կառուցվում են սահմանափակ միջոցներով: Շեների ջեռուցումը, հովացումը եւ սարբեր սարավորումների օգսագործումը էներգիայի ամենամեծ սղառիչներն են համարվում:

Մեր երկիրը վերելի ողի է ընսրել: Առանց վերը նված հարցերի մանրակրկիս ուսումնասիրության եւ կիրառման կկանգնեմք լուրջ խնդիրների լուծման առջե: Որղեսզի բնական գաղի գնի հեսագա ավելացումները մեր սնտեսության վրա վճռող դերակասարություն չունենան, առաջարկում են սեսեծել հասարակական կարգով գործող մեսական անկախ հանձնաժողով: Նախաղես կանխասեսել սղասվող բողր մարսահարկերները, գսնել հնարավոր ողիները եւ դրանք դարձնել իրականություն: Օրինակ, ՀՀ-ի բողր բնակավայրերի, ինչղես

մաե խոտոր ձեսնարկությունների համար սեսեծել էներգետիկական ամնագիր եւ այլն: Էներգախնայողական սեխնողղիաներ կիրառող հիմնարկ ձեսնարկություններին սալ հարկային որոշ արսոնություններ, արսոնյալ վարկեր:

ՍՏԵՓԸՆ ԳՎԳԻՎՅԱՆ
Նայկական էներգետիկական ակաղեմիայի հիմնողի նախագահ, սեխնիկական գիտությունների թեկաձու

«ԱԶԳ» ՇԱԲԱԹՎԹԵՐԹ
Հրասարկութեան ԻԹ սարի
Հիմնողի եւ հրասարկիչ
«ԹԵԹԵՅԱՆ ՓՈՒԼԻՇԽՆԳ» ՍՊԸ
Երեան 0010, Հանրաղեսություն 47
e-mail: azg@azg.am, azgdaily@gmail.com
www.azg.am

Գղխար խմբաղի
ՅՎԿԻՐ ՎԵՏԻՔԵՄԱՆ հեռ. 060 271117
Հակաղաղաղի (ղվաղղ) հեռ. 582960
Շուրղաղ լրահաղ ծառայողի
հեռ. 060 271114, 010 529353
Հանակարղային շարաածը՝ «Ազղ» թերթի

Թերթի միթերի ամբողջական թե մասնակի արսատումները սղաղի մամուլի միջոցով, ռաղիոհեռուսասեսսութեամբ կամ համացանղով, առանց խմբաղութեան գրաուր համաձայնութեան խսի աղելում են համաձայն ՀՀ հեղինակային իրաուղի մասին օրեղի:

Նիթերը չեն գղաղսուում ու չեն վերաղաղում:
Գ սառով յողաածները գղվաղղային են, որոնց բղվանղաղութեան համար խմբաղութիղը դասասխանասութիւն չի կում:
“AZG” Weekly
Editor-in-chief H.AVEDIKIAN / phone: 374 60 271117
47 Hanrapetoutian st., Yerevan, Armenia, 0010

Ազգայնականություն

Թիվ 8(468)
28 Փետրվար
2020

ԱՃՆԱ ԱԴԱՄՅԱԼ

Ալեքսանդր Չարությունյան-100. Հայ կոմպոզիտորական արվեստի 11-րդ փառատունը

Փետրվարի 8-ին հերթական անգամ մեկնարկեց հայ կոմպոզիտորական արվեստի 11-րդ փառատունը՝ նվիրված ականավոր կոմպոզիտոր Ալեքսանդր Չարությունյանի 100-ամյակին:

Համաձայն ձեռնարկված ավանդույթի, արդեն 11-րդ անգամ փառատունը կայացումը հնարավոր է դառնում Հայաստանի ժողովրդական սիմֆոնիկ նվագախմբի և նրա գեղարվեստական ղեկավար և գլխավոր դիրիժոր **Սերգեյ Սմբասյանի** նախաձեռնությամբ:

Փառատունը կայացումը հրաշալի առիթ է մեկ անգամ եւս անդրադարձնալու ականավոր կոմպոզիտորի ստեղծագործական ժառանգությանը եւ այն վառ դրսևացնելու նույնիսկ նրա ընթացողների արժեքները:

Ալեքսանդր Չարությունյանը ժամանակի հայ կոմպոզիտորական դպրոցի ամենավառ ներկայացուցիչներից կազմված հնգյակի անդամներից էր, որը մեծ դեր ունեցավ ազգային երաժշտական զարգացման շրջանում:

«30-ական թվականների երկրորդ կեսից երեսնի երաժշտությունը հասարակայնության ուշադրությունը սկսեցին գրավել շուրջից ստեղծագործողներ Ալեքսանդր Չարությունյանը, Առնո Բարաջանյանը, Ղազարոս Սարյանը, Էդվարդ Սիրոյանը, մի փոքր ուժ՝ Ադամ Խուրդյանը: Այդ համաստեղության մեջ արտադրված «առաջնությունը» (անուանված սարքերով) դասական է Ալեքսանդր Չարությունյանին՝ մի երաժիշտի, որի ստեղծագործական «ձայնը» վեց սասնանյակի ընթացում, ուսագրավ, հնչել է լսելի է» (Ա. Չարությունյան-Ա. Բարաջանյան, Հայ երաժշտության ժամանակներ, 1996, էջ 319):

Սանալով երաժշտական փայլուն կրթություն՝ Ալ. Չարությունյանի ստեղծագործական արվեստում գերիշխող եղավ գեղարվեստական մտածողության զարգացումը, իսկ հայրենիքի թեման առանցքային նշանակություն էր ստեղծագործություններում:

Բացման համերգին Հայաստանի ազգային հերոս՝ մաեսրո **Հովհաննես Չեֆիջյանի** ղեկավարությամբ Հայաստանի ժողովրդական սիմֆոնիկ նվագախմբի, Հայաստանի ազգային ակադեմիական երգչախմբի և մենակատարների կատարմամբ հնչեցին Ալեքսանդր Չարությունյանի վոկալ-սիմֆոնիկ ստեղծագործությունները՝ հանրահայտ «Հայրենիք» կանտատը եւ «Ասի հայ ժողովրդի մասին» վոկալ-սիմֆոնիկ ռոմանսը:

«Հայրենիք կանտատ» (խոսք՝ Արտուր Գրաբու եւ Սարգիս), ըստ երաժշտագետ Ս. Կոռնելի, կոմպոզիտորի կատարելագործման ու ստեղծագործական անհասկանալի ձեռնարկման արժանի ավարտն ազդարարող ամենափայլուն գործն է:

Նշենք, որ կանտատի առաջին կատարումը կայացել է 1948 թվականի դեկտեմբերին, Երեւանում, Մ. Մալունցյանի ղեկավարությամբ եւ միաժամանակ խՍՀՄ Կոմպոզիտորների միության երկրորդ ժողովում (դիրիժոր՝ Ա. Սասնիչ)՝ լայն արձագանք գտնելով հասարակության մեջ:

Այս հիանալի ստեղծագործության համար Չարությունյանը 1949 թվականին արժանացել է առաջին կարգի ժողովրդական մրցանակի եւ նույն թվականին էլ այն հրատարակվել է՝ դառնալով ունկնդիրների սիրելի ստեղծագործություններից մեկը: Կանտատը արժանացել է Գրեթե Գրեթե մրցանակի, Ռուսիայում, Չինաստանում, Բուլղարիայում, Գերմանական Դեմոկրատական Հանրապետությունում եւ այլուր:

«Կանտատի երաժշտության ամբողջականությունը ժայռանալով ունկնդրվում է նրա թեմատիկայի ներքին ընդհանրությամբ: Մեծ հետաքրքրություն է ներկայացնում կանտատի երաժշտական լեզուն, որն ամբողջովին կառված է հայկական զգային մեղոսի եւ ռիթմիկայի առանձնահատկությունների հետ: Վարդերեն են կիրառված ժողովրդական-գեղջկական երգի եւ գուսանների ժողովրդական-դրամատիկական ստեղծագործությանը բնորոշ բաները:

Կանտատի հինգ մասերն էլ միմյանց նկատմամբ խիստ կոնսերվատիվ են, միաժամանակ ստեղծում են օրգանալի միաձուլված, ըստ մտադրացման եւ ըստ ձևի կոտ մի ցիկլիկ ստեղծագործություն» (Ա. Կոռնել, Ալեքսանդր Չարությունյան, 1962, էջ 32-33):

«Հայրենասիրությունը առաջին հերթին կենսահաստատություն է»: Այդպես էր Չարությունյանը մեկնաբանում իր «Ասի հայ ժողովրդի մասին» (խոսք՝ Արտուր Գրաբու, Էդվարդ Չեֆիջյանի վոկալ-սիմֆոնիկ ստեղծագործությունը, որ գոյակցում են դյուցազնական ու ժամայինը: Այդպիսին են դասնողական ու դրամատիկ «Լիլյալ օջախները» (առաջին մաս), դինամիկ, ժայռալի ոգով առլեցուն «Հրի միջովը» (երկրորդ մաս), փարակալ-վոկալի «Պանդուխտի երգը» եւ լուսա-

ծող «Երգ հայրենիքի մասինը»՝ ավարտում» (Ա. Չարությունյան-Ա. Բարաջանյան, Հայ երաժշտության ժամանակներ, 1996, էջ 320):

Մաեսրո Չեֆիջյանի ղեկավարությամբ մեծամասշտաբ այս կատարումը երեսնամյա հանդիսատեսի համար, հիշատակ է:

Երկու ստեղծագործություններում մենակատար դասերով էր հանդես եկան երգիչներ **Պերճ Զարադյանը** (սեմր), **Հովսեփ Նշանյանը** (բարիտոն), **Սամվել Թովմայանը** (ասոնոն), **Գրեթե Գրեթե Արթուր Աբրահամյանը** (բարիտոն):

Փետրվարի 12-ին Կոմիտասի անվան կամերային երաժշտության սանդ կայացած երկրորդ համերգին երեսասարդ կատարողների մասնակցությամբ հնչեցին Ալեքսանդր Չարությունյանի կամերային-գործիքային ստեղծագործությունները, թավջութակի եւ դաշնամուրի համար գրված Պոնտը (թավջութակ)՝ **Անդրանիկ Աղաջանյան**, դաշնամուր՝ **Անահիտ Դիլբարյան**, Պոնտ-սոնատը ջութակի եւ դաշնամուրի համար եւ «Պար ջութակի եւ դաշնամուրի համար» երկը (ջութակ)՝ **Արաբ Դոդոյան**, դաշնամուր՝ **Անահիտ Դիլբարյան**, Սյուիտը կլառնետի, ջութակի եւ դաշնամուրի համար (ջութակ)՝ **Երիկ Մանուկյան**, կլառնետ՝ **Ավետիկ Ղազարյան**, դաշնամուր՝ **Լիլիթ Չափարյան**, դաշնամուրի համար գրված երկու յիստները (Ռոնդո, Սկերցո, Պար, Վալս), կատարում էին ՀՀ եւ Արցախի երիտասարդ սաղանդակոր երաժիշտ-կատարողների զարգացման նպատակով ծրագրի մասնակիցներ **Արմեն Պուչինյանը** եւ **Արթուր Գրիգորյանը**:

Կամերային ստեղծագործություններում զգալի է Չարությունյանի անդամակալ սկզբունքը. ժողովրդական մեղեդիների օգտագործումը՝ արժանակալ իր ուրույն գրելաձևով եւ աշխարհայացով: Երիտասարդ կատարողները առավել փայլուն փոխանցեցին Չարությունյանի հնչողությունները:

Փառատունի երրորդ փետրվարի 20-ին կայացած համերգի առաջին մասում հնչեցին Չարությունյանի կամերային նվագախմբի համար գրված Սիմֆոնիկ

եւ ջութակի կոնցերտը, իսկ երկրորդ բաժնում՝ «Տոնական նախերգանք» ու ժողովրդի կոնցերտը:

«Ոճի զարգացման ճանապարհին բեկունային դեր է դասվում Սիմֆոնիկ (1966), որը հորինելու խթանը Չարեհ Սահակյանի ղեկավարած ժողովրդական կամերային նվագախմբի գործունեությունն էր: Ստեղծված լինելով այն օրերում, երբ հայ կոմպոզիտորները ակտիվ հետաքրքրվում էին ժամանակակից արտադրության միջոցներով, սիմֆոնիկ եւս արագորակ այդ ուղուցները՝ միաժամանակ աչի ընկնելով հուզական ավելի զուտ ներկայացում՝ նախորդ գործերի համեմատությամբ: Սիմֆոնիկ (Պրելյուդ, Արաջո, Ինտերմեցցո, ֆինալ) նոր դասականության յուրօրինակ արտահայտություն է: Կամային բնույթով առաջին մասին հետեւում է փարակալ երկրորդ, ինտերմեցցոյին՝ դարային ավարտը: Սիմֆոնիկ սկիզբ առավ հեղինակի ընդգծված հետաքրքրությունը կամերային, կամերային ժանրերի հանդեպ» (Ա. Չարությունյան-Ա. Բարաջանյան, Հայ երաժշտության ժամանակներ, 1996, էջ 321):

Այսպես է ժամանակին արձագանքել **Դմիտրի Շոսակովիչը** ստեղծագործության ստեղծմանը. «Ինձ դուր եկավ Լարային նվագախմբի համար սիմֆոնիկը: Չարունայի վճիռն է ու մաբուր: Թեմատիկան հիանալի է: Ամեն ինչ լավ է հնչում: Կարծես թե դարձ է, բայց միաժամանակ՝ շատ հնարամիտ, հետաքրքրական: Ես հասու չեմ գրավոր (թերեւս նաեւ՝ բանավոր) ձեռք արտահայտելու իմ հիացմունքը»:

Համերգի սկզբում սիմֆոնիկ նվագախումբը Ալեքսանդր Չարությունյանի «Դե յաման» ստեղծագործությամբ հարգեց նույն օրը հավերժ ճանապարհը բռնած անվանի դիրիժոր **Յուրի Դավթյանի** հիշատակը:

Առաջին բաժնում նվագախումբը կամերային հնչողության մեջ իրեն դրսևուրում էր չափազանց հմուտ՝ ներդաշնակ համաձայնության մեջ գտնվելով դիրիժոր Սերգեյ Սմբասյանի հետ: Սիմֆոնիկը հնչեց թարմ, զգայական խորությամբ, բայց միեւնույն ժամանակ՝ կատարական մեծ թեթևությամբ: Այնուհետեւ հանդես եկավ Լոնդոնի սիմֆոնիկ նվագախմբի ջութակահար, միջազգային մրցույթների դափնեկիր **Ռոման Սիմոնիչը**՝ կատարելով Հարությունյանի ջութակի եւ նվագախմբի համար գրած 4 մասից բաղկացած «Հայաստան» կոնցերտը:

Այս կոնցերտը 1988 թվականի ողբերգական դեպքերի արագուրումը հանդիսացավ կոմպոզիտորի արվեստում: «Այդ ժամանակի դրամատիկ իրողությունը, ազգային նախ թռչելն ու կամփ ու-

ծը գեղարվեստական եւ ճանաչարանի անդրադարձ ունեցան այդ երկուն: Հարուստ է կոնցերտի երաժշտության մեջ արագուրված խոհերի ու հույզերի աշխարհը, հոգեկան խռով եւ հավաս, սեր եւ կարեկցանք» (Ա. Չարությունյան-Ա. Բարաջանյան, Հայ երաժշտության ժամանակներ, 1996, էջ 321):

Չարունայի ոգեւնչմամբ եւ հուզական ներթափանցմամբ հնչեց կոնցերտը օտարերկրացի ջութակահարի կատարմամբ: Խորատուլվելով հայ ազգային երաժշտության հնչողության խորը՝ նա աղագուցեց նաեւ Ալեքսանդր Չարությունյանի ստեղծագործության համամարդկային արժեքը: Մենակատարին հաջողվեց փոխանցել թե՛ կոնցերտի առաջին եւ երրորդ մասերի եղբրական բնույթն ու ինքնագիաները, թե՛ երկրորդ մասի լավատեսական, լուսավոր աղուրմները, թե՛ ֆինալի անհանգիստ, անդադար ծավալվող արժանան սրամաղրությունը:

Երկրորդ բաժնում հնչեցին սիմֆոնիկ մեծ կազմի համար գրված կոմպոզիտորի թերեւս ամենահայտնի ստեղծագործությունները:

Իսկ համերգի եզրափակիչ ակորդը հանդիսացավ երիտասարդ ժողովրդահար, Բուլղարիայում կայացած ժողովրդահարների 10-րդ միջազգային մրցույթի մրցանակակիր **Հայկ Գուրգենյանի** մենակատարմամբ Ալեքսանդր Չարությունյանի ժողովրդի կոնցերտի կատարումը:

Երիտասարդ ժողովրդահարը ունկնդրին հմայեց իր կատարողական հասունությամբ՝ ի ցույց դնելով փողային այս գործիքի բազմադիրքի հնչեւանգները, ձկուն եւ անմիջականորեն փոխանցելով մեկ մասանի կոնցերտում միավորված արքեր սրամաղրությունները՝ հասկադես կոնցերտի փարակալ հասկածում վերստեղծելով հոգեդարար եւ բերկրալից սրամաղրություն, արթնացնելով անըջային, խաղաղ զգացումներ:

Երիկական-կոչային, նաեւ կենսահաս ինքնուրույնացմանը հազեցած նախաբանն ու ռեդիգը հմայեցին մենակատարի սեփականական վարդեսությամբ՝ ակնհայտորեն վեր հանելով կատարողի վարդեսության բարձր մակարդակը:

Վերջին՝ փետրվարի 25-ին սեղի ունեցած համերգին հնչեցին արդեն հայ կոմպոզիտորական արվեստի այլ ներկայացուցիչների՝ Էդվարդ Սիրոյանի, Էդգար Հովհաննիսյանի, Երվանդ Երկանյանի, Ժիրայր Շահինյանյանի ստեղծագործությունները՝ վկայելով հայ կոմպոզիտորական արվեստի ավագ, միջին եւ երիտասարդ կոմպոզիտորական սերունդների փոխադրեցություն, արունակականության եւ հարատեւության գաղափարը:

ԱՆՅՈՒՆ ԶԻՆ ԶԱԼԻ

Մի փոքր հրատարակչություն Սամբուլում թուրք ընթերցողին է ներկայացնում հայ գրողների՝ միաժամանակ դասեր տալով արեւմտահայերենը, Սամբուլը դարձնելով նահանջող լեզուներով գրվող գրքերի տպագրության աներեւակայելի մի կենտրոն:

Այժմ «Արաս» հրատարակչությունը մեկնարկել է մանկական մասնաճյուղ եւ բացել է նոր խմբագրատուն՝ կառուցված ընթերցողների նվիրատվությամբ. այդ սարածին ընթերցողների միջոցով ավելի խորը կապերի ստեղծման հույս է առնվում: «Չաղիլ Եսայան սրահը», անվանված ի տասնյակ օսմանյան ժամանակաշրջանի կին գրողի, հյուրընկալում է դասախոսություններ, հեղինակային ընթերցումներ եւ գիտաժողովներ: Այս անվան ծագողը ներառում է Սամբուլում երիտասարդ ու հայ լինելու վերաբերյալ մտաբերում եւ մի սուլթանի(*) Շերլոկ Գոլմսի դեմոստրացիայով հափտակվածության մասին:

Դա համարձակ նախաձեռնություն է անկախ մամուլի համար մի ժամանակաշրջանում, երբ խոսքը խստորեն վերահսկվում է Թուրքիայում եւ որի փոքրամասնությունների վերաբերյալ սահմանափակումների ու Առաջին աշխարհամարտի ժամանակ 1,5 միլիոն հայերի ցեղասպանության մեղադրանքը մնում է արգելի սակ: Նույնիսկ մշակութային գործունեությունը ռիսկային է. հոկտեմբերին իշխանություններն առանց որեւէ դատաւարի արգելեցին Հայոց դատարանի վերաբերյալ ակադեմիական գիտաժողովը:

«Մենք ուզում ենք կամուրջներ կառուցել երկխոսության միջոցով, եւ մենք դա անում ենք բացեցիբաց՝ գիտությամբ, գրականությամբ եւ մշակութային: Սա կարող է վաս հետեւանման ունենալ: Այս երկրում ամեն ինչ հնարավոր է, բայց մենք այլ ընտրություն չունենք, քան փորձելը», - ասում է գլխավոր խմբագիր **Ռոդեր Զոհիբաբը**: Մենք ջրհիմունքի դեմ ենք, որը կառուցում է ֆարին. մենք վերջին արհամարհում ենք ու արհամարհվում ենք նվազել, բայց սա մեր հետքը թողնելու միջոցն է»:

«Արասը» անցյալ տարի 20 գիրք է հրատարակել, ընդհանուր՝ մոտ 250-ը, երբ 1993-ին հիմնվել է մի խումբ իդեալիստների կողմից, որոնց մեջ էին բեքսեյլերների հեղինակ Սյրիշ Մարկոսյանը եւ Հրանտ Դիմիլ՝ 2007-ին ստանված մի լրագրող: Սամբուլի կենտրոնում գտնվող 19-րդ դարի Հիդրոպլալ Պալատի իրենց գրասենյակից խմբագիրները խորհում են վաղուց անհետացած անցյալ դարի սկզբի դասեր տալու գրքերի ֆրանսիական թարգմանված վերջին, հուշերի, հետազոտական հաստատումների եւ մասնագետների շնորհ: Երբեմնի հայ տպագրության մայրաքաղաք Սամբուլի առաջին հայկական տպագրատունը բացվել է 1567-ին, եւ մինչեւ 19-րդ դարը թերթերը եւ գրքերի տպագրությունը ծաղկել է այնտեղ ու Ամասոնիայի ֆաղափներով մեկ: 1851-ին հայաստան թուրքերեն գրված «Ազատիի տպագրությունը» (**) շատերին հայտնի է

որդես առաջին օսմանյան վեպ: Այսօր «Արասը» Թուրքիայի միակ հրատարակչատունն է, որն առաջարկում է արեւմտահայերենով տպագրված գրքեր, այն լեզվով, որը խոսում է ինչ օսմանյան կայսրությունում աղոթող հայերի մեծամասնությունը եւ որը տարբերվում է Հայաստանի Հանրապետությունում գործածվող արեւելահայերենից: Արեւմտահայերենի՝ միայն 250 հազար լեզվակիրներ կան հիմնականում Թուրքիայում, Լիբանանում, Սիրիայում, Եվրոպայում եւ Ամերիկայում՝ ըստ Միացյալ Ազգերի մշակութային գրասենյակի ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի, որն արեւմտահայերենը դասել է «հստակորեն վստահված» լեզուների շարքը:

«Արասի» գրագրանկի մոտ մեկ երրորդն արեւմտահայերեն է: Դրա հիմնական առաջնությունը ավելի հրատարակչության հարեւան Սիրիայում դասեր տալու սկսվելուն դեռ, երբ հայերի մոտ 70%-ը փախալ ինքնամայա կոնֆլիկտից: «Հալեթն աջակցում էր հայ գրականությանը,

մի ֆանի բառից ավելի է խոսում»: «Հիդրոպլալ», - ասում է նա, - նմանակ ունի հայերի եւ թուրքերի համար ընդհանուր գրականություն ստեղծել»:

Ներգրավվածության ոգին տարածվել է նաեւ համեմատելի՝ արեւմտահայերենի մի բարբառի վրա, որ խոսում են Թուրքիայի Սեւծովյան լեռներում գտնվող Համեմատ ֆաղափ մոտ բնակվող 1000-ից ավելի մուսուլմանները (**): 2014-ին «Արասը» Թուրքիայում առաջին անգամ հին լեզվով հրատարակեց կարճ դասավանդների մի ժողովածու, որին երկու տարի անց հաջորդեց Ամսոնում դր Մենս-Էֆ-գրուպերիի «Փոքրիկ իշխանի» թարգմանությունը Համեմատի բարբառով:

Սակայն «Արասի» ընթերցողների մեծ մասը թուրքեր են, եւ Չաղիլ Պիդեթյանը եւ Հակոբ Մեմուրի Հանրապետության վաղ քաղաքի վերածնված գրողներից են: «Մենք հավաստում ենք, որ բոլորը կուզեն կարդալ իրենց երկիր մեծ գրողներին, եւ մինչեւ «Արաս» ոչ հայերը եւ ոչ էլ թուրքերը

թյունները, որից հետո ստեղծել է դրա թուրքերեն տարբերակը: Այն վաճառվեց ավելի քան 40,000 օրինակով, իսկ երկրորդագրությունը 1999-ին թարգմանեցին ֆրեդերիկ:

Մարկոսյանն ասում է, որ գրքերից սացված եկամուտն ինքը ներդրել է «Արասում», որդեսգի արեւմտահայերեն հրատարակել արեւմտահայերեն գրքեր: Հրատարակչությունը 2018-ին իր ավագ հեղինակի 80-ամյակի առթիվ լույս ընծայեց նրա երկերի ամբողջական ժողովածուն՝ «Ֆլանանդ» վերնագրով. այս բառը խաղարկվում է ֆրեդերիկ «անհավասարի» բառի հետ:

Միջնադարյան ֆաղափամասը, որտեղ «Գյալուր թաղը» էր, մեծ մասամբ անհետացել է, դրա ներքին փողոցները 2015-2016-ին դարձել էին անվստահության ուժերի եւ ֆուրդ գրողայինների կասադի բախումների կենտրոն: Իշխանությունները հիմնահատակ ավերեցին թաղի տարածքները, որդեսգի մարտիկներին դուրս հանեց թափաքաններից, իսկ հայ որմնադիր-

Մատուցյալ փոքր հրատարակչությունն աջակցում է հայ գրականությանը

ների կառուցած ֆալտ սենյակի շինարարը լցրեցին Տիգրիս գետը, որը ոլորվում է ֆաղափի ներքին մասում:

«Հին ֆաղափի դասերից մերս գտնվող տարածքը, որը մի ժամանակ կոչում էին գյալուրների թաղ, հավասարվել էր հողին: Այն փողոցում, որն իմ անունով էր կոչվում, ոչ մի տուն կանգուն չի մնացել», - ասում է Մարկոսյանը: - Գիրքն այլ արժեք ձեռք բերեց, երբ տարածքները, որոնք այնտեղ նկարագրված էին, հանկարծ վերացան»:

2018-ի Սամբուլի գրքի տոնավաճառում սամսյակ երկրորդագրություն «Գյալուր թաղի» թուրքերեն եւ ֆրեդերիկ հաստատումը ձեռնդրեցին հերթ էին կանգնել Մարկոսյանի ինքնագրի համար: Դիտարեցի ընթերցողների համար Մարկոսյանը ավելի քան սիրելի գրող է: Նա ֆաղափի եւ համարյա ամբողջությամբ կորսված անցյալի հետ կենդանի կապ է:

Անգլերենից թարգմանեց գեւորգ ԱՄՍԵՅԱՆԸ

բայց դասեր տալու հետ մեկտեղ այդ ավանդույթները ֆանդիցին՝ լինելով Բեյրութն ու Սամբուլը», - ասում է «Արասի» համահիմնադիր **Էդուարդ Թովմասյանը**:

Հայալեզու գրքերի տպագրումը մոտ 1000 օրինակ է, եւ «Արասին» Եսայան չի բերում: «Այս գրքերը տպագրվում են ֆինանսապես դժվար է, բայց արեւմտահայերենը կենդանի դասեր է մեր գոյության դատաւարը», - ասում է խմբագիր **Լուրա Սարին**: Գրքերի փոքր մասն է արտահանվում արհամարհում, «Արասի» ընթերցողների մեծ մասը Թուրքիայում է, որտեղ 50,000 կամ մոտ այդքան հայ կազմում են 83 միլիոն բնակչությամբ երկրի ամենամեծ ֆրիսոնյա համայնքը:

Սարին «Հիդրոպլալ» սնորհներ է, այն բաժանումն է, որ ժողովրդավարության Եվրոպական Հիմնադրամի դրամաբանական տպագրում է թուրքերեն եւ հայերեն գրքեր: «Հայ երեխաները բացահայտում են գրքերը ոչ թե հայերենով, այլ թուրքերենով: Առանց գրքերի՝ մայրենի լեզվի կորուստը դառնում է անխուսափելի: Արդեն իսկ դժվար է ասել, թե հայերենը մնում է Թուրքիայի հայերի առաջին լեզուն, որովհետեւ ֆիչ մարդ կա, որ սանը հայերեն

ը չէին կարող գտնել այս երկերը», - ասում է Սարին:

Չաղիլ Եսայանը Սամբուլում ծնված մեծագույն գրող է, որի մասին Եսայանը չէր լսել: Նա Օսմանյան կայսրության առաջին կինն էր, որը սովորեց համալսարանում ու նաեւ միակ կինն էր, որի անունը կար 1915-ի ապրիլի 24-ին հավաքագրվող մշակութային կենտրոնի ցուցակում՝ իրադարձություն, որից ցեղասպանությունը բռնկվեց: Եսայանը փախալ բանաստեղծությունից եւ աղասանեց խորհրդային Միությունում, որտեղ դեպքերը 1943-ին՝ Մեծ բռնաճնշումների ժամանակ: Հակադատարարական ակտիվիստ Եսայանն իր վեպերում, դասավանդներում եւ թղթակցություններում Եսայանը եւ անհավասարության խնդիրները, ներառյալ 1918-ին գրված «Վերջին բաժակը» դասավանդում, որն այժմ առաջին անգամ հասանելի է թուրքերենով:

«Արասի» միակ անգլերեն ձեռնարկը Մարկոսյանի «Գյալուր թաղը» է, որ հրատարակվել է 2017-ին, «Կոմիսաս» ինստիտուտի կողմից: Մարկոսյանն 1984-ին առաջին անգամ գրել է ֆրանկան Դիտարեցի ֆաղափում մեծագույն վերջին հայերից մեկի դառնափառ խորհրդածու-

Լույս է տեսել Հ. Շիրազի «Անտիպ էջերի» 2-րդ հատորը

Լույս է տեսել հայ մեծամուն բանաստեղծ Հովհաննես Շիրազի «Անտիպ էջերի» երկրորդ հատորը (Երեւան, Էդիթ Պրինս, 2019. 296 էջ), որն իր մեջ դասարանական է բանաստեղծի արխիվից ընտրված, տարբեր տարիներին գրված եւ չհրատարակված ստեղծագործություններ: Հասորը կազմված է ութ գլուխներից՝ «Զննարական», «Հայրենական», «Խոհափիլիսոփայական», «Զառչակներ», «Առականի», «Աֆրոսիկներ», «Փոքրիկ դոնտներ»:

Անտիպների այս հատորը կազմվել է տպագրության է դասարանական անվանի գրականագետ, բանասիրական գիտու-

թյուններ դոկտոր, դոկտոր Սամվել Մուրադյանի եւ Շիրազի որդու՝ ֆանդակագործ, գեղանկարիչ **Վանանդ Շիրազի** կողմից: Տեխնոլոգիան հետ համեմատել, խմբագրել եւ ծանոթագրել է Սամվել Մուրադյանը: Ձեռագրերի համակարգչային տարբերակը դասարանական է Գյումրու Հ. Շիրազի հուշատունը՝ թանգարանի աշխատակիցները՝ սնորհն **Արա Պաղասյանի** ղեկավարությամբ: Հրատարակվել է ամերիկահայ մասնագետ, հրատարակախոս **Հովսեփ Նալբանդյանի** հովանավորությամբ՝ «Հովսեփի եւ Գարոլին Նալբանդյաններ» մասնագետով: **Գ. Գ.**

ԱԶԳ-ՄՇԱԿՈՒՅԹ

ՆԱԻՐ ՅԱՆ

Ինչպես տեսա «Ասամնաբույժն ...Նորե՛ն» ներկայացումը

Չայ բաժնեատերությանը հայտնի չէ, թե «Ասամնաբույժն արևելյան» կասակերգությունը 1868 թվականից ի վեր, երբ Չայկովի Պարոնյանը գրեց այն, ֆանի անգամ է բեմադրվել: Բայց, անկասկած, այն արեւմտահայ դրամատուրգիայի ամենամեծ ժողովրդականություն վայելող գործերից մեկն է: Թատրոն սիրող հասկադետ միջին ու ավագ սերունդը գոնե մեկ անգամ որեւէ բեմում այդ դիտարը շեսած կլինի:

Իսկ բոլոր սերունդներին՝ ավագ, միջին, թե երիտասարդ, խորհուրդ կհամարեմ, թե Չեմբիկ Մայանի անվան կինոդերասանի թատրոնում դեռ չե՞ք դիտել «Ասամնաբույժն...Նորե՛ն» ներկայացումը, աղա ամողայման դիտել: Այն մնան չէ ոչ դիտել, ոչ էլ այլ թատրոններում բեմադրված ներկայացումներին: Չավանական է, որ եթե խորհուրդ եմք չալիս դիտել այս ներկայացումը, շատերը սարակուսանով ասեմ. «Ասամնաբույժը... Նորե՛ն»: Այո, նորե՛ն: Այս անգամ ձեր իմացած «Ասամնաբույժն արևելյանը» չէ, այլ «Ասամնաբույժը...Նորե՛ն»-ը: Սկսած վերնագրից՝ բեմադրող ռեժիսոր **Փիրայր Փափազյանը** (Բաբազյան) փոփոխել է դիտարը: Ու հետաքրքրական այն է, որ նորամուծություններ, փոփոխություններ անելով՝ դրամայանական ասելիքից ու թեմայից նա չի հեռացել, ընդհակառակը՝ դասական դիտարն ավելի է ուժեղացրել, գործողություններն ավելի դինամիկ ու աշխույժ, ամուսնական անառողջ հարաբերությունների դասառնեմն ավելի առարկայական, իսկ կերպարներն ավելի համոզիչ է դարձրել:

Նորե՛ն, բայց բոլորովին ուրիշ

Չայ դրամատուրգիան բեմ հանելու փչ գործեր ունի: Եղածները բազմիցս, սարբեր ժամանակներում են ներկայացվել: «Ես որոշեցի այս ստեղծագործության վրայից փոփոխ մտքով ու ներկայացնել նորովի: Երբ հարցնում էին՝ ինչ ես բեմադրում: Պատասխանում էի՝ «Ասամնաբույժը»: Սրանք էլ խոստովանում էին՝ «Նորե՛ն»: Որոշեցի այդպես էլ վերնագիրը դնել՝ «Ասամնաբույժն ... Նորե՛ն»: Այն դասական գործ է: Փարիզում Մոլիեր միլիոներող անգամ են խաղում, «Չամկես» աշխարհի սարբեր ծայրերում միլիոն անգամ են խաղացել ու էլի են խաղում: Ամեն բեմադրիչ իր ձեռագիրն ունի: Մեր դրամատուրգներն ընդհանրապես կառուցվածքային իմաստով թույլ գործեր են գրել: Շատ երիտասարդ է եղել Պարոնյանը, երբ գրել է «Ասամնաբույժն արևելյանը»: Կառուցվածքը թույլ է: Փայլուն սկիզբ ունի, բայց հետո կոտրվում է, թուլանում, բայց, իհարկե, դրամայանական երկխոսությունները շատ լավ են», -ասում է Փիրայր Փափազյանը:

Նա ուրիշ «Ասամնաբույժն արևելյան» է բեմադրել:

Ինչպես ստեղծվեց «Ասամնաբույժն...Նորե՛ն»-ը

Մայանի անվան կինոդերասանի թատրոնի գեղարվեստական ղեկավար **Նարինե Մայանը** մի օր դիմել է Փիրայր Փափազյանին. «Մեր թատրոնի խաղացանկում արեւմտահայերեն ներկայացում չունենք, մտածիր այդ ուղղությամբ, մի բան առաջարկիր: Արեւմտահայերեն սովորեցրու դերասաններին, ներկայացում խաղանք»: Փիրայր Փափազյանի մտքով էլ ամմիջադրեց «Ասամնաբույժն արևելյանը» է անցել. դիտարը փոփոխված սարբերակով նա 15 տարի առաջ բեմադրել է Փարիզում՝ ֆրանսերեն ու ֆրանսիացի դերասանների մասնակցությամբ: Տեսագրությունն ուղարկել է Նարինե Մայանին: Նա էլ դիտել է ներկայացումն ու արձագանքել՝ հենց սա՛ եմ ուզում: «Նարինե, լավ ես նայել, շեսե՛լ ես, թե ֆրանսուիները բեմի վրա ինչ են անում. բաց շեսարաններ կան: Դերասաններից բացի, հանդիսատեսն ինչպե՞տես կընդունի»: Նարինե Մայան էլ դասասխանել է՝ խնդիր չկա, համարձակ բեմադրիր:

Մայանում Պարոնյան են խաղում. դերասանների փնտրում

«Թափառնիկոսի դերասանին չէինք գտնում, որովհետեւ Մայան թատրոնի դերասան **Սամվել Թոփայանը** սարսափելի զբաղված էր: Ի դեպ, այս խնդիրը շատ դերասաններ ունեն. հազար գործ են միանգամից անում, որ մի փչ փող աշխատեն: Սամվելն ազնվորեն հրաժարվեց: Մեկ ուրիշ Թափառնիկոս գտանք, բայց նա էլ էր զբաղված: Չուսահասվեցինք. գլխավոր դերակատար Թափառնիկոս չուներինք: Մի սիրիահայ դերասանի գտանք, նա էլ խիստ զբաղված դուրս եկավ: Նարինեն որոշեց մի անգամ էլ խոսել Սամվել Թոփայանի հետ՝ հարմարվելով նրա մեծագրադ առօրյային: Ի վերջո, նա համաձայնեց: Լավ եղավ, որ համաձայնեց, որովհետեւ Սամվել Թափառնիկոս շատ լավ է մարմնավորում: Նա բնական, բնածին շատ ունի ու համոզում է ֆեզ, որ աջուձախ սիրաբանություններ, կանանց խելքահան անել կարող է»,- ներկայացման ստեղծման մասին դասնեց Փիրայր Փափազյանը:

Դերասանուհի **Աննա Չափարյանը** մարմնավորում է ծեր ամուսնուն Թափառնիկոսի հետ դավաճանող Սոֆիին: Բայց Փիրայր Փափազյանն այդ դերը նրան միանգամից չի սվել: Նարինե Մայանն ու բեմադրող ռեժիսորը միառժամանակ չեն կողմնորոշվել՝ դեռա՞սի աղջնակի արտափնով Աննային ինչ դեր տալ, թե՛ ներուստ զգացել են, որ նա բացվելու ու բացահասվելու կողմնակից է: Փորձերի ժամանակ արագ կողմնորոշվող, ձկուն, գրավիչ դերասանուհու տղավարություն է թողել Աննան: Թափառնիկոսի դասը՝ Երանյակի դերն արդեն զբաղված էր, Մարթայի ու Անուշի համար էլ Աննան չափազանց երիտասարդ էր: Մնում էր Սոֆին: «Աննա, գայթակղիչ զգեստ, բարձր կրունկներ հագիր, մազերդ էլ հավաիր, արտասույթից դիմադրարում արա ու բեմ բարձրացիր», -հրահանգել է բեմադրիչ Փափազյանը: Աննան առաջադրանքը կատարած՝ բեմ է ելել, ու բոլոր կասկածները փարսվել են՝ ահա եւ Սոֆին:

Պարոնյանական դիտարի փափազանական փոփոխությունները

Պարոնյանը «Ասամնաբույժն արևելյան» դիտարն այլ կերպ է ավարտել, որովհետեւ չեմք տեսնում Փիրայր Փափազյանի բեմադրության մեջ: Պարոնյանի հերոսներն ուղղակի հաշվում են՝ հաշվի առնելով հասարակության կարծիքն ու գնահատականը: Իսկ Փիրայր Փափազյանն այլ հանգուցալուծում է սվել. Թափառնիկոսի ու Թովմասի ընթացիկների սիրային դասնություններն ավարտում են Երանյակի ու Թովմասի եղբորորդու ամուսնությամբ. նրանք խնամի են դառնում: Սիրային խառնաձուլիկ համար էլ բեմադրող ռեժիսորը լուծում գտել՝ դիմակահանդես. կերպարամափոխված հերոսները մեկը մյուսի հետ են շփոթում, սիրային թնջուկը խորանում, այնուհետեւ բացահայտվում է:

«Ասամնաբույժն ...Նորե՛ն» կասակերգության մեջ գեղարվեստական բարձր ար-

ժեփ փնտրել դեմք չէ. բեմադրող ռեժիսորն այդ խնդիրը չի դրել իր առջեւ, ոչ էլ փորձում է հանդիսատեսին կատարելի մղել կամ կյանքի փոփոխության շուրջը խորհել տալ: Ներկայացումը զվարճալի է, հուճուր, բառախաղ, կայծակնային արագությամբ կատարվող գործողություններ, անսովորական լուծումներ է դարձնում, իսկ դերասանական խաղն անզուգական է՝ թեթև, խենթ, ձկուն ու գունդ:

Ֆրանսիական երանգների հայկական արտահայտությունը

Փիրայր Փափազյանը ուրբան հեռացել է դրամայանական դիտարից, այնքան մոտեցել է Պարոնյանին: Միաժամանակ ակնհայտ են ֆրանսիական թատրոնի, հասկադետ կոմեդիայի բնորոշ երանգներն ու ոճը, որ Փիրայր Փափազյանի բեմադրված առանձնահատկությունն է առավելությունն են: Առհասարակ, Փիրայր Փափազյանի բոլոր բեմադրություններում է ֆրանսիական ձեռագիրն ակնառու, ինչն էլ հենց թատրոնում ու նոր խոսք է բերում հայ թատրոնին: Դրանից է, որ նա ներկայացումներին անզլազ է, ճաշակավոր համրությունը թացը չորից, որակյալն անորակից սարբերում է, ինչի մասին մեծապես բեմադրող ռեժիսորները հաճախ են մոռանում ... ցավոք: Փիրայր Փափազյանի ձեռքի սակ մեր դերասանները կերպարամափոխվում են, մինչ այդ խաղացած ու մարմնավորած իրենց դերերից ձեռով ու բովանդակությամբ բոլորովին այլ արտահայտում են դառնում: Իհարկե, մեծ նշանակություն ունի, թե դերասանական ասաղծը, որ հայտնվում է Փիրայր Փափազյանի ձեռքերում, սաղանդի ինչ ասիճան, խորություն, շերտեր ու որակ ունի:

Դերասանները

Բեմում ամեն հերոս իր գույնն ունի: Սա այն բեմադրությունն է, երբ հանդիսատեսը նախադասվությունը չի չալիս այս կամ այն կերպարին կամ որոշ երկխոսություններ կամ գործողություններ մի կերպ հանդուրժելով՝ չի սղասում իր սիրելի հերոսի մոտիքին: Բոլոր կերպարներն են վառ, ինքնասիրտ ու աչքի ընկնող: Սղասավոր Նիկոլին մարմնավորում է **Վահագն Գասպարյանը**: Դերասանն այս կերպարում լավագույնս է դրսևորվել: Անուշի դերում **Ալլա Սահակյանն** է՝ արտահայտչականության իրեն հասուկ շուրջությամբ ու խենթ երանգներով: **Ասողիկ Աբաջյանն** ամուսնուց՝ Թափառնիկոսից մեծաված կնոջ՝ Մարթայի դերում է: Նրա կերպարամափոխությունները եւս հետաքրքրական շերտեր ունեն:

Երիտասարդ ու սիրառատ Սոֆիի խաղված ամուսնու՝ Թովմասի դերում **Գեորգի Չովակիմյանն** է: Գտնված Թովմաս, դրամայանական գտնված հերոս, որի խաղի բնականությունն ու կենդանությունը հանդիսատեսին սիրողում են մտածել, որ նա չի խաղում: Առհասարակ, բոլոր կերպարների խաղը իրականության ու թատերաբեմի սահմանները շնջել են:

Թափառնիկոս Սամվել Թոփայանը սիրային խառնուրդներում սիրոված է անգամ կնոջ կերպարում առնել: Կասակերգական կերպարի կանացի երանգները դերասանը հմտորեն է արտահայտում: Ներկայացման բաց շեսարանները հայ հանդիսատեսը աղեկված ու բնական ընդունեց: Սովորաբար մնան շեսարանները ցցում ու գռեղիկ են այն դեպքերում, երբ ռեժիսորն իր ասելիքի սնանեց լինելը փորձում է բաց շեսարաններով, կանանց մեկուկույն լրացնել: Բայց այս ներկայացման դեպքում այդ շեսարաններն ընդհանուր բեմադրական ընթացքի բնական բաղկացուցիչն են դառնում: Իհարկե, բնական լինելով հանդերձ, ներկայացմանը երեխաների մոտիքը չի խախտվում, այն մեծահասակների համար է:

Արեւմտահայերեն փորձություն, որ խաղին մի նոր խաղ է ավելացնում

Արեւմտահայերեն խաղալով՝ դերասաններն իրենք իրենց փորձելու սուուգեստ են անց կացրել: «Եղե՛ք» բառի հազարամի գործածություն ու բացատրություն կա արեւմտահայերենում, որոնք դերասանները դեմք է հասկանան, ընկալելն ու ճիշտ արտահայտելն: «Փոքնել» բառը գիտե՛ք ինչ է նշանակում: Պոկել: Է՛, ասելով դրել էլի: Ո՛չ, հենց փոքնել: «Լեզուդ դիտիր փոքնել»: Պարոնյանը հենց փոքնել բառն է օգտագործել: Կամ «դրում գլուխ» արտահայտությունը գիտե՛ք ինչպե՛ս է արտահայտվում արեւմտահայերեն՝ «թթում դուխ»: Այս բառապաշարությունը դերասանները դիտարից շերտեր են հանում: Եվ իսկադետ, նրանք լավ սանջվել են: 2,5 ամիս միայն շեսուսի վրա են աշխատել. Փիրայր Փափազյանը յուրաքանչյուրի հետ առ առ է դարձալու, որդեգրի արեւմտահայերեն արտահայտությունը, ֆրանսիականությունը, հնչեղանգը ճիշտ լինի: Սացվել է: Արտահայերեն բեմական խաղին ավելացրել են լեզվական՝ արեւմտահայերենով խաղը: Իրենց սերած արեւմտահայերենի վրա դերասանները կասկներ են անում բեմում, որ թվում է՝ իմրողիզացիա է, իսկ իրականում լավ փորձված կտրներ են, այնքան լավ, որ հանդիսատեսը վստահ է, թե իմրողիզացիա է: Ինչպե՛ս Շառլ Ազնաւուրը կասե՛ր՝ ես սիրում եմ իմրողիզացիա, բայց նախադաս լավ փորձված իմրողիզացիա:

Փափազյանի ձեռնակ տարբեր Թափառնիկոսի հագին

Եվ վերջում չեն կարող չնշել, թե ուրբան հմտորեն ու ճարտկուրեն էր թափված Մայանի անվան կինոդերասանի թատրոնում «Ասամնաբույժն... Նորե՛ն» ներկայացման մոտիքի բյուջեն: Մայանցիները երբեք չեն բողոքում, չեն դժգոհում, սուսուսուս իրենց գործն են անում. թատերատեր հանրությունը սիրում է Մայան թատրոնը, որը կարողանում է փչ բյուջեով ու փոքր դաշիվում արժեքավոր ներկայացումներ բեմադրել: Փիրայր Փափազյանն էլ էր ձգտել միմիայնակի՝ հաշվի առնելով սուղ միջոցները: Իհարկե, դրո՞՞նքսուսինալիզը նրա գեմն է նաեւ այդ հարցում: Փափազյանն ընկերական կադերն է օգտագործել. դերասանների հագուստները նրան նվիրել են, իսկ Թափառնիկոսի ձեռնակ տարբան իրենն է: Ամեն անգամ այն Սամվել Թոփայան-Թափառնիկոսի հագին են ստանդով՝ Փիրայր Փափազյանը ձեռքի ապերով երեսը ծածկում է ու գոչում՝ Տեղ Սկսված, ես այնքան միհար՛ եղած եմ:

Արժուի ԲԱՆԶԻՆԵՆԱԼ

Վարդան Մասթոսեանի նոր գրքերը

Սփիւռահայ երախտաւս բանասէր, Պասնաբան Վարդան Մասթոսեանը 2010-2019 թթ. աշխատել է ԱՄՆ Արեւելեան թեմի (Կիլիկիայի կաթողիկոսութեան Պասկանոյ) Ազգային առաջնորդարանում որդէս նրան կից Ազգային ուսումնական խորհրդի սնօրէն: Այդ ծիրում նա իրականացրել է մի քանի հրատարակութիւններ, ինչպէս հայերէն-անգլերէն «Հայաստանի Պասնաբան աստուծո» (2012)՝ իր խմբագրութեամբ (հայոց Պասնաբան գլխաւոր դրուագների ներկայացումն է՝ քարտեզներով ու Պասկերագարդումներով, սկզբից մինչեւ մեր օրերը) եւ «Զրուցներ» հայերէն-անգլերէն գրուցարութեան շարքի երեք տրակները (2016-2018) հայերէն նոր սովորողների համար:

2018 թուականի սեպտեմբերին տեղի ունեցաւ թեմի նոր առաջնորդ Անուշահան արք. Դանիէլեանի ընտրութիւնը: Նոյն տարւոյ դեկտեմբերի սկզբին նա ընտրութեան առթիւ եղած ընդունելութեան ժամանակ նորընտիր առաջնորդ որոշել է որդէս յուսանուէր մասնակիցներին ընծայել իր՝ Անթիլիասի դղրեւանի ուսանողութեան շրջանի նախասիրած գրքերից մէկը՝ աներկապ հայ նշանաւոր արձակագիր **Համաստեղի** «Աղօթարան» հատորը հայերէն ու անգլերէն թարգմանութեամբ: «Աղօթարանը» հրատարակուել էր Բէյրութում, 1957 թուականին եւ ցարդ չէր վերատպուել Սփիւռում: (Երեւանում հրատարակուել է 2017 թուականին): Թարգմանութիւնը յանձնուեց Վարդան Մասթոսեանին, որն ընդամենը երկու ամսուայ ընթացքում իրագործեց բարձրարուեստ թարգմանութիւն՝ համաձայն բնագրային որակի: «Աղօթարան» նոր հրատարակութիւնը (բնագիրն ու թարգմանութիւնը մէկ հատորով) լոյս տեսաւ 2019-ի նոյեմբերի վերջին, Անուշահան սրբազանի առաջաբանով: Անգլերէն բաժինը նաեւ ունի թարգմանչի ներածութիւնը՝ Համաստեղի կեանքի ու գործի համառօտ բնորոշումով, ինչպէս եւ գրողի աւագ դուստր Լորեսա (Լորիկ) Կէլէնեանի՝ յատուկ այս հրատարակութեան համար գրուած յօդուածով: Այս հրատարակութիւնը նաեւ հետաքրքրական է այն առումով, որ համդիսանում է Համաստեղի առաջին գործը, որը լոյս է տեսնում անգլերէն՝ առանձին գրով:

2019-ին, Վարդան Մասթոսեանը հրատարակել է նաեւ «Armenian Language Matters» («Հայերէնի խնդիրներ») անգլերէն փոքրիկ հատորը: Այն ամփոփում է, վերամշակուած կերպով, 2013-2018 թթ. Ազգային առաջնորդարանի «Crossroads» անգլերէն (2019 թ.) նաեւ հայերէն) էլեկտրոնային շարքաթերթում լեկտարաբայ կերպով լոյս տեսնող լեզուական սիւնակների մի մասը, որտեղ քննարկուած են հայերէնի փրակաւորութեան, շարահիստութեան, սուուարանութեան եւ այլ հարցեր՝ հանրամասչելի կերպով:

Անցեալ տարւոյ յունիսին Մասթոսեանը նշանակուեց ԱՄՆ-ի Արեւելեան թեմի դիւանադէս (գործադիր սնօրէն), իսկ տարեկան, Կոմիտաս վարդապետի յոբելեանի առթիւ, դարձեալ Անուշահան արեւմտակողոս Դանիէլեանի սնօրհնութեամբ, նա կազմեց, խմբագրեց, ծանօթագրեց ու անգլերէն թարգմանեց երկու գրու «Կոմիտաս-150» հատորը, որն ընդգրկում է հանձարեղ երաժշտի հետ կապուած նիւթեր, գլխաւորաբար ուղղուած լայն ընթերցողին: Այս նիւթերի մի մասն առաջին անգամ է ամփոփուած հատորով կամ լոյս տեսնում անգլերէնով: Հատորն ունի նաեւ բանա-

սիրական ինչ-ինչ յաւելումներ կամ ձգտումներ, որոնք կարող են հետաքրքրել մասնագէտներին: Անուշահան սրբազանի առաջաբանին հետեւում է Վարդան Մասթոսեանի ներածակաւորը, որը տալիս է Կոմիտասի կենսագրական ուրուագիծը, նաեւ բնորոշում է նրա ստեղծագործութեան առանձնայատուկ գծերը: Հատորը, որն օժտուած է մի քանի լուսանկարներով, դարձնուած է կանադահայ երաժշտագէտ **Յամիկ Ինձեփեանի** հայերէն եւ անգլերէն յօդուածը Կոմիտասի ազգագրաբանութեան ժառանգութեան մասին, որը լոյս էր տեսել մամուլում 1990-ականներին: Դրանից անկախ, բնագրով ու թարգմանութեամբ լոյս են տեսել Կոմիտասի ինքնակենսագրութիւնը, «Հայն ունի ինքնուրոյն երաժշտութիւն», «Պարը եւ մամուլը», ինչպէս նաեւ **Յակոբ Սիրունիի** «Հայ երաժշտութեան յաղ-

թանակը»՝ Կոմիտասի հետ հարցազրոյցը, Կոմիտասի՝ Յովհաննէս Թումանեանին ու Մասթոս արք. Իզմիրլեանին ուղղուած նամակները, դաշնակաւորուի Թագուի Զարեանի եւ Յ. Տ. Սիրունիի յուսագրութիւնները (երկուրդը՝ հատուածաբար): Պասնական գիտութիւնների թեկնածու Վարդան Մասթոսեանը ծնուել է

Մոնսթրիպոլիսում (Ուրուգուայ), 1964-ին: 1973-2000 թթ. բնակուել է Բուէնոս Այրեսում, որտեղ ուսանել է տեղի երկրագիտական հիմնարկութիւնում եւ Ազգային համալսարանի սնեսագիտութեան բաժնում: Հայագիտական առարկաներ է դասաւանդել Դէլ Սալվադոր համալսարանում եւ հայկական կրթօջախներում: Հաստատուելով ԱՄՆում՝ աշխատել է Նիւ Ջերսի նահանգի Յովհաննէս վարժարանում մինչեւ 2010 թ.: 1980-ից հայերէն, իտալերէն եւ անգլերէն յօդուածներով, թղթակցութիւններով, ուսումնասիրութիւններով, գրախօսականներով, թարգմանութիւններով եւ գեղարուեստական գործերով աշխատակցել է զանազան հայկական մամուլին (երբեմն նաեւ՝ «Ազգին»): 2005 թուականին թեկնածուական ասեմախօսութիւն է դաշտանել ՀՀ գիտութիւնների ակադեմիայի Պասնութեան ինստիտուտում: Հրատարակել է Պասնաբանասիրական բնոյթի աշխատութիւններ, որոնցից կարելի է նշանակել «Կոստան Զարեանի շուրջ» մենագրութիւնը (1998), «Հարաւային կողմն աշխարհի. հայերը Լատին Ամերիկայի մէջ սկիզբէն մինչեւ 1950» (2005) եւ «Գրական-բանասիրական ուսումնասիրութիւններ» (2009, բոլորն էլ Անթիլիասում), ինչպէս նաեւ նրա խմբագրութեամբ լոյս են տեսել մի քանի իտալերէն եւ անգլերէն գրքեր: 2005-ին երեւանում հրատարակել է «Ամբերջ վերադարձ» հայաստանեան ուղեգրութիւններն ամփոփող հատորը, 2007-ին՝ «Շամախեցի դարուիւն. Արմէն Օհանեանի կեանքը եւ գործը» մենագրութիւնը (տողերիս հեղինակի համահեղինակութեամբ): Կատարել է թարգմանութիւններ հայերէնից իտալերէն եւ հակառակը: Ի թիւս այլ հայ հեղինակների, իտալերէն է թարգմանել Եղիշ Զարեանի եւ Պարոյր Սեւակի բանաստեղծութիւնների հատընտիրները, Երուանդ Օսեանի «Առաքելութիւն մը ի Շաղկապ» վեպը, եւ Պետրոս Հաճեանի չորս համարամասչելի ուսումնասիրութիւնները, Արսակ Մովսիսեանի «Սրբազան լեռնաշխարհը»: 2017 թ. ֆրանսերէնից անգլերէն թարգմանել է Հայկանուշ Սաչեան-Գրեւարեանի «Հաճըն, եթէ եւզ մոռանամ» հատորը:

Հայ լուսանկարչուհու անհատական ցուցահանդեսը Դանիայում

Դանիայի Սիլեբորգ քաղաքի մշակութային կենտրոնը հունվարի 18-ից մայիսի 24-ը հյուրընկալում է երեւանցի լուսանկարչուհի **Տաթև Մնացականյանի** դիմանկարների ցուցահանդեսը: Ներկայացված 66 աշխատանքները մաս են կազմում լուսանկարչուհու՝ հինգ տարի առաջ Դանիայի դեսպանատան աջակցությամբ իրականացված «Մարդկային արվեստ, մշակութային երկխոսություն» նախագծի, որն ընդգրկում է հայաստանաբնակ եւ 20-ից ավելի երկրներում աղբյուր արվեստի եւ գիտության հայ եւ այլազգի երախտաւորների մոտ 350 լուսանկար:

«Սա յուրաքանչեւ հարգանքի տուրք է արվեստի եւ գիտության մեծերին, որոնք ամբողջ կյանքը նվիրել են իրենց սիրելի գործին՝ թողնելով անզնախառն ժառանգություն: Նրանցից ամենասարեցը 102 տարեկան է. ափսոս, որ նրանցից ոմամբ այլեւս մեզ հետ չեն,- ասում է Տաթև Մնացականյանը:- Այս Պասնական-

բեր եւ մարդասիրական նախագիծը տարիների մեծածավալ աշխատանք էր, որի ստեղծման ընթացքում կրել են բազում դժվարություններ՝ ներդնելով իմ բոլոր միջոցները: Մասնագիտութեամբ լինելով նկարիչ-դիզայներ եւ լուսանկարիչ՝ Հայաստանում եւ արտերկրում մասնակցել են բազմաթիւ մրցույթների, ցուցահանդեսների, ExLibris-ների, բիենալեների, սիւնալեների, միջազգային համաժողովների, օլիմպիական խաղերին զուգահեռ կազմակերպուած արվեստի ցուցահանդեսների: Անգլիայի թագուհու զահակաւան 60-ամյակին եւ 80-ամյա հորեյանին նվիրուած միջոցառմանը՝ կազմակերպուած Հայաստանում Սիւնալե Թագաւորութեան դեսպանատան կողմից, Պասնաստել են Անգլիայի թագուհու ամենահայտնի թագը: Տուրիսի օլիմպիադային կրկնակի մրցանակի են արժանացել: Սիւնալե 2017 թ. ունեցել են ութ անհասկանալի ցուցահանդես, որից չորսը նվիր-

66 portrætter / 66 portrays
Invitation to Tatev Mnatsakanyan
Dialogue with
11 January / 24 May 2020
KUNSTCENTRET SILKEBORG BAD www.silkeborgbad.dk